Editura UNIVERS

Crematoriul din Viena este un puternic, patetic protest intelectual şi de artă, străbătut de luciditate, o dramă intensă a cunoaşterii, o denunţare a instrumentalizării şi a violenţei care dezumanizează universul antropomorfic, de la floare şi pînă la stea.

ALEXANDRU BALACI

Lei 6,25

209

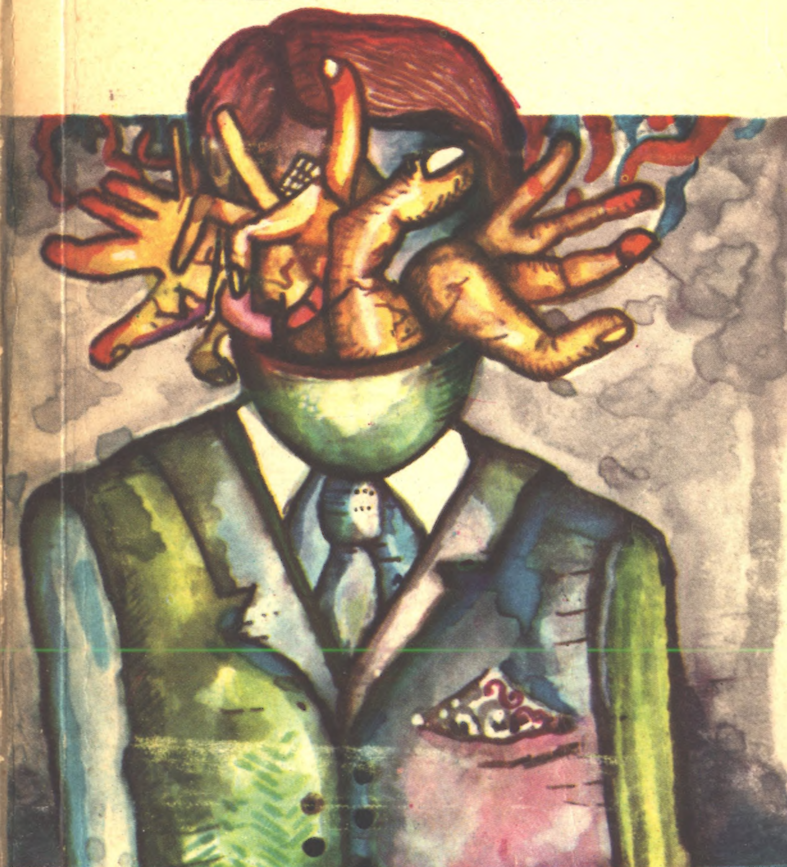
1973

GOFFREDO PARISE ● CREMATORIUL DIN VIENA

GOFFREDO PARISE

CREMATORIUL DIN VIENA

COLECŢIA MERIDIANE

Goffredo Parise

Crematoriul din Viena

Traducere şi prefaţă
de ALEXANDRU BALACI

Editura UNIVERS

Bucureşti, 1973

Coperta de *Peter Pusztai*

Goffredo Parise

IL CREMATORIO DI VIENA

CUVÎNT ÎNAINTE

În urmă cu unsprezece ani, Goffredo Parise putea să răspundă sec unor întrebări adresate de Elio Filippo Accrocca, criticul care pregătea un masiv volum de Portrete *de scriitori* (Ritratti su misura), *o temerară încercare de a întocmi un repertoriu contemporan al numelor celor mai calificate sau mai promițătoare din cultură, o primă, vastă panoramă a complexei suprastructuri italiene de după cel de-al doilea război mondial.*

Răspunsurile lui Parise, consemnate fidel de Accrocca în cartea sa, se reduceau la cincisprezece rînduri din care se putea afla că s-a născut la Vicenza, la 8 decembrie 1929, și că a terminat liceul clasic dar nu facultatea de filozofie la Universitatea din Padova. Călătorise în Franța, Germania, Austria, Maroc, Algeria, Tunisia, Israel, Ungaria și Uniunea Sovietică. Frecventa mediile populare și mic-burgheze, conforme ambianței familiare în care crescuse. Nu primise nici un premiu literar. Își definea opera ca realist-lirică. Emitea și o judecată severă asupra criticii literare în Italia, pe care o considera incoerentă și contradictorie. După el, nu există o adevărată critică ci numai opinii, tehniciste ori academice,

bazate pe multe elemente prea adesea străine de opera literară și de artă.

La unsprezece ani de la laconicele răspunsuri consemnate de Accrocca, Goffredo Parise este considerat, oriunde în lume, unul dintre cei mai semnificativi reprezentanți ai literaturii italiene contemporane. Cărțile sale apar acum în zeci de mii de exemplare și nu numai în Italia, iar în anii apropiat trecuți a obținut cele două mai importante premii literare ale țării sale, Viareggio *și* Strega, *echivalentul italian al prestigiosului Goncourt. Aria călătoriilor s-a spațiat infinit în zonele Chinei, Vietnamului și Americii.*

La 18 ani, Goffredo Parise a scris prima sa carte Il ragazzo morto e le comete (Băiatul mort și cometele), *cu aspirația pură și cu sentimentul profund cu care la acea vîrstă se scriu versuri. Își recunoaște drept izvoare prime de inspirație cinematograful, pe care îl frecventa asiduu, și războiul al doilea mondial ale cărui mari bătăi de clopote răsunaseră vast deasupra cerului său. Proza sa primă freamătă de lirism și sinceritate și emoționează și la distanța de douăzeci și trei de ani. Lucidul Parise nu-i reneagă, astăzi, romantismul și pecetea sumbră a evanescenței orientării fără de întoarcere a lumii, spre ireversibilul ei apus. Marele poet Eugenio Montale, unul dintre primii și cei mai atenți cititori ai lui Parise, îi recunoștea acestei prime cărți fantezia de fabulă magică a lui Chagall în a cărui pictură zboară urșii și vrăjitoarele, dar și sigiliul teribilei experiențe trăite a războaielor și a stării subumane a celor atinși de neagra lor aripă.*

Transferîndu-se la Milano, în 1953, Parise va suferi trauma marelui oraș, cristalizată în romanul Il Prete bello (Frumosul preot), *dominat de angoasa poetică a neadaptării adolescenților care nu-și pot afla nici o stea călăuzitoare. Cartea este primul* best-seller *al Italiei literare după cel de-al doilea război mondial (350.000 exemplare).*

Nu de același succes se va bucura Il Fidanzamento (Logodna), *roman al unei logodiri (vezi și Manzoni,* Il Promessi Sposi), *care se prelungește, oscilînd, de la minus la plus infinit, sub semnul acid al unui prea trist sarcasm, departe de zonele lirice ale primelor proze.*

Cinematograful și Parise se descopăr reciproc și scriitorul lucrează la Roma pentru Fellini și Ferreri, între scenariile sale înscriindu-se și causticul Ape Regina. *Este antrenat și de jurnalismul activ și, curios de „a cunoaște lumea comunistă", călătorește în China și în Vietnam, în Mongolia și Albania. Rezultat al corespondențelor, volumul de reportaje* Cara Cina (Scumpa Chină) *(150.000 exemplare într-un singur an),* Biafra *și* Due, tre cose sul Vietnam (Cîteva cuvinte despre Vietnam.) *În* cuvîntul înainte *al acestei ultime cărți Parise ajunge la concluzii de profundă participare umană : „aș vrea să mor în Vietnam. Nu ca spectator, nici ca scriitor, de data asta, și cu atît mai puțin ca instrument, mașină, obiect de război în serie ci, în mod simplu, umil, anonim și fericit ca om între alți oameni simpli și anonimi."*

În 1965 i-a apărut romanul care l-a lansat definitiv pe firmamentul internațional, Il Padrone

(Patronul), *primit excepţional de critică şi considerat de ea o fabulă modernă, de inspiraţie voltaireană, iar pe protagonist, tînărul liniştit din provincii calme, proiectat în sistemul industrializării excesive, drept un Candide contemporan. Cartea aceasta a putut să fie considerată drept o mare cursă mortuară, dominată de o filozofie nihilistă, un imens lagăr de concentrare în care cei mulţi trebuie să se transforme în* supuşi, *mai mult, mai monstruos, în* lucruri, *utile în exclusivitate* Patronului. *„Dependenţii" sînt proprietatea absolută a* Stăpînului *care vrea să stingă în* ei *orice lumină, concentrînd, pentru respingerea umanităţii ultime, o voinţă uriaşă, nihilist atotcuprinzătoare. În proza densă a* Patronului *lui Goffredo Parise nu poate pătrunde nici o rază.*

Traducînd Il crematorio di Viena (Crematoriul din Viena), *am avut puternic şi permanent senzaţia prezenţei* Patronului, *echivalent cu alienarea şi cu moartea, cu violenţa exercitată pînă la extreme limite a celor puţini asupra celor mulţi. În* Crematoriul din Viena *ard cu mari flăcări, pînă la ultima cenuşă, inadaptabilii. Crematoriul este un abis infernal dantesc în care sînt în combustiune lentă damnaţii societăţii contemporane, mistuiţi în esenţa lor socială. Există şi încarcerările pe care le acordă solitudinea impusă, gratiile invizibile pe care cei puţini şi puternici le ridică în faţa celor mulţi.* Crematoriul din Viena *este dedicată într-adevăr celor mulţi* — οἱ πολλοί — *definiţi de Platon ca participanţi la efervescenţele unui univers ostil. Cartea este o suită clarobscură de variante al cărei sumbru nucleu central este lupta împotriva dezumanizării, lupta pentru a supravieţui genuin şi uman, „consumismului" moral.*

În ultima carte a lui Parise sînt pagini desprinse din constelaţia de astre negre a prozei lui Kafka. Forţa artistică a prozei lui Parise dimensionează magic anihilarea umană, combustiunea etică, mecanizarea şi automatismul de robot, încetarea bătăilor de inimă, atunci cînd nu mai există nici un resort ideal. Alienarea nu este numai singulară, ea îşi poate revărsa magma sa anihilatoare asupra întregului univers.

În realitate cartea lui Parise este un prelung strigăt de alarmă, un mare şi implicit protest, un denunţ tragic al contemporaneităţii în care deasupra florilor se boltesc ceruri de smog. Cartea ultimă a lui Parise este o proiectare extrem de lucidă asupra unei umanităţi obosite, roasă profund de incapacitatea de a reînnoi, reflectarea, în culori stinse, a unei umanităţi crepusculare, în profundă criză. Protagonistul suitelor alienării este surprins de ochiul absolut obiectivizat al scriitorului care-şi refuză, aparent, participarea, neemiţînd niciodată sesizabile vibraţii proprii. Ochiul lui Parise capătă însuşirea magică a microscopului, apt să spargă crusta celulară pentru a pătrunde în nucleul iradiant al tumorii. Omul lui Parise, violentat într-o lume unidimensională, rătăcind în labirinturi, niciodată mirifice, între meandrele simbolurilor, simte *instinctual însingurarea, se zbate inutil pentru a sparge zidurile invizibile care îl închid.*

Crematoriul din Viena *este un puternic, patetic protest intelectual și de artă, străbătut de luciditate, o dramă intensă a cunoașterii, o denunțare a instrumentalizării și a violenței care dezumanizează universul antropomorfic, de la floare și pînă la stea.*

ALEXANDRU BALACI

OPERE ALE LUI GOFFREDO PARISE

Il ragazzo morto e le comete (Băiatul mort și cometele), roman, 1951.
La grande vacanza (Marea vacanță), roman, 1953.
Il prete bello (Frumosul preot), roman, 1954.
Il fidanzamento (Logodna), roman, 1956.
Atti impuri (Fapte necurate), roman, 1959.
Il padrone (Patronul), roman, 1965.
Cara Cina (Scumpa Chină), reportaj, 1966.
L'assoluto naturale (Absolutul natural), dialog, 1967.
Due, tre cose sul Vietnam (Cîteva cuvinte despre Vietnam), reportaj, 1976.
Biafra, reportaj, 1968.

... οἱ πολλοί ...

PLATON

1

Într-o zi patronul intră în biroul lui B. Sau mai bine zis nu intră de-a binelea, imediat, ci, cum îi era obiceiul, se opri îndelung în spatele ușii de cristal opac, arătîndu-și în întregime silueta. B. își întoarse privirea și notă aproape cu indiferență umbra întunecată și înaltă care se profila pe transparența cristalelor despărțitoare. Apoi o mînă împinse canatul care se deschise într-o clipită și, privindu-l fix pe B. așezat la masa sa de lucru, patronul intră și se sprijini de pervazul de sticlă groasă : rămase așa mult timp, parcă absent, chiar și după salutul lui B. Acelui salut patronul nu îi răspunse, dar asta nu însemna nimic, pentru că apărea clar din modul lui de a-și fixa privirea asupra lui B. că mintea îi era în altă parte, încît se putea spune că nu aude nimic. Această fixitate era aproape o constanță a patronului, un fel de imobilitate sau de stupoare hipnotică în care cad uneori numeroase insecte sau reptile : libelule, muște, fluturi și cameleoni ; o calitate a organelor vizuale, nu se știe dacă receptivă sau emițătoare, prin care ochiul se oprește asupra unui obiect cu o preocupare ce se poate apropia de abstracție, atît de perfectă și de limpede este imaginea oglindită în el : în

realitate sfera lichidă și vorace care cuprinde imaginea atrage în mod imperceptibil, dar constant și fatal, obiectul oglindit, micșorînd pînă la eliminare distanța care le separă. Patronul nu vorbea niciodată sau aproape niciodată : de altminteri organele sale vocale erau atît de puțin dezvoltate încît vocea îi apărea slabă și palidă, monotonă ca un vers.

Fiindcă totdeauna se întîmpla astfel și fiindcă B. o știa, nu mai repetă salutul, ci continuă să lucreze.

Numai că, în loc să se concentreze, B. se lăsa tîrît într-un dialog antagonistic cu sine însuși :

„Multe lucruri nu merg la tine, și întreaga ta voință nu slujește la nimic. Să începem cu înfățișarea ta, așa cum se prezintă de la prima aruncătură de ochi. Ceea ce izbește violent pe observator este o gravă lipsă de armonie a întregului, care, fără a transmite un sens propriu și real de antipatie, totuși trezește bănuieli. Îți dau imediat un exemplu : structura chipului tău. Fața ta este tot ce se poate închipui mai puțin potrivit cu îndeplinirea unilaterală și absolută a unei activități cum este aceasta pe care ar trebui s-o desfășori. N-am spus că este o față urîtă, nici frumoasă : estimările sau, mai rău, diatribele de natură estetică nu mă privesc. Ceea ce intră în cîmpul meu de interese este numai funcția compoziției tale faciale în raport cu producția. Ei bine, trebuie să-ți spun cu toată sinceritatea, dat fiind că nu există nici un motiv să ne ascundem după deget, că fața ta, structura osoasă a chipului tău, poziția apropiată și ușor concentrică a ochilor tăi, urechile și gura, sînt un semn mai mult decît evident al inadaptabilității tale la muncă. Ba am să-ți spun și mai mult : nu numai fața, dar și forma mîinilor și modul tău de a merge sînt și ele destul de îndoielnice. Și mai clar : prin chipul și, în general, prin întreaga ta persoană, tu scoți la iveală trăsăturile unei negativități congenitale."

Pentru o clipă B. se gîndi să replice, uimit și chiar ofensat, dar, cu un surîs interior, dovadă a lucidității sale, lăsă ca dialogul să continue.

„Știu că nu este vina ta și că tu, împreună cu voința ta, ai crezut că poți remedia toate astea printr-o disciplină exterioară bine pusă la punct, printr-un examen atent al propriului tău eu, care ajunge uneori să creeze iluzii, printr-o inteligență ascuțită și gata de atac. E meritul tău, unicul tău merit, dar, vai ! este un merit moral : nu are nimic de a face cu munca ta care, după cît îmi apare și după cum tu însuți o știi, este atît de obiectivă, de densă și de masivă în realitatea ei, încît nimeni nu-și poate îngădui zboruri inefabile în zone exterioare. Ceea ce rămîne tot mai evident cu trecerea anilor, este negativitatea care transpare din imaginea ta. Mai știu de asemenea— dar asta este o divagație a mea personală în favoarea ta — că bună parte din această negativitate (multă, foarte multă) care transpare din trăsăturile tale somatice este fructul eredității, căreia nu poți să-i opui nimic, chiar dacă voința ta ar deveni titanică. Eu te înțeleg, pot să te înțeleg. Pe de altă parte nu este vina mea, nici a muncii, nici a întreprinderii, nici, în fond, ba chiar mai înainte de orice, nu

este vina ta dacă buzele tale nu se disting — nu există —, dacă ochii tăi arată o excesivă strălucire de la care nu se poate aștepta nici un bine colectiv, dacă urechile tale ușor ascuțite relevă fără de echivoc apartenența ta la o rasă care, deși dispărută de multă vreme în raport cu perspectiva unui nu prea îndepărtat empireu productiv, se încăpățînează să se înfiltreze în întreprinderi, evidențiind caracteristicile, desigur nu simpatice, ale extincției. Te întreb acum : ce ai de gînd să faci ? Ce intenții ai ?"

„Nici una", replică prompt B., chiar dacă antagonistul, după ce-și terminase discursul, nu-l mai asculta. „Fac ceea ce trebuie să fac, și o fac în cel mai bun dintre feluri, adică în acel fel care m-a adus în postul ăsta, și numai prin meritul meu, cum ai subliniat și tu în mod just. Cît despre expozeurile tale anatomice, care dovedesc o atît de joasă, ignobilă opinie, sau dispreț al istoriei, aș putea să le resping unul cîte unul, dar nu o voi face pentru că am ce face ; o voi face lucrînd ; în orice caz, demonstrînd prin fapte deplinul meu drept de a aparține vieții, muncii sau, cum o denumești tu, perspectivei viitoare".

„Cum preferi", spuse antagonistul cu un surîs și lăsă liberă mintea lui B., liberă să se concentreze asupra lucrului.

Trecu aproape o oră în timpul căreia B. nu-și întoarse niciodată privirea spre parton. După trecerea acelui timp patronul se apropie de B., îi puse mîna pe umăr ca și cînd ar fi vrut să se sprijine din cauza unei mari și neașteptate oboseli și schiță un palid surîs.

— Întindeți mîinile înainte, zise, apoi, dintr-o dată și, chiar cu blîndețe, cum i se păru lui B.

Dar B. nu înțelesese bine, nici sunetul, nici sensul cererii. De aceea, plictisit și în același timp încurcat că nu înțelesese, demonstrînd în felul acesta, încă din primele ore ale dimineții, o vagă, alarmantă obtuzitate, întrebă : „Cum ?" la rîndul lui, cu o voce care îi păru prea răsunătoare pentru o frază atît de scurtă și pentru un birou atît de tăcut.

Patronul surîse, cu o altfel de blîndețe, mai profundă și aproape vesel. Această aparență de veselie îl mai liniști puțin pe B. risipindu-i ușoara jenă a acelui sec *diapazon* de mai înainte, a cărui amintire neplăcută mai stăruia încă în cameră.

— Așa, continuă Patronul, și își întinse brațele și mîinile înainte, ca un somnanbul.

Întrebîndu-se ce însemna acea neobișnuită cerere a patronului și oarecum amuzat și gata de exerciții, dar în realitate și pentru a cîștiga timp, B. îndepărtă ușor scaunul pentru a se ridica în picioare.

— Nu, nu, stați comod, nu vă deranjați, îl întrerupse patronul cu glasul schimbat, puteți s-o faceți și stînd jos. Și spunînd asta îl împinse pe B. apăsîndu-l cu mîna pe umăr ca să-și reia poziția de la început. Lucru pe care B. îl făcu pe dată, adăugînd presiunii mîinii o inițiativă personală, de accelerare, care sporind masa corpului pe perna scaunului provocă un ușor zgomot.

Apoi pentru a corecta acel zgomot care se

adăugase precedentei, sonorei erori a lui „cum ?", B. întrebă :

— Aşa ? şi-şi întinse în faţă braţele şi mîinile. Dar şi întrebarea şi gestul, prea apropiate una de alta şi uşor asincrone, îi dădură lui B. senzaţia unui dezechilibru, a unei dezarmonii, uşoară, e adevărat, dar cu atît mai evidentă.

Acum patronul plecase din spatele lui B. ; din doi paşi repezi şi nevăzuţi ajunsese deja în faţa biroului şi se uită atent la mîinile lui B. B. înghiţi, dar aproape nu-şi dădu seama de data asta, sau din acel puţin de care îşi dădu seama îi păru că actul înghiţirii ar fi fost o consecinţă firească a întinsului braţelor înainte. B. mai simţi că ochii îl dureau : înţelese imediat că durerea sau amorţirea fusese cauzată de excesiva tensiune a muşchiului care împingea în sus bulbul ocular. În adevăr B., stînd pe scaun, se găsea într-o poziţie în care unghiul optic devenise foarte ascuţit, şi, dacă voia, cum şi voia, să-l privească în faţă pe patron, aflat dincolo de birou şi situat mult mai sus decît raza sa vizuală obişnuită în această poziţie, era în orice caz constrîns la acel efort. Se mai gîndi că, dacă patronul, pentru o singură clipă, ar fi vrut să-i arunce o privire, ar fi putut s-o facă foarte bine, dată fiind distanţa şi prin urmare unghiul optic avantajos de care se bucura, dar ar fi întîlnit numai o parte a irisului lui B., şi în orice caz mai mult corneea decît irisul sau pupila : încercînd în felul acesta o senzaţie neplăcută.

Privirea nu întîrzie să sosească şi cînd B. avu intenţia să-şi aplece ochii asupra propriilor sale mîini, tocmai atunci se întîlniră cu ai patronului, fulgerători şi surîzători. Ca şi cînd n-ar fi fost nimic B. îşi îndrepta repede privirea asupra degetelor, pentru a se linişti. Tocmai se gîndea că bulbul ocular încordat şi alb precum şi faptul că ţinea acum ochii aplecaţi creeau o apropiere atît de nefavorabilă, aproape respingătoare cînd, de sus, îi ajunse, slab ca în vis :

— Vă tremură mîinile, aţi văzut ?

B. nu răspunse. Îşi privi mîinile : într-adevăr tremurau. Îşi mişcă buzele care parcă nu mai erau ale lui şi emise, din greşeală, un sunet ascuţit : un chiţăit moale şi gîlgîit, destul de scîrbos, de şobolan.

— Nu ştiu, se corectă imediat B., precipitîndu-se.

Dar patronul, cu paşi repezi şi uşori, ieşise deja şi acea inutilă frază de nesiguranţă nu-l mai ajunse.

2

Ieri dimineață M., șeful care împarte cu mine biroul cel mare, m-a privit îndelung în timp ce eram aplecat asupra lucrului. Am simțit în mod limpede cum privirea i se eliberează din pupile și încearcă să mă străpungă ca un ac microscopic nedureros. Nu am ridicat ochii : o acțiune atît de măruntă poate să fie o eroare foarte gravă. Totul a durat cam douăzeci de secunde, timp de mare tensiune din partea mea, fiindcă nu este ușor să opui tentaculelor unei priviri-sondă, foarte sensibile și retractile, pătrunzînd lent, o aparență de materie pasivă, elastică, în completă stare de repaos — dimpotrivă este foarte ușor ca privirea să întîlnească o materie rigidă, străbătută de fiori, și asta poate să trădeze o dispoziție spre defensivă.

Este a doua oară într-un an, trăind împreună șase ore pe zi, cinci zile pe săptămînă, că M. mă scrutează în acest mod. Privirea aceasta m-a cutremurat puțin, îmi reiau lucrul cu o imensă strădanie, dar nu reușesc să scap de un sentiment de ușoară greață care este simptomul preocupării și neliniștii : singur faptul că există privirea demonstrează că există bănuiala. M. mă bănuiește

că nu iubesc munca pe care o fac, că o execut în mod mecanic și fără reală dăruire și, mai rău încă, bănuiește că mă distrag de la concentrarea productivă prin gînduri personale, care nu au nimic de-a face cu lucrul. Cu alte cuvinte mă bănuiește de o vină care este considerată cea mai gravă dintre toate în întreprinderea noastră, singura pentru care, cu toate multiplele și complexele garanții sindicale, se are în vedere o rapidă eliminare.

Bănuielile sale sînt exacte, o strig cu glas tare în sinea mea, dar mă cuprinde o mare veselie cînd mă gîndesc că nu va putea nicicînd să le dovedească, chiar dacă, pentru o astfel de vină, nici măcar nu e nevoie de probe : conducerea, la care ajung pînă la urmă totdeauna cazuri ca al meu, se mulțumește de obicei cu un anumit număr de bănuieli, pentru a pune în mișcare mașina eliminării. Bănuielile însă trebuie să fie multe și declarate de elemente de aceeași tagmă funcționărească. Deocamdată am împotriva mea cele două priviri ale lui M. Doar două într-un an. M-am lăsat pătruns de ele cu multă circumspecție, le-am simțit scotocind inutil și apoi retrăgîndu-se. Un singur moment de tensiune sau, mai rău, de frică, ar fi ajuns acelor priviri ca să pătrundă fulgerător înăuntru, pentru a face sondajul și a absorbi un eșantion din mine, atît de microscopic că s-ar putea asemui doar cu o ipoteză, și totuși suficient pentru a formula bănuiala și pentru a mă hărțui în zilele următoare cu alte sondaje.

Am răspuns cu o descărcare de concentrare productivă care l-a lăsat pe M., cu instrumentele

sale de înaltă sensibilitate, plin de îndoieli. Totuși, de acum înainte va trebui să fiu foarte atent.

Timp de cîteva zile am fost cuprins de remușcări. Distracțiile mele naturaliste, cum se obișnuiește să fie denumite în limbajul moral al întreprinderii, devin tot mai numeroase și capătă adesea caracterul ispitelor. Într-adevăr, pentru cîteva clipe amețitoare m-am simțit proiectat în afara întreprinderii și a organismului său productiv : am încercat senzația că sînt un cosmonaut clandestin care călătorește singur într-o capsulă personală, fără consimțămîntul umanității. A fost un moment teribil care mi-a provocat o mare emoție, dar o și mai mare spaimă, mîinile mi-au tremurat toată după-amiaza, seara nu am cinat și cu multă greutate, ajutat nu de una, cum este prescris, ci de mai multe pastile, am putut să dorm noaptea. După aceea, au început remușcările. Am fost îngrijorat că asemenea remușcări ar putea fi surprinse de M. sau de altcineva, apoi a încetat și această îngrijorare. Într-adevăr remușcările, chiar dacă turbură starea de „optimum" în echilibrul chimic activ, sînt admise în întreprindere și uneori indicate chiar ca simptome ale unui „raptus" productiv.

În orice caz, provocînd o stare de îndoială, de încețoșare lăuntrică, de criză de conștiință, ba, și mai mult, de angoasă față de muncă, de producție și de consum, asemenea stări de remușcare au totdeuna raporturi intime cu ele : și prin urmare, chiar dacă sînt puțin alarmante, nu sînt grave. Dar stările mele, deși în strînsă

legătură cu producția și consumul, sînt în manieră negativă pentru că se transformă în mod rapid în tentații critice. De ce mi se întîmplă asta tocmai mie ? Este adevărat că fiecare are în sine ceva negativ, un germene distrugător care îl ispitește, dar, repet, de ce tocmai mie, după numai doisprezece ani de serviciu în întreprindere și destul de apropiat de înaltele sfere ?

Am impresia că îndoielile s-au evaporat din mintea lui M. și că, în schimb, bănuielile se întăresc cu fiecare zi mai mult. O constat datorită unor mici manifestări neobișnuite pînă acum la el : salutul îi este precipitat, dimineața nu-mi mai întinde mîna, și cînd i-o întind eu mi-o strînge cu o efuziune excesivă. Prezența mea îl tulbură pentru că, așa cum bănuielile emană de la el ca eu să le pot sesiza, în același mod și el ajunge să intercepteze gîndurile mele. Nici unul nici altul nu sîntem în stare să citim cu claritate în mintea celuilalt, pentru că amîndoi ne aflăm în defensivă. Totuși eu am ajuns să înțeleg substanța supozițiilor sale și el substanța închipuirilor mele. Raportul dintre noi este asemănător aceluia dintre un vinovat și un martor ocazional. Pînă la ce punct martorul nu devine complice ? Pe această întrebare îmi bazez relativa siguranță a acestor zile și pentru a-mi păstra postul în întreprindere sînt aproape vesel văzîndu-l pe M. mult mai tulburat decît pe mine. Se simte stingherit, are momente de neliniște pentru că se teme să nu cadă într-o rețea de tentacule maligne pe care nu reușește s-o descifreze. Pentru asta aruncă asemenea priviri.

Lucru extraordinar, s-a lăsat de fumat. L-am întrebat de motive și el, fixîndu-mă cu intenția ca să pot descoperi în asta un minimum de forță morală, a răspuns că a hotărît să se lase pentru a nu fi distras în concentrarea productivă. *Tout court*. I-am ripostat pe același ton : că dacă toți cei care efectuează o muncă ar înceta să fumeze nu s-ar mai produce țigări. Dîndu-și seama de imensa ingenuitate, pentru a nu spune stupiditate, a exhibiției sale de virtute, a rămas pentru un moment foarte încurcat. Dar și-a revenit imediat și am simțit în el o ură atît de puternică împotriva mea încît m-a cuprins o spaimă cumplită.

M. este mult mai puternic decît mine, structura, compoziția sa chimică par rezultatul unor precedente selecții industriale în specia funcționarilor și într-adevăr el este unul dintre cele mai reușite exemplare ale întreprinderii. Prin comparație, eu par un mic animal pe cale de dispariție : sînt mult mai bine dotat decît el cu instrumente de apărare, dar într-o mică măsură sau deloc cu instrumente de agresiune. Am făcut ironia cu fumatul și am s-o plătesc scump. Ironia este sever pedepsită în întreprindere, ca un element dezagregant, în opoziție cu voioșia care, în schimb, este un element de înaltă productivitate. De obiceiu mă camuflez : nu știu de ce însă în ultima vreme învelișul defensiv pe care mi l-am construit, ca un vierme de mătase cu balele a mii de meditații, slăbește și, odată cu învelișul, slăbesc pe rînd și celelalte instrumente de apărare.

Am simțit totdeauna, din emanația mirosului lui, dimineața cînd deschide ușa tăcută a biroului, că M. dorește să mă atace și să mă elimine ; în aceste zile mirosul lui a crescut în intensitate, este un fel de transpirație care, pe de o parte servește să evapore o cantitate din agresivitatea sa, iar pe de alta să mă avertizeze. Dar fiindcă mirosul pe care îl exală este tot mai violent, simt că se apropie clipa. M. știe acuma că eu sînt o primejdie pentru specia sa. Mă voi apăra cu mijloacele mele, dar am început să tremur, și de cîteva nopți visele mele sînt determinate de stimuli care mă avertizează.

M-am lăsat definitiv în voia gîndurilor și nu mai produc aproape nimic. Este sfîrșitul, dar pentru că așa trebuie să fie, am încetat să mă ascund : astăzi nu am reușit să-mi rețin emoția care mă sufocă și știu bine că asta mă va distruge. Alături de M. prezent, mai existau în fața mea ochii clari, de radium, ai unui al doilea conducător ; am continuat să mă detașez, tăcut, de lucru : iată pajiștile de altă dată, poate acestrale, rumorile nocturne ale naturii și îngropat în acea magmă întunecată cîntecul unui greier.

3

Ieşind din casă în zori, după o noapte agitată, R. văzu răsărind dintr-o mulţime de neîndepliniri şi de remuşcări un om încă tînăr, îmbrăcat în gri: cu o pălărie englezească de aceeaşi culoare, înaltă, cu panglică gri, aşezată cu o exactitudine transversală pe cap. Avea ochelari cu rame negre şi surîdea. Uu surîs publicitar, deschis, întinzînd o mînă publicitară şi prietenoasă: îşi scoase pălăria. Văzut cu braţul întins şi cu mîna larg deschisă, cu părul negru şi ondulat, lucios, omul demonstra în toată splendoarea, propria, înnăscuta, armonica lui convenţionalitate. În acel moment lui R. i se păru că-l recunoaşte.

„Perfectul tehnocrat", îşi zise cu o voce stinsă, interioară: cu surprindere simţi cum îl trece un fior.

— Nu, nu, te înşeli, răspunse prompt celălalt, cu un elan cordial.

Accentul, compoziţia fonică a acelei propoziţiuni, emisă ca un salut, ca o urare, erau aceleaşi ca ale unui „ce mai faci ?", pronunţat la o prezentare efemeră, la o recepţie, la un vermut oferit de întreprindere. În realitate spusese — „nu te înşeli", ca şi cînd ar fi auzit gîndul lui R. Se apropie pentru a merge alături de el pe tro-

tuarul pustiu. R. notă imediat că, pentru a-i întinde mîna pe care el nu o strînsese, îşi scosese o mînuşă gri de piele de mistreţ şi o ţinea cu o precizie rece şi convenţională în cealaltă mînă înmănuşată.

— Crede-mă, te înşeli, continuă surîzînd, şi în acel „crede-mă" fu prezentă o clipă de seriozitate ameninţătoare pe care R. nu o percepu. R. considera în schimb acel *tu* confidenţial, pe care omul îl folosise liniştit, ca pe un fapt ce nu se poate discuta, drept schema unei legi universal aprobate; chiar dacă în acel „te înşeli", repetat, exista conştiinţa, acoperită de cordialitate, a rezervei lui R. Dar legea era lege şi omul ştia că este corect folosind pe tu, în acel particular moment aluziv, sociologic. Surîsul nu dădea semne să se şteargă şi R. se gîndi că şi convenţia surîsului trebuie să fi transformat într-un oarecare mod dispoziţia naturală a buzelor şi a obrajilor omului, exprimate altfel într-o altă organizare umană. Dar mai existau, în vreo altă parte, alte organizări ? Fiindcă omul continua să surîdă, arătîndu-şi dinţii albi şi perfecţi, aproape artificiali, dar nu artificiali, R. se fixă asupra ideii că surîsul trebuia să răspundă unei constante matematice a tehnocratului, tuturor orelor, zilelor unei vieţi planificate, sau apariţii sociale, fie ea şi scurtă: o constantă optimistă, defensivă, într-un anumit mod chiar exhibiţionistă: a propriilor virtuţi, a propriilor avantaje faţă de cel care nu posedă, sau nu posedă încă, danturi atît de strălucitoare şi perfecte. Adică o tainică adversitate faţă de R. care avea dinţi

sănătoşi, dar nu frumoşi şi care nu ieşeau în evidenţă.

— Această adversitate sau exhibiţie, de care vorbeşti tu, a existat totdeauna: este legea naturii sau a proporţiilor naturale ale forţei. Nu trebuie să te miri, trebuie numai să admiţi, zise tehnocratul.

— Dar eu admit, admit tot ceea ce vreţi dumneavoastră, replică R., plictisit.

Surîsul celuilalt nu dădea semne să se şteargă.

— Nu, nu admiţi, întrucît concesia ta, aşa cum apare, încărcată de rezerve, nu este o concesie reală, ci seamănă cu o dispoziţie iraţională, cu o donaţie resemnată în loc să fie logică, chibzuită şi asemenea dăruirii care se naşte din umilinţă. Tu eşti gata să-mi concezi o generică şi ofensivă diplomă de tehnocrat şi atît; ca şi cînd părul meu ondulat, armonicile mele structuri somatice, ochii mei catifelaţi şi convingători, dantura mea, ar fi toate lucruri pe care eu le-aşi fi putut obţine numai prin abilitate sau, pentru a o spune mai clar, dat fiind că tu o gîndeşte, prin abilitatea mea tehnică.

— Nu, abilitatea dumneavoastră tehnică nu constă numai în asta, îl întrerupse R., mai mult din dragoste pentru exactitate decît pentru polemică.

Dar ce-i pasă lui de asta? Avea poate intenţia să stea la discuţii, să se întreţină cu tehnocratul pînă într-atît încît să-i datoreze explicaţii? Nu, desigur; dar un înalt sens de onestitate şi de justeţe îi impuneau acele elucidări; dacă trebuia să încheie, trebuia să încheie bine, fără a lăsa echivocuri în urma sa. Traversară un mic

pod şi R. se aplecă peste parapet, abătîndu-şi gîndurile: un miros puternic de alge de canale îi atrase atenţia; sălcii pitice şi stufoase atingeau suprafaţa cursului de apă, întunecat, populat de umbre lente. O peştilor! în dragostea mută şi plutitoare, în însămînţarea sezonieră, tehnocraţia sau reproducerea voastră sistematică nu cunoaşte frumoasele reguli ale dialecticii: o faceţi şi gata. Nu cunoaşteţi, spre norocul vostru, pedanteria didactică a convenţiilor ideologice, sau, mai rău încă, aceea a falselor ideologii, oh peştilor... faceţi-o, faceţi-o, alunecaţi cu ochiul inconştient, lipsit de acel miraj, spre miraje netehnice: viermuşorul, uneori trădător, libelula, peştele femelă, infinitele şi veselele mistere ale acelui mare Luna Park subacvatic care este viaţa ihtică, obtuzi la raţionamente, la prezenţa, frumoasa prezenţă cu pălărie gri, mînuşi gri, pardesiu gri a mărşăluitorilor frumoasei prezenţe universale, a confecţiilor, a produselor de frumuseţe pentru bărbaţi, o peştilor!...

Reluă discuţia:

— Nu, nu stă în asta abilitatea dumneavoastră, ci în a vă fi transformat în serviciul tehnicii ochii, părul, dinţii, şi în cel din urmă, întreaga fiinţă. Mai mult, chiar, nu în serviciul, pentru că asta ar însemna o justificare generică, ci dumneavoastră vă transformaţi, ştiţi să vă transformaţi propriul eu în tehnică productivă. Cu alte cuvinte, caracteristicile dumneavoastră sînt într-un anumit mod tehnică productivă, pentru că le folosiţi mai înainte de orice şi numai în acest scop şi nu în acela de a trăi... adică gîndiţi şi credeţi că o dantură strălucitoare, părul

castaniu, ondulat și ușor parfumat după norme, stofe englezești gri, pantofi, pălărie, gînduri și convenții în fond sînt același lucru : părți diferențiale ale unui întreg care tinde neobosit spre o viitoare producție perfecționată de sine însuși. Cu alte cuvinte, tot ceea ce dumneavoastră sînteți, înlăuntru și în afară, substanța dumneavoastră, aceea care o vreme a fost sau ar fi trebuit să fie inefabila substanță umană este un produs ca oricare altul, supus legilor pieții, potrivit constantelor geometrice productive ale unei întreprinderi dintre infinitele care există.

Tehnocratul surîse.

— Fără s-o știi, mi-ai făcut cel mai mare elogiu, și nu numai psihologic, la care aș fi putut spera vreodată. Sînt măgulit. Și îți sînt recunoscător pentru că ai netezit drumul, cu vorbele tale, pentru adevăratul discurs, acela mai important, pe care am venit să ți-l rostesc. Adică tu, cu acest admirabil portret al meu și al persoanei mele, ai afirmat, ai admis superioritatea mea naturală sau mai bine zis, un *har* sau un privilegiu al meu, în societatea tehnică a oamenilor. Ba, mai mult, ai fost de acord, mi-ai atribuit cu o extraordinară intuiție și conștiința acestui dat, a acestui dar sau privilegiu. Și ai ajuns chiar să-ți dai seama cum eu, conștient de ceea ce sînt, de destinul meu genetic, de a fi ceva chiar în momentul în care acest ceva intră în necesitatea istoriei (istoria tehnică sau a pieții în speță), înaintez neabătut în direcția unei progresive perfecționării a propriei mele ființe pentru a putea astfel să aspir către raritate, către specialistul *unicum :* să ajung adică la poezie. Cu alte cuvinte

tu ai admis că există în mine perfecțiunea împreună cu conștiința perfecționării. Deci poezia. Îți mulțumesc, este ceea ce doream : să aud cum îmi spui că eu, în virtutea unei dispoziții naturale și a unei reale, obiective funcții tehnocratice, sînt un poet. Da, sînt un poet, și o știu...

Tehnocratul total, cu gîtul strîmb, vîrît între umeri, aștepta anxios, un răspuns. Neliniștea gîtului strîmb, ca și neliniștea care palpită pe frumoasele buze perfecte, moi cărnoase, surîsul de așteptare mizeră care șterge orice mistificare cosmetică îl întări, îl încurajă pe R. în mila sinceră pe care o resimțea față de dorința arzătoare de îmbunătățire materială subiectiva, față de prostația în fața vremurilor nenorocite a omului netehnocrat: față de mizeria umană.

— Nu, nu ești, spuse încet, cu milă, cu participare pentru partea infinitezimală umană pe care o mai descoperea în individual acela, în manechin, în produsul în serie. O milă care se extinde îmbrățișa cu mari aripi albe și planînde vestmintele de carton, un acoperămînt tot mai sărăcăcios pentru viitoarele rămășițe pămîntești, pentru colonia sa *for man*, pentru gîndurile, pentru mizerele gînduri ale acelei cărni sau aparențe publicitare. Nu, nu ești. Nu vei fi niciodată, repetă în mod definitiv.

Celălalt se umflă de răutate : o ură tehnică, o schijă, un dinte care țîșnește dintr-un strung, din neprevăzuta fisură a oțelului, a certitudinii mecanice, păru că explodează din ochii săi cu puțin mai înainte catifelați, acoperiți de văluri, de coliruri raționaliste, de statistice americane.

— Faci rău că vorbești așa, zise tehnocratul, oprindu-se cu bateriile descărcate ; totuși parcă gata să schimbe o piesă, să se pună din nou în mișcare. Faci rău că vorbești așa, și cu atît mai mult ai să te căiești.

R. începu să sufere : pentru schije și pentru altceva, pentru infinitele posibilități ale înțelegerii umane dar și pentru infinitele imposibilități ale aceleiași înțelegeri. Cum să-i spună că în el nu există nici o ură, ci, dimpotrivă, contrariul, că acela era un dialog care se năștea din respect pentru structura sa primară care era cea naturală și umană ? Cum să-i spună că poeții, fără să vrea să-l ofeneseze, că poeții erau cu totul altceva, în orice caz nu perfecți din punct de vedere tehnic ? Cum să-i spună că în acel moment, și încă o dată fără s-o vrea, poet era el însuși care greșea, care suferea pentru ura sa tehnică, mult mai mult decît el care nu suferea pentru nimic ? Ar fi putut să înceapă prin a-i spune, plimbîndu-se în cu totul alte condiții, cu un anumit sunet de clopoțel, real sau închipuit, care chiar în acea clipă răsuna, cînta, cu vitalitatea frenetică a copiilor de grădiniță, ar fi început prin a-i spune : „Vezi durerea..." Dar clopoțelul încetă dintr-odată, în schimb începu să bată un alt clopot, lent, ca pentru muribunzi. Atunci nu mai zise nimic. Tăcu, privind lucrurile.

Ajunseră lîngă o mare construcție de ciment, poate depozit sau filatură. Apropiindu-se R. simți în aer un miros dulceag, acru precum și niște mugete, niște sunete disperate. O poartă mare se deschise lăsînd să treacă doi lucrători în salopetă, șiroind de sînge, și îndărătul ei, agățate în cîrlige și scripeți, vitele, deliciosul vițel, carnea : în forme sîngerînde de ex fericite, de liniștite, de bune făpturi, de semințe care se împliniseră și acum se sfîrșeau : părți nediferințiate, devenite și ele instrumente tehnice, iar acum, de consum. Cum se va întîmpla și cu el. Cu el însuși, peste puțină vreme, se gîndi R. fără spaimă, dar trist.

Tehnocratul surîse la asemenea gînduri, își recăpătă coloritul și încrederea în cosmeticile sufletului și ale rațiunii, adică în propriile scopuri. În timp ce R. pătrundea cu un pas ferm în caldele miasme ale abatorului, fără a protesta, tehnocratul se îndepărtă : într-un pas de vals, după cum i se păru lui R.

4

A. nu era liniştit. De ce? Nimeni nu-l mustrase, nici nu-l ameninţase, iar în întreprinderea în care îşi petrecea o mare parte a zilei, trăiau fiinţe foarte asemănătoare cu el. În afară de unele uşoare diferenţe individuale, pe care de altfel toţi erau de acord să le considere pe cale de dispariţie, în mediul în care A. lucra, se hrănea şi prospera, nu exista nici o primejdie.

Neliniştea sa nu era încă o nelinişte adevărată, ci ceva la jumătate cale între calm şi nelinişte: o zeamă gelatinoasă în care cele două elemente pluteau în eterne combinaţii şi reacţii. Trecerea de la calm la nelinişte — dar asta este o primă, grosolană indicaţie — avea loc lent şi în orice caz nu era o adevărată trecere, ci o simbioză gradată între elementele unei stări sau alteia. A. încerca senzaţia unei căderi fulgerătoare, un salt în golul stelar: o fracţiune de secundă şi totul redevenea normal; o clipă reală care nu se poate măsura cu dimensiunea timpului, ci poate cu aceea a spaţiului matematic, a punctului algebric, în timpul căreia A. îşi dădea seama, însă într-un mod cu totul obscur, că acea simbioză reproductivă, naşterea de noi, minimale elemente, nu avea loc în acelaşi timp în tot corpul.

Concentrîndu-se, A. simţea distinct în sine o vînă neliniştită şi o arteră calmă sau viceversa. Şi cu trecerea vremii un picior liniştit şi splina agitată sau viceversa, şi în felul acesta într-o rapidă progresie şi alte organe. Parcă o bruscă schimbare de dispoziţie a celulelor locale: de umoare, nu de *status*, fiindcă A. stătea comod înclinat asupra lucrului mereu acelaşi, la o temperatură constantă, şi nici măcar stimulii luminoşi nu putea să-i atingă şi să-i rănească susceptibilitatea organică: fiindcă soarele, totdeauna ascuns de pereţii de sticlă înalţi ai birourilor din faţă, nu se vedea niciodată.

O rumoare, un zumzet uşor asemănător celui produs de vibraţia care întovărăşeşte trecerea electricităţii, anunţa lucrul acela în acţiune. Însă nu totdeauna, ci o dată da, iar altă dată nu. Şi atingea anumite intervaţii îndepărtate, capilare: sau chiar mai îndepărtate, plutind libere în întunericul zonelor ereditare, fericiţi peşti-libelulă, centrele instinctului.

Trecu un an, în timpul căruia, în inima nopţii şi fără ca vreodată să se trezească cu totul, A. se străduia să definească ce se întîmplă în el. Învăţase să se asculte pe sine chiar în timpul somnului, şi era deajuns o cît de mică alarmă, un fleac pentru ca, în mod automat, atenţia să-i devină foarte ascuţită, îndreptată în întregime spre acea parte a corpului în care se manifestau simptomele. Foarte curînd A. îşi dădu seama că a încerca să le localizeze era o acţiune imposibilă, şi întradevăr tot mai zadarnice erau pîndele, urmăririle, cursele, fixarea şi apoi iradierea simultană de fascicole de conştiinţă atentă asupra mul-

tor părți ale corpului. Nimic de făcut. Dacă zumzetul semnala un picior se cuibăreau în braț, iar dacă A. își îndrepta atunci masa atenției asupra brațului, iată că dispăreau dintr-o dată, semnalînd cu zumzete stomacul pentru a reapărea în ochi. Scufundat în sine și cu un vag dar ranchiunos sentiment de importanță, A. se lasă pradă, pasiv, acelei armate copulante, rumegînd paradoxale răzbunări. Uneori izbea cu pumnii sau scormonea cu acul, pînă ce face să sîngereze acea parte a corpului în care apăruseră. Și se rușina imediat de o asemenea meschinărie, de o asemenea absurdă, infantilă reacție. Raționa : și se simțea proprietar absolut și unic al acelui cosmos al său interior : de aici lua naștere o puternică încredere în sine, inefabila realitate de a trăi. Dar imediat zumzetul reîncepea, și cu zumzetul acea supra-producție de corpuri străine, găzduită într-un sector necunoscut al întreprinderii sale. Atunci se simțea plicitisit și ofensat, se gîndea cu indignare la acele împerecheri care aveau loc, la urma urmelor, în casa și fără permisiunea sa, dar imediat după aceea se gîndea că faptul de a se indigna era prea mult și în afară de asta inutil, și că soluția cea mai bună era, fără îndoială, indiferența, dacă nu disprețul.

Totuși din pura dorință de a ști, A. începu să-ți pună unele întrebări : prima era cărei specii îi aparțineau acele tipuri de paraziți euforici. Neposedînd instrumente apte pentru a-i indentifica și gîndindu-se la microscopica lor distribuție, la aproape infinita lor capacitate de a se reproduce și la acea dinamică viclenie care îi

diferenția în abilitatea de a se naște peste tot, servindu-se de nenumărate contradicții aparente, A. îi denumi invadatorii.

Așadar, cu ce scop se agitau atîta acei invadatori răsăriți din nimic, sau din cine știe ce mișcare sau perturbare a ființei sale ? Ce grabă era ? Erau ei purători de vești bune sau rele ? Pentru că în sinea lui A. disprețuia ideia unei mutații a condițiilor actuale, condiții în care într-un mod sau în altul invadatorii trebuiau să aibă, fără îndoială, un rol important. Se profila oare ceva în întreprindere și el nu știa ? Un cutremur, sau, dacă nu un cutremur, o schimbare a gărzii în sferele de conducere ? Sau în cele proprii ? Sau în producție ? Ceva prin care, în mod obscur, se cere un alt mod de adaptare, o altă condiție filozofică în afară de cea psihologică pentru o modernizare în programele de activitate ? La toate aceste întrebări numai invadatorii puteau să răspundă și, deseori, A. era tentat să înceapă o convorbire, fără a lăsa să transpară ceva, ci numai așa, pentru conversație. Dar simțea că ar fi fost o gravă eroare dacă el, rămas totuși stăpîn pe sine și deci pe propriul său edificiu sau complex de edificii organice, le-ar fi adresat primul cuvînt : în fond invadatorii, deși bine intenționați — dar nu era sigur — erau în același timp chiriași abuzivi, chiriași care înfăptuiseră o acțiune incalificabilă, fie prin luarea în posesie a locuinței, fie prin hrănirea, în interiorul ei, cu acele rezerve de grăsimi la care, într-un anumit fel, A ținea : nu atît din pricină că pentru acele grăsimi, de care s-ar fi debarasat bucuros, era suficient să i

se ceară acest lucru, cît pentru faptul că grăsimile erau un lucru al lui, o proprietate a sa.

În afară de asta A. bănuia că, dacă s-ar fi decis să facă primul pas spre invadatori, interogîndu-i — chiar politicos, puțin îi păsa — ei, ocupați cum erau de a se construi, ca rasă și număr, nici măcar nu i-ar fi răspuns.

Și dacă invadatorii erau un simpton, un semnal de boală ? Nu erau : analizele recente, minuțioase îl asiguraseră. Invadatorii erau, așadar, deși microscopici, sau poate tocmai de aceea, elemente născute din conștiința sa productivă, în alte cuvinte din liberul său arbitru.

În afară de acea iritantă îndrăzneală și năvală continuă — practic nu existau zone de umbre sau ascunzători în care A. să fi putut sta puțină vreme liniștit — invadatorii îi dădeau lui A. în momentele de groaznic plictis care uneori îi întovărășeau timpul liber, o anumită iluzie de căldură umană, de tovărășie. Desigur lui nu-i mai rămînea decît să-i simtă dîndu-i tîrcoale, aferați cum erau, asemenea unui patron, industriaș de modă veche ; dar în fond și asta însemna tovărășie.

Numai că A. își dădu seama că timpul pe care i-l luau era superior aceluia pe care ar fi putut să-l acorde. Nu numai asta, dar obstinatul lor egoism, autosuficiența lor animalică, aviditatea niciodată sătulă față de cineva care, în afară de faptul că-i găzduia, îi și hrănea, ba chiar, puțin îi și iubea, era o ofensă pe care nu putea s-o mai tolereze. Așteptă, cu oarecare speranță, dar apoi, văzînd că invadatorii nici măcar nu-l considerau demn de o privire, de o cît de mică considerație, de nimic, chiar de nimic, ostentînd chiar o nervozitate a isterie grosolană față de micile sale atenții sentimentale, începu să-i urască mai mult decît la început și să-i disprețuiască de la înălțimea autorității sale, cu toată forța rațiunii.

Baricadat pe această poziție morală A. se convinse că obținuse mult : să-i izgonească nu era posibil, pentru că nu era încă posibil să-i localizeze : trebuia să-i suporte ca străini fiindcă așa îi judeca acum în mod definitiv, și să-i trateze ca pe niște străini. Ca și cînd nu ar fi existat. De altminteri, după ce-și făcuse calculele cuvenite, A., știa că mai posedă încă o atît de strivitoare majoritate, un astfel de bloc de celule, molecule, atomi pe care-l ținea atît de puternic în mîinile sale, încît i-ar fi putut face să îngălbenească pe inoportuni de frică.

Uneori, în dezolanta sa solitudine, A. făcea paradă de propria-i forță în obscuritatea camerii de dormit : cu o singură mișcare a degetului mare de la piciorul drept, sub cuvertură, el era în stare să dezvolte o energie infinit superioară aceleia izvorîte din încăpățînata și respingătoarea lor activitate. Și atunci, după o asemenea constatare care îi umfla pieptul de bucurie și de un nemărginit sentiment de forță, A. ridica și cobora de mai multe ori pleoapele, surîzînd ironic, apoi un braț, își încorda mușchii, se ridica din pat și dedica cîteva minute unor asemenea exerciții.

În aceste puține clipe de mișcare, mușchi și gîndire, era în stare să distrugă milioane de invadatorii și, odată cu ei miliarde și miliarde de semințe și de ouă gata de fecundare. Cu energia

dezvoltată în timpul zilei, în activitatea din întreprindere, distrugea şi mai mulţi, un număr pe care cu toate agitaţiile lor, chiar dacă erau calculate ca foarte rapide, fără nici o clipă de pauză, nu ar fi reuşit niciodată să-l producă. În mod inevitabil vor sfîrşi prin a se stinge. De ce atunci să nu tolereze o pe cît de mizericordioasă pe tot atît de iluzorie ospitalitate ? Gîndindu-se la toate astea, într-un mod foarte omenesc, A. încerca un sentiment de mare compătimire.

Şi în felul acesta, fără să-şi dea seama, urmărind calea acestui raţionament, A. făcu primul pas spre sfîrşit.

5

B. mi-a fixat o întîlnire : cred că am înţeles, din cîteva aluzii transparente în timpul scurtei conversaţii telefonice, că-mi va cere să accept o importantă funcţie în întreprindere. Întîlnirea este pentru poimîine, îmi mai rămîn două zile şi puţine ore pentru a mă hotărî.

Totuşi nu am încredere : neîncredere mea se naşte înainte de toate din nesiguranţa întîlnirii. Nesiguranţă în două sensuri, în două direcţii opuse : adică dacă B. o să fie acolo şi dacă eu am să mă duc. În definitiv ce este o întîlnire dacă nu o primă mişcare de ofensă, de agresiune, fie dintr-o parte, fie din alta. Dacă eu mă duc la întîlnire şi B. nu este, nu mă primeşte, persoana mea se transformă şi apare imediat în întreprindere ca aceea a unui solicitator. Oricît de mult aş demonstra buna mea credinţă ; iată-mă acolo, stînd şi aşteptînd. Chiar dacă ar trebui să aştept numai cinci minute, ca apoi să plec, acele cinci minute ar fi deajuns, adăugîndu-se şi timpul necesar pentru dus-întors, ca să mă arunce în condiţia de solicitator. Cu alte cuvinte B. va putea să-şi spună în sine, şi tot aşa persoanele din birou, secretarele, vor putea face să circule vestea (pălăvrăgind) : „a fost aici, a aşteptat inutil şi a

plecat". Or, în aceste trei propoziţiuni sare în ochi o netă condiţie de inferioritate a mea faţă de B., în special, faţă de realitate, în general.

„A fost aici" : chiar în această mişcare pe loc apare voinţa, determinarea de mişcare spre B. care în schimb este nemişcat şi, aflat dinainte în locul respectiv, aşteaptă ; nu pe mine în special, ci lucrurile, timpul. „A aşteptat inutil." Adică o întărire a inferiorităţii, pentru că voinţa, hotărîrea spre mişcare şi aşteptare, mobila imobilitate a aşteptării, nu se încoronează cu nimic, dimpotrivă sînt frustrate de acel adverb inexorabil : în mod inutil.

„A plecat". Adică după mişcarea spre locul respectiv şi mobila imobiltate, o altă mişcare, zadarnică : de loc. Mişcare de la : de la cine, de la ce ?

De la nimic : de la frustraţie, de la diminuarea care urmează spre o stare de obiectivă inferioritate, de care, printre altele, nu este în nici un fel responsabilă : ea figurează ca un element extern, nu mi-a condiţionat voinţa, liberul meu arbitru. Într-adevăr B. nu mi-a impus, nici nu s-a angajat, înaintea martorilor sau în general în faţa legii să fie prezent la întîlnire. Nu a ameninţat cu sancţiuni, nici nu a exprimat vreo judecată. A spus numai : „Am putea să fixăm o întîlnire de exemplu pentru poimîine, dacă sînteţi de acord". Eu însumi am răspuns afirmativ.

Să presupunem aşadar că B. nu se prezintă la întîlnire. Şi că eu, ducîndu-mă, să fiu supus acelei inferiorităţi despre care s-a vorbit. În realitate lucrurile ar putea să se prezinte în modul următor : mă duc la întîlnire, aştept inutil, plec : şi din acel moment nu mai am nici un raport nici cu B., nici cu întreprinderea. Lucrurile ar trebui în mod obiectiv să se oprească aci : dar nu se vor opri, vor continua. Pentru că în realitate, un raport cu B. a fost şi s-a încheiat rapid şi negativ. Cu alte cuvinte, chiar dacă nu pare aşa, eu am avut un raport de muncă cu B., m-am prezentat la el ; pentru o raţiune sau alta, necunoscute mie, nu am fost primit şi am fost silit să plec. Convenienţa şi convenţiile din care şi B. şi întreprinderea fac parte mi-au sugerat să plec, să demisionez, de aci, din acest loc. Adică chiar acel scurt raport de cinci minute, raport cu absenţa lui B., a rezultat atît de nasatsifăcător că eu însumi, din proprie iniţiativă, am decis să-l rup şi să plec pentru a nu mai fi văzut vreodată. Demnitatea care îmi sugerează să nu mă mai fac văzut, să încetez, în mod voluntar, orice raport cu B., nu este, nu apare, nu se califică în cadrul schemelor realităţii. Fiindcă nu sînt eu care judecă, în acest caz, ci însăşi realitatea, adică B., secretarele sale şi în general întreprinderea ; judecata lor nu poate, nu trebuie, nu este obligată să ţină seama de faptele sugerate de demnitate, ci numai de nuditatea faptelor. Va fi de aceea o judecată negativă, aproximativ următoarea : „I-a fost atît de ruşine de insuficienţa sa, încît nu s-a mai arătat". Ţinînd seama că o astfel de judecată este posibilă, aproape sigură, aş putea lăsa de o parte demnitatea şi înainta pe un teren obiectiv, adică pe acela al realităţii. Şi să mă întorc în mod spontan la întreprindere, să telefonez sau să pun pe altcineva să telefoneze ca şi cînd

nimic nu s-ar fi întîmplat, cerînd şi, eventual, fixînd o a doua întîlnire.

Chiar şi în această eliberare, dacă te gîndeşti bine, există nu puţine componente negative. Prima şi cea mai importantă este aceea ca, fixată o a doua întîlnire, B. să nu se prezinte. Şi să confirme, de data asta din iniţiativa sa, cu un act de judecată, ferma sa voinţă de a nu mă primi, de a nu încheia un acord, dat fiind precedentul raport negativ, anihilant. Şi să-şi însuşească şi el o concepţie atît de înaltă despre demnitate încît să ajungă să nu mă primească, să nu vrea să mă vadă, punînd sub ochii secretarelor şi a întregii întreprinderi un dat de fapt, obiectiv desigur, dar, dată fiind repetarea situaţiei, deosebit de abuziv moral. Negativ. Ca şi cînd ar spune : „acesta, nemulţumit că nu a fost primit o dată, se prezintă acum din nou, se agită, pentru a obţine o judecată pe care neavenirea precedentelor întîlniri ar fi trebuit să i-o fi revelat fără echivoc, în modul cel mai clar".

Ajuns aici, eu, în ceea ce mă priveşte, de rea credinţă, aş putea să aduc drept motivare a cererii mele pentru o a doua întîlnire ingenuitatea, buna-credinţă. Dar şi un asemenea motiv nu se bazează pe vreun dat real, obiectiv, pe vreo mărturie : nici nu este sprijinit de vreun echivoc posibil, pentru că nu a existat nici un fel de echivoc ; raportul era deja stabilit prin actul plecării mele. Întreaga întreprindere, cu secretarele în frunte, ar putea cel mult să mărturisească contrariul : că eu însumi am solicitat o întîlnire şi că, obţinînd-o, nu am fost primit.

Desigur că ştiu, ştiu chiar foarte limpede că din partea mea ar mai exista şi posibilitatea unei alegeri foarte importante, să nu merg la întîlnire. Lăsîndu-l în felul acesta pe B. să presupună tot ceea ce eu însumi am presupus, pînă în acest moment. Dar mai ştiu şi că o astfel de alegere, chiar fiind foarte importantă, nu poate nici măcar pe departe să fie comparată cu cealaltă, cu a lui B. Într-adevăr B. a fost acela care mi-a cerut, mi-a fixat o întîlnire. Nu eu lui. Adică B. îşi făcuse alegerea din capul locului, telefonîndu-mi şi arătînd că doreşte încheierea unui posibil acord. Neprezentîndu-se la întîlnire el demonstrează că şi-a schimbat hotărîrea, că nu mai doreşte nici o concluzie, din infinitele posibile. Dacă, din contra, eu sînt acela care nu se duce la întîlnire, eu care am acceptat-o, ar trebui să apară aceeaşi rezultantă : că şi eu mi-am schimbat ideea ceea ce reintră în libertatea arbitrului meu — şi nu mai doresc nici o concluzie. Chiar dacă în felul acesta va putea să apară că rezultantele sînt egale, coincid, în realitate nu sînt de loc egale şi nici echivalente.

Dacă B. nu se va prezenta, el nu îmi va mai telefona niciodată, nu-mi va mai fixa nici o întîlnire, demonstrînd în felul acesta că şi-a făcut o părere hotărît negativă despre mine. De ce arăt o atît de mare siguranţă în această ipoteză ? Pentru următoarele motive : B. fixîndu-mi o întîlnire, propune un fapt. Acţionează. Este împins adică de un impuls spre exterior, spre mine, care nu propun, nu am propus, nu am acţionat. Dată fiind absenţa sa de la întîlnire, o asemenea propunere se rezolvă, se conchide, de fapt. Dacă, dim-

potrivă eu sînt cel care nu se prezintă, ca să valorific absența mea, eu care nu am propus nimic, nici un fapt real, nici măcar un telefon, nu sînt, nu pot să fiu în condiția de a rezolva ceva. În concluzie între cele două absențe de la întîlnire, ceea a lui B. exprimă o judecată, a mea exprimă golul, absurdul irațional, nimicul. Într-adevăr în acest caz B. ar avea desigur dreptate să spună : „Dar de ce omul acesta, care a acceptat să vină, acum nu se mai prezintă ? Poate a înțeles greșit." Și aproape sigur că ar da ordin secretarelor să-mi fixeze o a doua întîlnire, punîndu-mă astfel în condiții și mai rele decît cele în care mă zbat acum. Dar, mergînd mai la fond, cum este obligatoriu, care este, în substanță, deosebirea, pentru a nu spune diferența de nivel între B. și mine ?

Diferența este aceasta : că B. întreabă, iar eu, dat fiind raportul, dublul aspect al realității pe care îl constituie un raport, sînt constrîns să răspund. Care este așa dar raportul între cel care întreabă și cel care răspunde ? Acesta : cine întreabă are foarte clar în minte ceea ce vrea, cine răspunde este pus în condiția de a trebui, într-o manieră oarecare, să răspundă, fără nimic clar în minte, la întrebare, sau în orice caz, sie însuși, faptului că nu poate să nu răspundă. Întorcîndu-mă, pentru un moment, la cazul meu, la întîlnirea mea, el determină, în mod elocvent, actuala mea condiție : B., fără ca eu să-l fi văzut vreodată la față, nici, măcar cunoscîndu-i puterea în sînul întreprinderii, se situează oricum deasupra mea. Orice aș face eu, situația lui față de mine este imutabilă, iar uneori îmi pare că

pot s-o definesc absolută. Oricît m-aș agita, mișcările mele pe tabla de șah a improbabilului sînt astea sau altele, dar în orice punct m-aș situa, oricare ar fi tentativele mele, totdeauna voi ajunge la un unghiu mort, din care nu se poate evada.

Mai am înaintea mea încă două zile, voi reflecta. Dar, chiar de pe acum, nici o licărire, nici o lumină cît de slabă nu luminează conștiința lucrurilor într-un sens favorabil mie. B. se află mereu deasupra mea, trăiește, activează, acționează, la o mare înălțime deasupra acestei mlaștini.

6

În fiecare dimineață mă privesc în oglindă și observ cu plăcere și satisfacție că sînt un om simetric. E ca și cum aș spune perfect. Desigur, îmi dau seama că a uza de termenul perfecțiune față de propria mea persoană poate să pară un act lipsit de modestie, dar ce are a face modestia cu realitatea ? Și realitatea, pe care mi-o redă oglinda, este o realitate perfectă, un produs perfect al naturii.

Mă descriu : chipul meu, în structura sa osoasă, tinde spre dreptunghi sau, dacă se consideră și profunzimea în afara celor două dimensiuni care sînt închise în imagine, spre un paralelipiped. Am trasat în oglindă două linii, una orizontală și una verticală, și din aceste linii care se intersectează la jumătate, am reconstruit tocmai figura dreptunghiului care cuprinde perfect chipul meu. Linia părului formează o curbă care se întinde de la o tîmplă la alta ; o ușoară arcuire, în mijlocul acestei curbe, coincide cu linia verticală trasată în oglindă. Din această arcuire, așezată la jumătatea frunții, se coboară direct la linia nasului care străbate linia verticală coincizînd perfect. Mai jos, la aceiași înălțime, cele două curbe ale sprîncenelor se unesc imperceptibil chiar lîngă

mica șea a septului nazal și sînt și ele egale. Sînt sigur că numărul firelor de păr ale unei sprîncene este egal cu numărul firelor celeilalte sprîncene. Ca să nu mai vorbesc de calitatea firului, asemănătoare cu a părului, negru și lucios, cu tente violete sau albastre, după lumina și orele zilei. S-ar spune păr și fire de nailon, atît de perfecte sînt la pipăit și la vedere. N-am spus frumoase, n-am spus urîte, astea sînt judecăți care nu mă privesc și care nu fac parte din criteriile mele de prețuire ; am spus, perfecte.

Urechile sînt egale și perfecte în simetria lor : fiecărei mici involuții, curbe, pulpozități, umflături, depresiune concavă sau convexă a unui pavilion îi corespunde perfect în celălalt pavilion o egală curbă, pulpozitate, umflătură, depresiune concavă sau convexă. Egali și ochii, forma, instrumentația, expresia lor. Curios : fiecare ochi, luat aparte, prezintă aceeași expresie a celuilalt ochi luat și el aparte. Pomeții sînt simetrici, tot așa întreaga zonă mandibulară și buzele, împărțite în jumătate chiar de linia verticală trasată inițial. Dinții sînt perfecți, atît de perfecți că par de rășină sintetică, într-atît încît mulți m-au întrebat dacă sînt artificiali : nu, nu sînt artificiali, sînt dinții mei, sînt foarte albi, strălucitori, neatacați de nicotină, deși fumez. Pielea feții, ca dealtminteri întreaga epidermă a corpului meu este perfectă, adică și ea pare compusă dintr-o materie neînsuflețită, artificială, un perfect produs de chimie estetică. E roză, tinzînd spre chihlimbar, netedă și, s-ar spune, lipsită de pori. Însă porii există și, văzuți cu o puternică lupă, sînt egali, mici cratere cu circomferință egală. Stra-

tul sebaceu cu care este totuşi acoperită pielea, este o umbră clară, quasi-invizibilă cu ochiul liber, o ceaţă uşoară de *maquillaje*. Descrierea feţii, sau mai bine zi criteriul descriptiv, este valabil şi pentru corpul meu, pentru armonia geometrică a membrelor şi, în general, pentru întregul meu complex somatic în toate particularităţile sale. Or, imensa satisfacţie a unei astfel de simetrii în prezenţa mea în realitate, derivă din descoperirea, făcută nu cu mulţi ani în urmă, că unei asemenea simetrii exterioare îi corespunde o egală simetrie interioară, adică morală şi, într-un anumit mod, filozofică. Cu alte cuvinte gîndurile mele sînt simetrice, sentimentele mele simetrice, caracterul meu, adică dispoziţia mea faţă de viaţă, este simetrică. Ce dovedesc toate astea ? Dovedesc un raport simetric cu realitatea şi cu aproape toate nenumăratele sale componente prin intermediul unor instrumente simetrice : adică să ocupi în spaţiu o poziţie de perfectă simetrie şi, în consecinţă, de perfect echilibru.

Asupra tuturor acestor lucruri am reflectat îndelung şi reflectînd, am privit şi în jur. Am văzut şi alţi oameni simetrici, nu mulţi, doi sau trei, şi m-au văzut şi ei. Pentru raţiuni pe care nu le pot defini decît corpusculare, a existat între noi o lungă privire de înţelegere şi de fericire. Într-adevăr dacă aş fi fost unicul om simetric într-o lume de asimetrici, aş fi fost desigur nefericit, dar faptul de a fi notat că există, ca şi mine, alte făpturi simetrice, mi-a dat conştiinţa a ceea ce sînt, în raport cu infinitele asimetrii (imperfecţii, nefericire etc.) ale realităţii, şi, în special, ale realităţii umane. Mi-a dat conştiinţa

de a fi un poet. Dar nu un poet cum a fost înţeles poetul pînă în acest moment, ci un poet modern, care nu compune chiar deloc versuri, dar cu toate acestea, tocmai pentru această simetrie a sa, este un poet. Într-adevăr poezia modernă, adică arta modernă nu este altceva decît simetrie. Repet că eu nu compun versuri, dimpotrivă sînt economist şi deci la versuri mă pricep foarte puţin. Dar şi meseria mea poate să fie revelatoare în raport cu starea mea poetică. Într-adevă eu mă ocup de cifre, de bilanţuri şi, în general, de probleme economice.

Acum, în afară de faptul, iluminant, al simetriei mele somatice, ce altceva îmi dă convingerea că sînt un poet ? Chiar meseria mea — într-adevăr cine altcineva mai bine decît mine este în contact cu realitatea şi cine o domină şi o reprezintă mai bine decît mine ? Şi ce altceva este poezia dacă nu reprezentarea realităţii ? Aci mi s-ar putea obiecta că realitatea de care vorbesc nu este o realitate poetică înţeleasă în sens tradiţional, ci o realitate economică şi atît. Acestei obiecţii îi răspund liniştit că nu există o altă realitate decît aceea economică. Ştiu de pe acum că obiecţia se va schimba atunci într-un protest indignat dar nu am ce să fac : singura realitate existentă este cea economică. Să mi se prezinte o altă realitate, poetică mai ales, care să aparţină omului. Poate realitatea naturală ? Sau o realitate morală ca frumuseţea, religia, valorile spiritului ? Sau o realitate ideologică ? Sau politică ? Ei bine, toate acestea nu sînt decît faţetele unei realităţi care este numai economică. Şi ce înţeleg prin realitate economică ? Foarte simplu :

prin realitate economică înţeleg toate acele raporturi între oameni, sau între oameni şi obiecte, adică viaţa. Mi s-ar mai putea face o obiecţie : că există şi raporturi între oameni şi ei înşişi şi vom răspunde că raporturile între oameni şi ei înşişi sînt raporturi absolut economice. Să dăm un exemplu : eu însumi. Care sînt raporturile mele cu realitatea ? Sînt multe. Primul este fireşte un raport economic pentru că eu de la el primesc elementele de întreţinere pentru viaţa mea ; acest raport este munca mea. Muncesc pentru că asta îmi aduce o sumă de bani necesară pentru a trăi. Apoi raportul cu familia care este şi el economic, întrucît familia depinde din punct de vedere economic de mine şi eu, într-un anumit sens, depind economic de familia mea. Într-adevăr soţia mea este un instrument economic în raport cu necesităţile mele care sînt acelea de a fi soţ şi tată. Părinţii mei : cu ei am acelaşi raport economic pe care îl am cu soţia şi cu copiii mei. Adică dacă eu nu aş exista ei n-ar fi părinţii mei şi în consecinţă şi între mine şi ei este un raport economic. Este evident că nu am nici un raport cu religia, cu ideologiile, cu cultura (cultura în sens general, nu de specialitate, pentru că în acest sens am un raport important cu cultura financiară, şi aceasta este un raport economic), cu natura şi cu gîndirea în general. De ce nu am nici un raport cu aceste definiţii ? Tocmai pentrucă ele nu constituie unul din cei doi termeni ai raportului economic, a da şi a primi. Şi, pentru a fi mai precişi, a da şi a primi bani. Deci, pentru a conchide, dacă orice raport cu realitatea este un raport economic

şi orice raport economic este un raport (chiar şi indirect) cu banul, şi dacă poezia este reprezentarea realităţii, eu care sînt chiar un specialist al reprezentării realităţii economice, adică al banului, sînt un poet. Deci în concluzie, poezia este reprezentarea banului. Dar cum se reprezintă banul ?

Cu cifre. Şi acum mi se va putea spune că există multe persoane care reprezintă realitatea, adică banul, prin intermediul cifrelor şi că, în consecinţă, toţi aceştia, toţi aceşti funcţionari de bancă, contabili, administratori şi economişti, sînt poeţi. Dar acestei obiecţiuni îi răspund că, aşa cum în artă au existat artişti minori şi artişti mari, sau chiar pseudoartişti, sau aşa-zişi artişti şi care nu au fost deloc artişti, tot aşa în poezia banului există poeţi şi nepoeţi. În majoritate sînt numai operatori economici, adică oameni care au de a face cu banul. Dar nu înseamnă că dacă ai de a face cu banul înseamnă că ai de a face şi cu poezia. Banul devine realitate şi reprezentarea sa devine poezie numai dacă există coincidenţă, adică simetrie. Or, eu sînt simetric, adică simetria cifrelor, a bilanţurilor, a operaţiilor de bancă şi în general a operaţiilor economice coincide perfect cu simetria mea personală, pînă la a genera o perfectă armonie. Asta se întîmplă de obicei cu calculatoarele mecanice care sînt construite tocmai pentru a obţine înalte şi economice simetrii. Rar se întîmplă şi cu un om. Dar complexele, misterioasele şi inefabilele asimetrii ale naturii, între milioane de alţi oameni asimetrici, au vrut aşa.

7

Întreprinderea, doritoare să mă angajeze, a cerut referinţe şi a trebuit să completez un lung chestionar. Amîndouă aceste cereri sînt în regulă, e mai mult decît just ca o organizaţie care dă de lucru să pretindă garanţii, iar dacă nu chiar garanţii, informaţii măcar generale. Numai că, în timp ce de referinţele pe care eu însumi le-am încredinţat unei mîini care mi s-a părut prietenoasă, nu am deloc a mă teme, chestionarul în schimb mă tulbură întrucîtva. Zilele acestea, lucrînd încă în întreprinderea pe care o voi părăsi, la anumite detalii de predare, mi se întîmpla adesea să mă gîndesc la chestionar şi să nu-mi amintesc bine ordinea întrebărilor şi răspunsul dat.

Am decis să părăsesc întreprinderea la care lucrez de zece ani pentru raţiuni exclusiv economice: conducătorii s-au arătat foarte înţelegători, au împărtăşit hotărîrea mea, administraţia mi-a făcut şi unele oferte care însă nu au fost nici pe departe la înălţimea celor propuse, în mod cu totul spontan, de noua întreprindere. Administraţia şi conducătorii m-au felicitat în sfîrşit, de mai multe ori, şi au participat la un mic banchet oferit în cinstea mea de către Biroul personal fără ca eu să-l fi solicitat cîtuşi de puţin: mai mult, la sfîrşitul banchetului, după toasturi şi urări, l-am luat de o parte pe organizator şi am cerut, socotind-o ca pe o obligaţie morală, să-mi asum eu cheltuielile sau să particip la ele într-o manieră simbolică.

Nici nu au vrut să audă de aşa ceva, au protestat şi, spre marea mea surpriză şi emoţie, la sfîrşit, după stringerile de mînă, mi-au oferit în dar un stilou de aur, cu o deviză americană = O.K.

Am făcut aluzie la preocuparea mea pentru chestionarul pe care noua întreprindere mi l-a dat să-l completez, dar am făcut numai aluzie, n-am spus totul, ca şi cînd aş fi vrut să-mi ascund chiar şi mie realitatea şi gravitatea faptelor. Inutil să tac, mai bine să golesc sacul şi să spun într-adevăr cum stau lucrurile.

Mai întîi chestionarul cerea patru fotografii, foarte clare: a mea, a tatălui, a mamei, şi a soţiei mele. Am întrebat persoana în cauză dacă erau indispensabile şi el, fără să-mi răspundă, dar cu un surîs pedagogic, a indicat cu arătătorul primele rînduri ale primei pagini a chestionarului unde o mare înscripţie scrisă cu roşu — *important* — arată patru dreptunghiuri în care trebuiau aplicate fotografiile. Omul nu avea nimic ostil în gestul acela cu degetul, dimpotrivă, cum am mai spus, exista ceva prietenos în privirea şi în gesturile lui de intelectual. Mai tîrziu am aflat că era un om de ştiinţă, un filolog.

Mi-am procurat fotografiile, le-am aplicat şi am completat paginile la maşina de scris deoarece caligrafia mea nu este dintre cele mai lizi-

bile. Din cînd în cînd aruncam o rapidă privire asupra celor trei chipuri care, alături de al meu, formează întreaga noastră familie. Acum, cînd eram pe punctul de a intra într-o atît de mare întreprindere de faimă internațională, pentru a ocupa un post de mare răspundere și autoritate, mi se întîmpla să mă gîndesc în mai multe rînduri : „Dragă mamă, dragă tată, dragă Maria". Fiindcă eram singur, într-o cămăruță special amenajată pentru chestionar, rosteam toate astea cu glasul pe jumătate, ca și cînd le vorbeam celor dragi mie. Poate că dincolo, în cealaltă cameră, persoana însărcinată cu chestionarele auzise ceva pentru că intră, sau mai degrabă o descoperii, surîzîndu-mi, chiar în spatele meu. Îmi spuse imediat că puteam folosi mașina de scris numai pînă la pagina a patra, apoi pe celelalte trebuia să le completez cu mîna, fiindcă așa era regula. Surîzînd i-am spus că — pentru a spune așa — caligrafia mea era puțin cam algebrică și jumulită, a rîs și el, dar a adăugat : „Caligrafia dumneavoastră este așa cum este, nu o puteți schimba și într-un anumit fel vă va releva caracterul. Nu vă preocupați pentru dificultățile de lectură, noi pentru asta sîntem aici." Îmi oferi o țigară și se întoarse în biroul lui.

Am terminat de completat chestionarul așa cum îmi spusese, l-am încredințat persoanei în cauză și am plecat. Numai că acum, după cîteva zile, mă gîndesc la toate și într-un mod care nu este deloc senin.

Mă gîndesc în primul rînd la cele trei fotografii ale rudelor mele : în special la cea a tatii și a soției. Acum este pentru prima dată cînd

mi se întîmplă să le observ, ca și cum privirea mea ar fi aceea a unui străin, cum ar fi ochiul persoanei însărcinate cu chestionarul. Chipul tatălui meu este al unui om spre șaizeci de ani, evident de talie joasă, dacă-l judeci după gîtul aproape inexistent și după felul cum e vîrît capul său între umeri, jos de tot, în cavitatea toracică. Văzut așa s-ar spune că este deformat de o artroză dorsală sau, în cel mai bun caz, că este foarte scund, gheboșat și fără gît.

Pentru a întări această impresie de chinuită gheboșenie, nasul strîmb și încovoiat, semănat cu smocuri de păr, gura inexistentă, ca o tăietură, o curbă subțire în falca osoasă și proeminentă, ochii spălăciți — nu apoși — și vagi, străjuiți de sprîncene fine ca o dîră de creion și în sfîrșit urechile, minuscule, rotunde și răsucite, dintre care una de-a dreptul fără pavilion și lob : toate astea contribuie la crearea unei imagini de răpitoare, de bețiv mînios, de pasăre nebună, ceva între mierlă și liliac, dintre acelea necunoscute și respingătoare care țîșnesc cîteodată din povîrnișurile autostradelor, împinse de curiozitate și de solitudine, și fîlfîie fugind numaidecît într-un zbor confuz, chinuit de timiditate. Pentru a întări și mai mult aceste imagini, cu totul edificante, răspunsul meu din chestionar la întrebarea privitoare la tatăl meu : „Este suferind de vreo boală ?" Sună : „Bolnav de ficat". „De cît timp ?" Răspuns : „Nu-mi este posibil să precizez."

Ce impresie putea să provoace acest portret, nu spun în sferele înalte ale întreprinderii la care începusem să mă îndoiesc că va ajunge

chestionarul meu, ci chiar persoanei însărcinate cu chestionarul ?

Soţia mea : tînără, douăzeci şi trei de ani, îmi păruse totdeauna drăguţă, poate chiar foarte drăguţă, nimic altceva. În fotografia pe care o am sub ochi apare nu numai frumoasă, ci foarte frumoasă. Dar Dumnezeule, ce fel de frumuseţe ! O cîntăreaţă, o *pinup*, un scîrbos amestec între o balerină din ansamblu şi un animal : dar cu ceva în plus şi în rău. O privire şi o gură de nestăpînit materialism rapace, o strălucire fixă, precisă, avidă de hrană, un gîtlej violent carnal, rotund, lucitor, ca un burduf de aer, organul strident al unei frumoase broaşte de Patagonia. Întrebare : „Ocupaţia soţiei ?“ Răspuns : „Casnică.“

Ce este de făcut ?

Şi aici îmi pare că aud glasul persoanei însărcinate cu chestionarul : „Fiecare este ceea ce este, fiul acelui tată şi bărbatul acelei soţii. Dacă tata este amator de băutură iar soţia, persoană, să spunem, foarte naturală, dumneavoastră nu puteţi să faceţi altceva decît să vă încorporaţi social atît tatăl cît şi soţia, cu toate caracteristicile lor distinctive, pozitive sau negative.“

De ce atîta uşurinţă şi de ce nu am cîntărit bine lucrurile, cum ar fi trebuit s-o fac, în dimineaţa unui eveniment atît de important în viaţa mea ?

Mai lipsesc opt zile pînă la primirea mea oficială în noua întreprindere. Între timp lucrez la vechea întreprindere pentru ultimele predări. Ieri, reţinut la secretariatul general, am aflat

despre referinţele confidenţiale, trimise de conducere firmei care m-a angajat. Mai mult, secretarul a ajuns pînă acolo încît mi le-a dat să le citesc. Excelente. Nu mi-am putut reţine o anumită emoţie în timp ce continuam lectura celor unsprezece pagini, amănunţite şi pline de detalii pe care eu însumi nu mai mi le aminteam chiar deloc. Numai că, la ultimele rînduri am simţit că îngheţ. Ele spuneau textual : „...a crezut oportun să părăsească această întreprindere pentru raţiuni exclusiv economice...“ Este adevărul, şi totuşi acele rînduri păreau că într-un anumit fel le anulează pe toate cele precedente. L-am întrebat pe secretar, după ce am mulţumit, dacă nu ar fi posibil să se renunţe la acel rînd şi jumătate care, după părerea mea, nu putea să intereseze în nici un chip noua întreprindere. Secretarul a clătinat din cap fixîndu-mă îndelung şi a spus, cu un suspin care mi s-a părut străbătut de dezgust : „Ei, nu, nu, nu...“ de multe, multe ori. Am insistat şi el, cu greutate, mi-a mărturisit cum conducerea rămăsese foarte amărîtă de acest fapt, adică de impulsul strict material care îmi îndreptase paşii către o altă întreprindere. Deşi, dîndu-şi seama de toate şi neputînd să omită lăudabilul meu randament în timpul celor zece ani, nu putuse să treacă sub tăcere, chiar să nu sublinieze, natura demisiei mele. Secretarul adăugă chiar că auzise, în şedinţă, adevărate exclamaţii de dureroasă surpriză şi în fine un dezolat comentariu al preşedintelui în persoană : în ceea ce îl privea ar fi preferat de mii de ori ca plecarea mea să fie delimitată de cauze morale sau de o atracţie spre o altă

întreprindere momentan mai în vogă, decît să cer o demisie stimulată doar de interes. Oricum asta era ; acum știa el cu cine avuseseră de a face.

Ies întors pe dos de la secretariatul general. Așadar a mai apărut și acest viespar de referințe, pe care la început le consideram încheiate perfect. Părăsesc întreprinderea în cele mai bune raporturi dar pentru a nu mai fi primit niciodată înapoi.

În dimineața asta m-am prezentat la persoana însărcinată cu chestionarul : distrus de frică dar stăpînindu-mă și arătînd, cu dinții strînși calmul, siguranța, demnitatea pe care nu le am. Persoana a ieșit din birou, foarte palidă, s-a apropiat și spre imensa mea durere...

8

Sînt funcționar și în viața mea nu este loc decît pentru muncă. Am și o familie, compusă din soție, un băiețel de cinci ani și o fetiță de trei, dar familia, cu toată importanța socială și sentimentală pe care o are, nu este decît o convenție față de muncă. Munca în schimb trece mult dincolo de convenție, atît de mult încît este lucrul cel mai important, adevăratul și unicul scop al vieții mele.

Privesc o clipă în urmă, spre viața trecută : șaisprezece ani de slujbă neîncetată, permanent în aceeași întreprindere, cu devotamentul și fericirea din prima zi, cînd am fost angajat după ce fusesem selecționat dintre șaptezeci și patru de candidați : o muncă ordonată, de opt ore, dirijată nu atît de ceasul cu fișa de pontat, cît de conștiința care totdeauna a însemnat pentru mine un timp mult mai real decît acela efemer scandat de ceasornice. Într-adevăr conștiința este aceea care mă trezește la șapte dimineața fix, conștiința datoriei și a muncii de efectuat este aceea care îmi dă voioșia și acea vitalitate proprie primelor ore ale dimineții ; se spune că sîntem veseli pentru că e o zi frumoasă, cu soare, pentru că sîntem bine dispuși sau pentru că sîn-

tem sănătoși, dar nu este adevărat. Totdeauna este conștiința care determină aceste senzații, iar conștiința este totdeauna indisolubil legată de o datorie. A mea este de a mă deștepta la șapte, de a mă rade, de a mă spăla și de a mă îmbrăca, de a lua troleibuzul și de a sosi punctual la întreprindere. Tot conștiința este aceea care face să se declanșeze, secundă cu secundă, arătătoarele ideale ale acelui timp ideal care nu are nevoie de ceasornic și care este datoria morală, adică esența însăși a vieții. Și în sfîrșit tot conștiința este aceea care provoacă remușcări în acele ore cînd nu se lucrează și în acele zile, ca sîmbătă, dumineca, și zilele de sărbătoare, cînd conștiința rămîne inactivă, ba chiar, mai mult decît inactivă, umilită și constrînsă la nimicul care duce spre neant.

În concluzie filozofia mea este foarte simplă: omul este deosebit de animal tocmai prin conștiința pe care animalul nu o posedă. Așa cum în animal instinctele sînt acelea care împing zi de zi carul vieții, ea reducîndu-se la hrană, somn și împerechere, tot așa, la om, conștiința este aceea care îndeamnă la datorie, la muncă, la sentimente. Dar unde duce această conștiință? Duce la constanta și mereu reînnoita construcție a societății. De exemplu furnicile: dacă ar fi oameni și nu animale, cu organizarea lor (care pare aproape inspirată de conștiință dar nu este) ar putea chiar să depășească oamenii de astăzi și să ajungă (cum în parte au ajuns) la un grad de civilizație infinit superior celui uman. Dar sînt furnici, nu au conștiință, și iată-le, pentru

asta, reduse la acea mică dimensiune (și morală) pe care toți o cunosc. Dar omul ar putea să ajungă, în drumul său spre civilizație, la organizarea furnicilor, el care posedă conștiința, ar ajunge mult, dar mult mai sus, pînă aproape de pragul perfecțiunii, mult mai mult decît a ajuns pînă în acest moment, în aceste puține secole de mizerabilă istorie care îi stau în spate.

Mi-a venit în minte acest exemplu cu furnicile tocmai pentru că privind în urmă viața mea și fiind aceasta filozofia mea, eu m-am adaptat totdeauna ei, ca o furnică. Dar să nu se creadă cu asta că munca mea de funcționar (nu vreau să spun ce calificare am pentru două motive: primul din discreție, și al doilea pentru că, în filozofia mea, munca nu are calificare tot așa cum nici conștiința nu are) ar fi modestă și că eu vorbesc în felul acesta din exces de zel. Nu există nici un zel în exercițiul muncii mele, cum nu există nici un zel la furnicile care și-o exercită pe a lor. Caracteristica muncii mele ca și aceea a furnicii, este, contrariu zelului, naturalețea, ca și în actul de a mînca și de a dormi. Adică, în alte cuvinte, mintea, membrele mele, organele mele interne și externe, voința mea, au fost create pentru munca pe care o desfășor în această întreprindere și pentru nimic altceva. Ca și antenele pentru furnică, aripile pentru pasăre, aripioarele pentru pește. Dar nu mai vreau în nici un chip să mă lungesc asupra descrierii mele și a filozofiei mele, am făcut-o pentru a prezenta persoana mea, punctele mele de vedere și mai ales faptele mele în legătură cu X, un alt

funcționar, mai bine zis un fost funcționar al întreprinderii, fapte care mi-au tulburat existența.

Mai întîi îl numesc X și de data asta nu din discreție ci pentru a spune chiar adevărul, pentru X este anonim, cum anonim sînt și eu, și ceilalți funcționari ai întreprinderii, și furnicile : X va rămîne, orice ar face, în ciuda acțiunii incalificabile pe care a săvîrșit-o, poate special pentru a ieși din acel anonimat care îl anulează în marele organism al întreprinderii și care face tocmai ca el să fie X și nimic altceva. Poate că el era convins, făcînd ceea ce a făcut, că dobîndește pe neașteptate un nume și o identitate și că poate, abandonîndu-se cine știe căror iluzii megalomane de putere, s-a gîndit că făcînd așa nu ar mai fi continuat să fie ceea ce fusese pînă în acel moment, adică o furnică oarecare care merge și lucrează ca noi toți, ci altceva, o făptură de altă specie, o furnică deosebită, care zboară. Bietul, nefericitul de el, o să vadă el !

Dar ajuns aici îmi dau seama că n-am spus încă ce a făcut X. Ei bine, o spun : X și-a dat demisia și a părăsit întreprinderea în care, se poate spune, se născuse și crescuse, pentru o altă întreprindere. Și pentru care motive ? Pentru o ipotetică mărire de salariu (a spus asta, s-a justificat), în realitate pentru a ne ofensa pe noi toți, întreprinderea în general, pe mine și filozofia mea în particular. După optsprezece ani de serviciu a crezut că este altfel de cum îl făcuse mama natură, adică conform timpurilor orarului de muncă, al conștiinței care ordonează orariul, al scaunului pe care stătuse atîția ani, al

formei acestui scaun care atîția ani îl primise cu dragoste, al biroului însuși, al ferestrelor, în sfîrșit a crezut că este un altceva care nu mai avea nimic de a face cu întreprinderea noastră, și nu numai asta, ci că este ceva care se putea adapta exact unei alte întreprinderi. Ca și cînd s-ar spune că întregul său corp, creat pentru a îndeplini acea muncă și nu alta, dintr-odată, prin magie, devenise adaptabil unui alt scaun, unui alt birou și unei alte munci : ca și cum mintea i s-ar fi modificat pe neașteptate, conștiința la fel, membrele i-ar fi devenit mai lungi sau mai scurte, obișnuința de a muncii (acea muncă și nu alta) i-ar fi devenit și ea, dintr-odată, o altă obișnuință care nu-l mai privea, o obișnuință necunoscută.

Acum X este convins că va ieși basma curată, cum se spune, din toate cîte le-a făcut, nevătămat, pentru că ne-a ofensat pe noi toți, funcționari ai întreprinderii și specia noastră, fără teamă de pedeapsă sau pur și simplu (ceea ce e și mai rău încă), fără a se gîndi la pedeapsă. Dar în acest caz se înșală amarnic, pentru că ofensa va fi pedepsită, în primul rînd de conștiința sa care va înnebuni (tot așa cum înnebunesc celulele anumitor țesuturi ale corpului cînd sînt surprinse de o boală amenințătoare și misterioasă) și apoi de către noi, care sîntem furnicile ofensate.

Biata furnică izolată și solitară ! Uneori, cînd ultima tresărire de indignare, de rușine, de consternare, de dispreț, m-a părăsit, uneori mă întristează. Ce va face sau ce va crede că poate face el, furnică, într-o întreprindere de greieri ? Dar îndată după, cînd și tristețea a dispărut, iată că

revine indignarea, consternarea, ruşinea, dispreţul şi durerea, da, durerea pentru noi toţi din întreprindere şi chiar pentru întreprindere, care prin noi a fost lovită şi suferă.

Am constituit o delegaţie de funcţionari şi ne-am prezentat la conducere pentru a ne manifesta dispreţul faţă de X. Conducerea ne-a primit şi ne-a împărtăşit amărăciune sa, autorizîndu-ne să facem tot ceeace credem că trebuie să facem, pentru a-l mustra pe X şi pentru a-i deschide capul asupra celor ce săvîrşise. Conducerea însăşi se îngrijise să avertizeze întreprindera căreia i se adresase X, că angajaseră o furnică veninoasă şi nu un greiere.

Nu a servit la nimic : pentru raţiuni misterioase, nebuneşti şi absurde a continuat să facă pare din acea întreprindere, fără nici un rost, lucrează şi respectă orariile (dar cum o fi acţionat conştiinţa sa pentru a le respecta ?), în sfîrşit continuă să trăiască.

Din vremea aceea, şi din cauza lui, a lui X, viaţa mea este tulburată. Nu mai înţeleg nimic şi nu mai reuşesc să-mi pun în ordine ideile, filozofia, practica zilnică (orele de lucru, orele în familie, orele în afara casei etc.), ordine în conştiinţa mea.

Am făcut orice. Am telefonat şi am scris multor funcţionari de la cealaltă întreprindere denunţînd cele întîmplate, prezenţa furnicii între ei, atît de deosebiţi, aproape în fiecare zi merg la conducere unde sînt lăudat, dar inutil fiindcă lucrurile nu se schimbă, o furnică a ieşit din rînduri şi s-a unit cu greierii. Ceilalţi colegi şi funcţionari ai întreprinderii noastre au şi uitat (dar nu este şi ăsta un semn de ruşine, de dezagregare şi de extincţie pentru unitatea morală a întreprinderii noastre ?) şi mă privesc himerici cînd intru în birourile lor să le amintesc scandalul. Nu mai sînt sănătos, nu mă simt bine. Medicamentele pe care le iau, internările în sanatorii, nu servesc la nimic. Ordinea, şi pot s-o afirm hotărît, ordinea universală a fost tulburată : şi dintre toţi eu am fost ales să dau socoteală.

În sfîrşit alaltăieri seară, pe o stradă din centru l-am văzut pe X care mergea şi rîdea (rîdea !) pe trotuarul celălalt : am simţit că îngălbenesc şi dintr-odată au început să mă treacă apele. Am traversat în fugă strada strecurîndu-mă printre automobilele care goneau în viteză, aproape complice pentru a împiedica destinul (dar nu exista automobil care să poată împiedica destinul lucrurilor, scopurile naturii) şi l-am înfruntat pe X cu un urlet prelung. M-am năpustit asupra lui, şi cu un sărut-muşcătură i-am rupt un obraz, răzbunînd în acea clipă sublimă toate furnicile întreprinderii, întreprinderea însăşi şi filozofia mea. Apoi am leşinat.

Dar nu sînt sănătos, nu mă simt încă bine şi poate vindecarea mai cere timp, mai cere răscumpărări.

9

Automobilul alerga pe zăpada proaspătă, fără zgomot, cînd A., aruncînd o privire grăbită pe fereastră, zări cu greu profilul unui mare edificiu ce părea un castel. A. lăsă să se scurgă cîteva minute bucurîndu-se de căldura care îl învăluia, apoi porunci șoferului să oprească. Șoferul nu înțelese bine ce rost avea acea oprire neașteptată, acel „stop" atît de contrastant cu calma relaxare a clientului și începu să ceară politicoase explicații în limba pe care A. nu o înțelegea. Din gesturile care însoțeau vorbele șoferului A. putu să intuiască o întrebare : dacă avea de gînd să se oprească acolo.

Chipul omului, un vienez rubicond cu părul des și aspru, bine fixat pe țeastă, semăna cu al lui Bran și chiar și vocea, care vîra ici și colo în conversație unele cuvinte englezești, suna în același mod, modulînd lung silabele între buzele în formă de inimioară. A. asigură omul cu un gest al mîinii, arătînd imediat în spatele său, cu degetul întins, clădirea de care trecuseră cu puțin înainte. Șoferul mulțumi, cu un surîs care îi acoperi ochii mici și surîzători, vîrîndu-i în pomeții umflați ; și imediat, cu pufnituri și mișcări largi,

vesele totuși, întoarse marele automobil în direcția indicată.

A. se întrebă cum de ajunseseră pînă la periferia Vienei dar aproape imediat își aminti că nu-i dăduse șoferului nici o indicație și că dimpotrivă, cu un singur cuvînt pe care acum nu și-l mai amintea, întovărășit de un gest vag și larg al brațului, îi sugerase s-o pornească la întîmplare, ca pentru o plimbare în jurul orașului. Dar acum cînd observa atent periferia cenușie, se gîndi că tot așa străbătuseră poate vreo zece kilometri în direcția graniței. Tot timpul acela A. și-l petrecuse bucurîndu-se de căldura comodei mașini, bine învelit în blană. Își amintea vag de gîndurile sale și îi păru că direcția pe care o luaseră, spre răsărit, îl făcuse pentru cîteva clipe să-și imagineze orașul Bratislava, despre care nu știa nimic, și pe care nu-l văzuse nici măcar într-o ilustrată. Cuprins cum era de o dulce și anihilantă toropeală, cu mîna tinerei soții, mică și rece, între ale sale, nu-și mai întoarse ochii spre fereastră pînă în clipa în care zărise edificiul. Soția lui îi surîse de sub căciula-i înaltă și gulerul de blană care îi acoperea o bună parte din față, arătînd ochii minusculi, mongoli, de nou născut. Și A. îi surîse, cum se surîde unui sugaci turburat de neașteptate neliniști, și ea păru că se întoarce în pierduta liniște infantilă de totdeauna.

Acum edificiul se apropia : se înălța la circa trei sute de metri de drum, în centrul unei vaste piețe înzăpezite, delimitată de un mare zid uniform și cenușiu. Dincolo de el cîmpia continua arătînd la orizont, într-o cută imprecisă și stag-

nantă, siluetele cîtorva barăci cu acoperişurile de tinichea, protejate de bariere de sîrmă ghimpată, stricate în mai multe locuri. Protejarea aceasta, dacă se putea numi aşa, nu se limita doar la acei vechi, ruginiţi colaci de sîrmă ghimpată, ci se extindea într-un anumit sens şi la un mănunchi de cabluri electrice groase, întinse între cele patru laturi ale barăcilor şi fixate de fiecare latură printr-un complicat şi aproape baroc sistem de izolatori de porţelan.

Cu cît se apropia mai mult automobilul cu atît. A. putea să vadă cu claritate edificiul răsărind din cortina de zăpadă. Greşise : nu era un castel, cum i se păruse la început, ci o amplă şi masivă construcţie de ciment, un fel de cub cenuşiu, înalt de vreo treizeci de metri, fără ferestre sau deschizături, cu patru urechi pe muchiile superioare : căci în alt mod A. nu ar fi ştiut să definească acele vîrfuri ascuţite, răsucite, care păreau să continue muchea întocmai ca nişte urechi de pisică. Deodată una din ele începu să arunce un fum dens şi uleios, o culoare neagră-maronie, care se revarsă pe laturile muchiei mînjind cimentul din care cauză interiorul urechilor ascuţite, întocmai ca acela al pisicilor, se vedea negru şi unsuros, şi acea unsoare ce îngreuna fumul tindea să se lase în jos lipindu-se de rugozităţile cimentului.

Şoferul opri maşina lîngă un arc, ceva mai înalt de doi metri, deschis ca o spărtură în zidul cenuşiu şi bine îngrijit, pe care A. îl observă atent : zidul părea de construcţie recentă, cu finisări din ciment spatulat, voind să imite parcă neregularităţile blocurilor de piatră antică.

A. făcu semn şoferului să aştepte, coborî luîndu-şi soţia de mînă şi intră. În interior, la baza zidului, era un peron acoperit, un fel de portic interior umed : ici şi colo, atîrnate de mici blocuri de piatră italienească tăiate în formă de piramidă trunchiată şi aplicate în ciment, atrăgeau privirea cîteva coroane ornamentale de pin şi de laur, îngălbenite şi prăfuite.

A. o porni cu paşi largi, repezi, cuprins parcă de o mare grabă, încît soţia lui abia putea să-l urmeze, tropăind, adesea împiedicîndu-se de pietre sau alunecînd pe terenul îngheţat. A. simţea atunci mîna femeii cum se agăţa de a lui, ca să se sprijine. Cu capul acoperit şi înfăşurată în şal, cu nasul şi cu pometii obrajilor roşii şi bătuţi de vîntul îngheţat, îi surîdea ori de cîte ori el era constrîns să se oprească pentru a o sprijini.

În sfîrşit ajunseră lîngă clădire : trei trepte lungi înconjurau baza clădirii şi duceau la un subportic în care se deschideau trei uşi. Dar nici măcar de aproape A. nu reuşea să zărească pe latura aceea frontală vreo fereastră în cimentul cenuşiu şi bine tencuit care se înălţa uniform pînă la creastă. A. se uită atent la cele trei uşi, lucitoare şi lăcuite ca de bronz. Păreau închise, dar la o privire mai atentă una din ele, cea din dreapta, lăsa să se vadă o uşoară depărtare a canatului. A. urcă repede cele trei trepte, se apropie, văzu că uşa era întredeschisă şi o împinse uşor. Apoi, cu un semn, îşi chemă şi soţia care rămăsese lîngă trepte şi se aplecase ca pentru a culege ceva, scormonind cu un deget în zăpada proaspătă. Femeia veni şi intrară împreună.

A. își roti ochii în jur, pătruns de o neașteptată senzație de bună-dispoziție : sala în care se aflau era foarte încălzită și A. simți imediat nevoia de a-și desface blana. Preocupat de acea rapidă schimbare de temperatură și mai ales gîndindu-se la momentul cînd avea să iasă din nou în ger îi spuse soției să facă același lucru, dar ea se execută cu o oarecare greutate pentru că șalurile care o înfășurau îi erau răsucite de cîte două, trei ori în jurul gîtului iar nasturii blănii, mari și plați, nu voiau să iasă din butoniere. Odată terminată această operație și după ce fură desfăcuți din prudență și primii doi nasturi ai jachetei soției, A. continuă să privească în jur. Marea sală primea lumină de la peretele din fund, din cristal gros și opac tapetat cu un țesut mătăsos ; chiar și pardoseala de linoleum cenușiu, lăptos și lustruit ca o oglindă, contribuia la difuzarea luminii care venea de la peretele de sticlă. Din cei doi pereți laterali, unul, alb și uniform, avea o ușă întunecată și lîngă ușă o ramă de aluminiu conținînd instrucțiuni : celălalt perete, opus, era ascuns în bună parte de o perdea de catifea cenușie, drapată și garnisită cu franjuri argintii care atingeau ușor linoleumul.

Evident peretele era mult mai lung, cum se putea deduce din acea parte a draperiilor strînse lîngă zid pe lîngă intrare : în felul acesta se forma un fel de alcov larg, puțin în umbră.

În alcov, pe un catafalc de oțel vopsit în negru și așezat într-o raclă de cristal trandafiriu, era așezat un sicriu. La cele patru laturi ale raclei, cîte două la fiecare colț, adică opt cu

toate, se aflau candelabre de oțel lăcuit, a cărui formă alungită prezenta o amplă variație, în înălțime și lățime, a motivelor geometrice oferite de cub și de paralelipiped. Și lumînările de porțelan și flacăra de neon din vîrful lumînărilor, repetau același motiv al cubului și al paralelipipedului. A. se apropie de raclă și examină sicriul. Forma era cea obișnuită, de obicei trapezoidală, dar substanța din care era făcut apărea deosebită de oricare alta din cele pe care le văzuse vreodată A. Într-adevăr, sub îmbrăcămintea de staniol subțire cu broderii de flori mari și frunze tropicale care o acopereau în întregime, A. putu să-și dea seama, văzînd un colț descoperit, că sicriul nu era de lemn — în acest caz ar fi fost un lemn prea subțire pentru acel scop — ci dintr-o materie foarte asemănătoare cu bachelita sau cu altă rășină sintetică.

Stătea tocmai cu nasul în cristalul raclei privind colțișorul acela și gîndindu-se la bachelită cînd din fund, acolo unde perdeaua se apropia de peretele luminos, apăru o femeie de vîrstă mijlocie, în halat alb, cu bonetă scrobită și pantofi albi de cauciuc.

„O infirmieră", își zise A. în timp ce femeia trecea pe lîngă el, și o saluta. Femeia îi răspunse cu un ușor semn din cap, respectuos, ba aproape cu supunere, s-ar fi zis, și în acel moment ușa din spatele său se deschise și un mic grup de persoane intră în sală în vîrful picioarelor. În aceiași clipă soția se apropie de A. și lipindu-se de el îi luă mîna, vîrîndu-și degetele în palma lui cu un suspin fericit.

Toate cele zece sau cincisprezece persoane, inclusiv infirmiera, nu-şi întoarseră decît pentru o singură şi rapidă clipă privirea lor severă asupra lui A. Aceiaşi privire, mai înainte de a se retrage din acel colţ, la dreapta intrării, fu aruncată grăbit, dar cu o anumită duioşie, şi spre soţia lui A. Apoi toţi oamenii aceia începură să murmure în limba lor necunoscută şi urmînd pe infirmiera care părea că-i călăuzeşte, se îndepărtară cu paşi mici şi înceţi, fără a se mai ocupa de A.

În felul acesta A. putu să-i observe atent unul cîte unul: după hainele şi manierele lor părea că este vorba de nişte mici burghezi, oameni modeşti dar demni: mici negustori, funcţionari, vînzători de prăvălie, poate muncitori. În mijlocul lor trona o femeie masivă, bine hrănită, în veşminte de doliu, literalmente înfăşurată pînă la genunchi de un văl negru prins de o tocă de catifea pe care o purta pe cap. Rătăcit în mijlocul celorlalţi, şi totuşi mai demn decît ei, se vedea un om cu două cocoaşe, şi el îmbrăcat cu totul în negru, cu ghete negre şi cu o gambetă în mînă. Avînd chipul tipic al cocoşatului, păr creţ şi roşcat împărţit de o cărare la mijloc, omul îi dădu imediat lui A. impresia unui agent de asigurări şi la asemenea presupunere, cine ştie de ce, A. surîse.

Grupul ajunsese acum în fundul sălii şi infirmiera, poate după ce apăsase pe un buton, trase cu o mînă marea perdea cenuşie care se desfăcu pe o porţiune întinsă cu un uşor bîzîit. Fiindcă se găsea în aceeaşi parte, A., cu paşi mari şi cu capul aplecat, înaintă imediat spre centrul sălii pentru a vedea ce se întîmplă acolo. Îl urmă numaidecît şi soţia lui; îşi trăgea nasul şi A., care vrea să fie cît mai puţin observat pentru a nu deranja şi pentru a nu părea că deranjează, îşi scoase din buzunar o batistă, o apropie desfăcută de nasul soţiei şi îi făcu semn să sufle. Ceea ce soţia făcu imediat şi destul de discret, spre satisfacţia lui, care acum putea să se dedice în deplină linişte observaţiei sale. Numai că nu era absolut nimic deosebit de văzut: şi aci era un sicriu într-un sarcofag, înconjurat de candelabre de oţel, la fel cu acela pe care A. îl putuse observa, fără grabă, puţin mai înainte.

Tocmai se pregătea să iasă din clinica aceea cînd prin uşa peretelui din stînga, tăcuţi, unul cîte unul, ieşiră opt oameni îmbrăcaţi în mod ciudat: într-adevăr îmbrăcămintea de ceremonial contrasta strident cu figurile lor, scurte şi masive, cu chipurile, umile şi aspre, arse de soare şi de aer, de ţărani de vîrstă mijlocie. Chiar şi bocancii cu ţinte, făcuţi din piele tare, întăriţi la vîrfuri şi la călcîie, negri, impresionant de lustruiţi, aminteau bocancii ţăranului sau ai lucrătorului aflat la muncă. Pe umeri purtau cîte-o pelerină largă de postav negru, un fel de *poncho* rigid, tivit cu un şnur de mătasă împletit în cruciuliţe şi noduri, care amintea într-un anumit sens de tunica bogată a sacerdoţilor oficianţi: numai că atît lunga pulpană anterioară cît şi cea dorsală, ambele alungite şi rotunjite la margini, erau duble, în aşa fel încît lăsau să se vadă şi o altă pulpană mai scurtă, care cădea mai jos de mijloc şi în faţă şi în

spate : aceste ultime două pulpane scrobite, sau cel puțin întărite cu vreo cusătură, îi apăreau lui A. ca părțile componente ale unui *plastron* negru de clovn. În afară de asta oamenii aveau capul acoperit pînă aproape de ochi de o beretă care repeta forma și motivele mantiei : o mitră joasă, retezată și trapezoidală, lărgită la extremitatea superioară.

Cu un zgomot foarte nelămurit, datorită bocancilor țintuiți, cei opt oameni se apropiară timid de grupul care înconjura sicriul ; la un semn al infirmierii, după o șușoteală îndelungată între cei prezenți — doamna cea grasă îndoliată și cocoșatul care pronunța ceva cu voce baritonală — se pregătiră să ridice sicriul pe umeri. Observîndu-i în timp ce îl făceau să alunece de pe catafalc, A. se gîndi că în mod sigur nu era vorba de persoane de meserie, dat fiind stîngăcia lor evidentă chiar și pentru ochiul cel mai neatent. Dar, dată fiind evidenta lipsă de greutate a sicriului, în cele din urmă îl ridică pe umeri așteptînd un alt semnal. Cocoșatul fu acela ce, în acest moment, ridică gambeta și mînușile, dînd semnalul de plecare celor opt oameni ; aceștia începură să meargă ca la paradă, ușor deplasați către stînga față de axa centrală a convoiului, și într-un mod care, în ciuda împrejurărilor, îl făcu să surîdă pe A. care își acoperi fața cu pălăria. Într-adevăr, chiar dacă procesiunea avea un aspect greoi și de o extremă siguranță, dată fiind robustețea fizică a purtătorilor, bogăția pelerinelor, boantle lor mîini cenușii care apucau cu degete de piatră, în sfîrșit, dat fiind numărul excesiv al celor

prezenți, față de greutatea sicriului, dinamica întregului se bucura de un echilibru foarte fragil din pricina bocancilor cu ținte care chiar cînd se lăsau pe pămînt păreau că se ridică în aer. Cu toate că înaintau pieziș, cei patru din dreapta aveau asupra lor toată greutatea, pe cînd cei patru din stînga se eschivau cu abile vîsliri de brațe în aerul supraîncălzit, în cît de mai multe ori A. fu gata să dea fuga în ajutor, prevăzînd o răsturnare catastrofală. Însă, păstrîndu-și maniera lor de a înainta înclinat și vîslind, cei opt ciocli înaintară pînă la ușa peretelui din stînga ; și aci, odată ajunși, în loc să se oprească cum ar fi fost logic, continuară să-și miște picioarele bătînd pasul ca pentru a preveni sau îndulci, cu o mișcare neîncetată, pericolele și dezechilibrele pornirii.

Chiar în acel moment de undeva, poate de la un difuzor sau de la mai multe difuzoare ascunse între perdele, se auziră acordurile unei orgi. În urma acestui majestuos asalt lui A. i se păru că sala devine mai mică. În același timp ușa se deschise și sicriul își reluă drumul urmat de micul cortegiu.

A. intră și el în rînd, la o anumită distanță, cu capul aplecat asupra mîinilor sale care țineau pălăria, rotindu-și privirea ici și colo pentru a-și da seama de noua ambianță. Era un fel de capelă neogotică, în formă de piramidă obeză, formată din patru arcuri ascuțite care se reuneau în partea de sus. În dreapta, cu fața spre intrare, se afla un mic amvon de piatră în formă de trapez, la care duceau două scări înguste, laterale : la picioarele scărilor, și deci

în unghiurile de bază ale peretelui concav şi ascuţit, erau două tufişuri stufoase de ideră artificială. Pictate pe partea superioară a peretelui de care se sprijinea amvonul şi cele două scări, şi pe peretele opus în care se deschidea uşa din centru pe care A. o remarcase încă de afară, se desfăşurau două fresce reprezentînd în proporţii gigantice şi în culori ţipătoare un bătrîn maiestuos cu barbă, de care se lipea în atitudine filială o tînără femeie goală, numai sîni, pulpe şi picioare.

A. se întrebă imediat de unde venea acea lumină intensă, din moment ce nici unul dintre pereţi nu era prevăzut cu ferestre ; dar nu reuşi s-o descopere în nici un mod, deşi căuta insistent cu ochii spre cornişele gotice care împodobeau unghiurile capelei. Nereuşind să înţeleagă de unde venea toată acea lumină A. încearcă un vag sentiment de tulburare, dar şi tulburarea dispăru cînd văzu pe cornişe apărînd numeroase căpşoare neliniştite de păsări care se mişcau ici şi colo ciugulind : după forma minusculă a capului şi după culoarea penelor A. înţelese imediat că erau turturele ; se miră numai că nu gungureau şi le arăta soţiei sale care le privi cu un fulger de veselie în ochi ; o veselie atît de mare încît nu izbuti să se abţină şi bătu din palme în semn de surpriză.

Între timp purtătorii ajunseră sub amvon şi pe cînd micul grup se aşeza pe lungile bănci de aluminiu acoperite cu perne de catifea, sicriul fu coborît de pe umeri cu mii de precauţii şi aşezat pe o largă platformă de piatră italiană, ridicată cu o palmă deasupra pardoselii. Aci fu

acoperit cu grijă cu o draperie bogată iar cei opt oameni se retraseră de-o parte şi de alta, cîte patru, într-o atitudine absorbită şi cucernică.

Sunetul de orgă continua să se difuzeze şi în capelă, ba mai ales acolo înăuntru răsuna cu mai multă vigoare ca şi cînd undeva ar fi fost instalat un puternic amplificator de mare fidelitate, prevăzut cu mai multe difuzoare. Ţinîndu-şi soţia de mînă A. găsise un loc mai la o parte, la capătul ultimei bănci de aluminiu, şi acum erau pregătiţi pentru o aşteptare fără de scop şi neplăcută pentru toţi ; umplută doar de sunetul orgii şi de lumina care se răspîndea orbitoare, fără izvor cum era, fără o zonă mai intensă decît altele care ar fi putut constitui o mîngîiere pentru uşoara nelinişte sau nerăbdare a lui A. ; din contra, lumina era atît de inform difuzată încît se elimina orice umbră, din care cauză obiectele sau persoanele păreau că se înălţă de la pămînt.

Dar aşteptarea nu dură mult pentru că un om, ieşit din unul din tufişurile de iederă care mascau fiecare scaun, urcă lent treptele amvonului şi acolo sus se opri sprijinindu-şi mîinile de balustradă. Simultan cu acest gest sunetul de orgă se stinse şi, puţin cîte puţin, gunguritul turturelelor îi luă locul.

Omul, purtînd o blană cu guler larg de astrahan, avea o înfăţişare tristă, dar expresia îi era blîndă : un chip nobil şi senin, de profesionist, de mare inginer dintr-o industrie de precizie, cu ochi limpezi, clari, aproape albi, în care strălucea energia unei mari credinţe. A. se

întrebă care ar fi putut fi acea credință, de unde venea acea strălucire care îl fulgera fără nici o neliniște pe chip, arzînd orice zgură de umană, pămîntească slăbiciune; dar din nou nu știu ce să-și răspundă; și de altminteri omul începu să vorbească, tot în aceiași limbă necunoscută, ba devenită în acel moment și mai necunoscută pentru A. din cauza timbrului stins, s-ar fi putut spune chiar interior, al glasului. Fără îndoială că omul vorbea despre mort, poate elogiindu-l, pentru că din cînd în cînd își cobora ochii asupra sicriului de jos, și în vreme ce femeia grasă și îndoliată era zguduită de sughițuri mute, A. îi vedea enorma crupă odioasă ca înfiorată parcă de un vînt și de o respirație interioară care o umfla de jos în sus zvîrcolindu-se ca un vierme anelid uriaș. Cocoșatul, care sta în picioare alături de femeie, aproba discursul omului cu repetate semne de cap, acoperindu-și cu o batistă nasul devenit roșu.

Socotind că discursul acesta și cele ce aveau să urmeze vor dura mult și mai ales că acum nu mai putea pleca fără a tulbura serios ceremonia, A. se lăsă în voia căldurii și unei ușoare toropeli. În toropeala pe care o acceptă închizînd ochii, îl urmărea vocea lentă și incandescentă a oratorului, și ușorul gungurit înconjurător. Dar tocmai cînd era gata să se lase pradă somnului, fu constrîns să redeschidă ochii pentru că vocea tăcu iar notele joase și vibrînde ale orgii îl deșteptară aproape brusc.

Omul coborîse de pe amvon și cu pași calmi și siguri se mișca acuma printre bănci. A. nu se trezise încă de tot cînd îl văzu lîngă el întinzîndu-i mîna. A. se ridică și întinse și el mîna omului care i-o strînse cu o mișcare intensă, quasi-electrică, transmițînd lui A., dacă se poate spune așa, prin acel singur contact, întreaga sa solemnitate; puțin surprins și încurcat, pentru că semnul acesta era prea evident, chiar prea politicos, scoțînd la iveală faptul că nu aparținea de ceremonie, nici el și nici soția sa, A. roși și în același timp încercă într-un mod jalnic să se justifice prezentîndu-se pe el și pe soția sa care se ridicase. Dar omul, cu un surîs de circumstanță, nu dădu atenție nici numelui, nici prezentării. Gîndindu-se că, în orice caz, omul ar fi putut să adreseze măcar un gest de salut soției sale, A. se înclină pregătindu-se să se așeze. Dar nu putu pentru că omul continua să-i țină mîna într-a lui; în felul acesta A. se ridică din nou. Acum omul, cu cealaltă mînă liberă, îi făcea semn să iasă din bancă și-l invită în direcția celor prezenți, ca pentru a extinde strîngerile de mînă și prezentările la toată acea mică adunare.

„Ah! nemții ăștia", se gîndi cu un surîs A., „puteau s-o facă de la început, făcîndu-și semne între ei, și m-ar fi scutit acum de încurcătură." Nu-și sfîrșise gîndul cînd omul îi puse familiar o mînă pe umăr, ca pentru a-l conduce. Și într-adevăr așa făcu, călăuzind pe A. printre băncile de aluminiu; dar după cîțiva pași mîna îi alunecă de pe umăr pe gîtul gol al lui A., cu o mișcare mîngîietoare a degetelor pe care A. o primi cu o jenă de nespus, socotind-o excesiv de intimă. În clipa aceea A. simți în ceafă, sau mai degrabă la baza superioară a gîtului, o durere

străpungătoare și profundă, ca împunsătura unei mari insecte : sări înapoi și, instinctiv, își duse fulgerător mîna la gît pentru a alunga sau strivi gîngania ; dar dădu de degetul mare și de arătătorul omului, care strîngea bine capul unui ac înfipt în vertebre. În același timp nu mai putu să facă nici o mișcare și înțelese lucrul acesta cu o mare precizie, ațintindu-și ochii ficși înainta sa.

Ajutat de purtătorii veniți imediat, omul îl transportă pe A., rigid cum se afla, spre platforma pe care era așezat sicriul. Cu mișcări sincrone, rapide doi oameni smulseră țesătura de pe sicriu și acum o împăturau ordonat, ținînd cutele strînse sub bărbie ; alți doi ridicau capacul sicriului iar cei patru care mai rămăseseră și cărora omul l-il încredințase, îl depuneau pe A., ca pe o statuie, în interior. În clipa în care îl întoarseră pentru a-l putea așeza cu fața în sus, A. o zări în ultima bancă pe tînăra lui soție cu o înfățișare rătăcită cu buzele mișcate de un tremur al bărbiei, ca un copil gata să plîngă. Apoi numaidecît, cînd fu întors cu ochii în sus și silit să privească tavanul, văzu un mare zbor dezordonat de păsări cu pene rătăcitoare, și își aminti că erau turturelele ascunse sub cornișe.

În acest moment avu o senzație de scufundare și într-adevăr sicriul, împreună cu platforma de piatră, cobora lent spre adîncuri, scufundîndu-se puțin cîte puțin. A. văzu înclinîndu-se deasupra sa chipurile agitate ale purtătorilor, precum și altele, necunoscute, și la urmă de tot, ascuns în vălurile de doliu, chipul umflat și diform al femeii grase care întîrzie pe marginea golului pînă cînd cele două groase aripi de fier, cu ferecături și întărituri încrucișate, asemănătoare cu capacele unui vechi cufăr de bani, se închiseră deasupra lui.

Lenta coborîre continua în obscuritate și ochii lui A. nu se obișnuiră imediat. Dar, după puțin timp, A. își dădu seama că se găsește într-o subterană, purtat de acel ciudat ascensor : o subterană cu vaste bolți de ciment înnegrite de un strat gros de funingine. Era slab luminată de flăcări roșii. La lumina acestor flăcări, A. întrevăzu deasupra sa chipurile a doi oameni, doi fochiști : erau îmbrăcați în salopete largi de azbest, negre și unsuroase, și aveau capul acoperit de băști întărite de atîta smoală. A. nu avu vreme să deosebească chipurile celor doi pentru că se retraseră imediat din limitatul său cîmp vizual și simți cum transportau brutal coșciugul din ascensor pe un vagonet care se clătina. Apoi vagonetul se puse în mișcare, strivind sub roți bucăți de cărbune și de zgură.

Căldura era insuportabilă și A. simți cum sudoarea îi înmuiase repede hainele și blana ; deveni și mai puternică atunci cînd vagonetul pătrunse într-un fel de tunel rotund de fundul căruia se izbi violent. Numai atunci A. își dădu seama, forțîndu-se să vadă pînă jos, că fochiștii, după ce îi aruncaseră o ultimă privire, se pregăteau să închidă intrarea tunelului cu o masivă ușă de oțel, rotundă ca aceea a unei uriașe case de bani. Încercă disperat să se elibereze mai înainte ca ușa să se fi închis, și mai ales să vorbească, să dea glas rațiunii. Dar nu izbuti : și pe cînd gîndul, care era pedeapsa lui, rătăcea limpede și liber, membrele în schimb îi rămî-

neau cu totul inerte. În cele cîteva clipe în care canaturile zimțate ale masivei uși pătrundeau în alveolele orificiilor, A. își dădu seama de prezența în jurul său a unei constelații de orificii roșii în pereții tunelului. De acolo va țîșni focul : și într-adevăr, chiar în momentul în care ușa de fier se închise definitiv cu o bufnitură, flăcările începură să țîșnească vuind și șuierînd.

„Și multe lucruri nu s-au terminat încă", reflectă cu amărăciune A. Își îndreptă atunci gîndul spre soție, spre tînăra și delicata lui soție atît de lipsită de apărare, și fu preocupat de cum se va întoarce ea la hotel : poate va mai găsi taxiul. Și la acest gînd, în timp ce focul șuiera și vuia mereu mai puternic, lacrimi mari și reci, de copil, i se rostogoleau spre tîmple.

10

M-am născut într-un orășel de provincie, dar de mai mulți ani, din motive de muncă, locuiesc într-un mare oraș. Am puțini prieteni, pentru că atunci cînd muncești și ți-ai creat și o familie nu-ți mai rămîne mult timp de dedicat altor lucruri, de exemplu prieteniei. Dar chiar și aceia puțini pe care îi am nu se pot numi prieteni, ci doar cunoscuți ; cei mai mulți îmi sînt colegi de birou : își au și ei familiile lor și ne vedem destul de rar, aproape forțat, și, așa cum e logic, fără să avem ceva de povestit. Viețile noastre sînt foarte asemănătoare, orariile sînt aproximativ aceleași, poate că la urma urmelor fiecare face aceleași lucruri, poate că pronunță aceleași cuvinte. Cînd ne întîlnim la cină împreună cu soțiile, vinerea sau sîmbătă seara, sfîrșim pînă la urmă prin a merge la cinema, atît de puține sînt subiectele despre care am putea să discutăm. Apoi soțiile noastre, care nu sînt prietene de multă vreme, sfîrșesc prin a se privi pieziș, pentru faptul că una ar fi mai drăguță decît alta, mai bine îmbrăcată sau mai vorbăreață. Pînă la urmă chiar și pe acești puțini cunoscuți ajungi să-i vezi tot mai rar : am senzația, și cred că e justă, că, tocmai din

cauza soţiilor şi a sărăcăcioaselor subiecte de conversaţie, fiecare dintre noi ar dori să rupă aceste relaţii, chiar convenţionale, care au existat pînă în acest moment; nu atîta dintr-o proastă dispoziţie sufletească, cît dintr-o epuizare a relaţiilor însăşi şi dintr-o încă şi mai reală lipsă de necesităţi intime sau sociale care să justifice o întîlnire, o cină la restaurant, o intrare, în grup, la cinematograf.

Vreau să adaug că aceste întîlniri mai sînt înveninate şi de faptul că, fie nota la restaurant, fie preţul biletelor de cinematograf sînt împărţite pe jumătate, problemă totdeauna încurcată pentru mine, sau, lucru şi mai rău, se plăteşte nota la restaurant pentru a se aştepta o echivalare în preţul biletelor de cinema oferite de cealaltă pereche. Se înţelege că restaurantul nu costă niciodată mai puţin de o mie-cinci sute — două mii de lire (aproape totdeauna două mii) de persoană, în timp ce biletele unui cinematograf de primă viziune costă cel mult o mie două sute de lire. Chiar şi această diferenţă de preţ: această compensare neechivalată, se oglindeşte în ochii soţiilor, şi, adesea, şi, în ochii soţilor. Dar fiindcă o cere convenienţa, fiecare tinde să facă el gestul cel frumos, ceea ce, cu vremea, duce la consecinţele unei rupturi lente prin răcire a relaţiilor. Îmi pare că aud discursurile colegilor mei, care de altminteri sînt şi acelea ale soţiei mele:

„Dar iartă-mă, spune soţia sau soţul, ceea ce este acelaşi lucru, „ei au plătit cinematograful, foarte, bine, asta înseamnă patru mii opt sute de lire. Au oferit şi cafeaua, două sute de lire:

total cinci mii de lire. Tu însă ai plătit restaurantul care era cinci mii şapte sute de lire, cu bacşişul şase mii. Este o diferenţă de o mie de lire. Nu era mai bine să fi cinat numai noi doi, singuri? Cu masa şi cinematograful s-ar fi cheltuit cinci mii patru sute de lire. Nu vreau să spun asta din cauza banilor, dar merita într-adevăr osteneala? Dacă ar merita, s-ar putea cheltui chiar mai mult, dar se vorbeşte mereu despre aceleaşi lucruri şi ne plictisim cu toţii, şi ne plictisim atît de mult încît nemaiştiind ce să vorbim, sîntem toţi mulţumiţi cînd cineva propune să mergem la cinematograf."

„E adevărat, este răspunsul, „dar în felul acesta, dacă raţionăm aşa, pînă la urmă n-o să mai vedem pe nimeni."

„Şi asta e adevărat, dar de altfel, vezi şi tu, ce plăcere e să fim împreună? Şi mai ales ce interes? Ce cîştigi? Leafa ta rămîne aceeaşi."

Chiar şi mesele de afaceri, dacă pot fi numite aşa acele cine obligatorii care au loc din cînd în cînd între colegi la o reuniune sindicală sau în cazul unor anumite hotărîri de luat în colectiv, chiar şi acelea sînt rău privite de toată lumea. În fond toţi ar vrea să nu aibă probleme sindicale ca să ia hotărîri în colectiv, după cum ar prefera de mii de ori ca şi hotărîrile şi problemele sindicale să fie încredinţate altuia, unui specialist: un om singur, unic şi atotputernic, care să ia asupra sa toată plictiseala şi responsabilitatea.

În felul acesta, pentru un motiv sau altul, nu mai am prieteni, nici cunoscuţi, nici întîlniri ocazionale, fiindcă, atunci cînd începi să fii singur şi să nu mai vezi pe nimeni, se evită întîlnirile

și devii chiar foarte abil în a le evita. Îmi văd numai soția și copiii, o fetiță de șase ani și un băiețel de patru ani. Pentru a spune adevărul îi văd foarte puțin și pe ei, puțin din pricina orariilor de la birou, puțin din cauza televizorului care seara, cînd ajung acasă, este deja aprins în întunericul sufrageriei : ne uităm la televizor pînă cînd încep primele căscături ; și apoi în pat. Dimineața, rareori o văd pe soția mea și pe copii pentru că se trezesc după mine și cînd plec eu ei mai sînt încă în așternut.

Și astfel, cu trecerea vremii, pentru toate aceste motive laolaltă, nu-mi amintesc prea bine de chipurile copiilor mei și de cel al soției mele, îi întrevăd în amintire ca scufundați în obscuritatea sufrageriei, iluminați de o lumină lividă și inertă, semănînd mai mult, din cauza reverberației, cu chipurile care se succed pe ecran, decît cu cele colorate, pe care le văd pe stradă. Cunosc, în general, trupul nocturn al soției mele și uneori mi se întîmplă să mă gîndesc dacă aș ști să-l recunosc mai bine cu simțul tactil decît cu vederea : desigur că simțul pipăitului ar ști să se orienteze mai bine decît văzul, care de acum s-a pierdut sau aproape, și uneori îmi dau seama că mă gîndesc cu plăcere că asta este un fapt pozitiv pentru că așa ai senzația că anii trec mai puțin repede decît dacă ai avea amîndouă simțurile active. Simțul tactil, în afară de asta, poate să înșele mult mai mult decît văzul, ceea ce la urma urmei nu este o iluzie amară.

În felul acesta, în afară de faptul că nu mai am prieteni, nici cunoștințe, chiar și cei mai apropiați membri ai familiei scapă tot mai mult

de sub puterea percepțiilor și sînt sigur că, într-o zi sau alta, cu trecerea anilor, cu oboseala și uzura instrumentelor senzoriale, voi sfîrși prin a nu-i mai vedea deloc, sau să văd, cu ochii și simțurile sociale, numai convenția pe care ei o reprezintă și la care eu, cu atîția ani înainte, aderasem cu tot sufletul.

Acum, pentru că simt că această separare, să spunem atît de vizibilă, s-a produs în bună parte, și că și realitatea mea familiară personală și-a pierdut toate semnificațiile pentru a se schimba într-o realitate numai socială și deloc individuală, pentru că, în sfîrșit, realitatea s-a detașat de mine prin obișnuința muncii și a convențiilor în lumea modernă, aș vrea să mă deprind, cum fac bătrînii în azile, să mă întorc din nou cu mintea în trecut, în amintiri. Dar oricît m-aș strădui, nici măcar asta nu-mi este posibil : pentru că dacă trebuie să mă întorc în trecut, trebuie să sar peste mulți ani de viață, trebuie să alerg înapoi pînă în copilărie pentru a găsi persoane, culori, arome. În ce privește, cum am spus deja, acea parte care îi cuprinde pe soția și pe copiii mei, ea este în întregime în alb și negru, umbrită de obscuritate și de tăcere.

Și atunci, fiindcă altceva nu este de făcut, adică de inventat, pentru exprimarea acelor sentimente care îmi mai rămîn, toate acele raporturi pe care le avem ca băiat cu colegii de școală, sau cu prietenii ca adult, și apoi acelea pe care ar fi trebuit să le am cu soția și cu copii mei, le am acum cu lucrurile. Adică cu obiectele și cu toate acele lucruri în general pe care le am în fața

ochilor, pe care încă le pot vedea la lumina soarelui sau în orice caz la lumină. Nu vreau să vorbesc numai despre lucrurile naturale, de exemplu arborii, care sînt destul de rari în drumul ce-l fac de acasă pînă la birou. Desigur că și ei, împreună cu străzile și cu casele, cu automobilele și în sfîrșit cu tot ce mă înconjoară, fac parte din marea cantitate de lucruri cărora le încredințez sentimentele mele. Nu rare ori mă opresc să contemplu îndelung o casă sau un automobil, care nici măcar nu-mi aparține. Și uneori mă surprind că încep o conversație ocazională chiar cu un automobil sau cu anumite obiecte care sînt expuse în vitrine. Conversația, se înțelege, e numai din partea mea, căci e logic ca un automobil sau niște obiecte să nu posede uzul rațiunii și deci și al cuvîntului. Dar asta nu are nici o importanță, însăilez singur conversația, ca și cînd aș vorbi singur, în timp ce în realitate eu comunic cu ele mult mai mult decît cu cunoscuții mei, cu soția și cu copiii mei. Îmi dau seama că asta poate să pară o ciudățenie, un oarecare simptom de epuizare nervoasă, pe care însă sînt absolut sigur că nu o am. E deajuns să ne gîndim doar o clipă și sînt sigur că oricine (eu nu sînt un filozof, ba chiar nu am studiat niciodată filozofia, căci am urmat o școală tehnică) dacă merge pînă în adîncul condiției sale umane, va ajunge la rezultatele mele.

Nu mă simt rău în felul ăsta, dimpotrivă mi se pare că mă nasc pentru a doua oară ; eram mult mai trist în vremea cînd mă încăpățînam

să am raporturi cu cunoscuții, cu soția și copiii mei. Acele raporturi nu au fost niciodată clare, evidente, avînd evidența pe care pot s-o aibă o stradă, un automobil, un arbore sau un obiect oarecare între atîtea și atîtea existente. Toate acestea se află aici, există ceva imobil și sigur, ca să nu mai vorbim de absolut, în prezența lor aici, fără pretenția sufletului, ceva nud, pur și onest care-mi dă un sens, o lucire de certitudine.

11

Viața lui M. se desfășura în modul următor: se trezea la șapte dimineața, intra în baie, se spăla, se rădea cu un aparat de ras electric pe care îl curăța din două-n două zile, cu o periuță de fier. Îmbrăcîndu-se se silea să facă zgomot cît mai puțin posibil pentru a nu-și deranja soția adormită: o privea, învăluită în densa umbră animalică a somnului, apoi privea copilul de lîngă ea. La șapte și douăzeci ieșea, cumpăra un ziar din stația troleibuzului și-l răsfoia repede. Sosea troleibuzul, se suia, cobora la o stație nu departe de birou. Tot lîngă birou, la un bar, bea o cafea cu lapte și mînca încet o *brioche*. Apoi intra prin poarta cea mare, își vîra fișa în dispozitivul ceasului de pontaj, urca scările și se pregătea să-și rezolve repede lucrările, ca totdeauna, ca în fiecare zi.

Munca lui era destul de anonimă, lipsită de o consistență individuală: anonimă în sensul că aportul său personal era aproape inexistent, ea se desfășura aproape de la sine, sub ochii lui. La amiază ieșea să mănînce și în timpul mesei citea ziarul și îi telefona soției. Apoi se întorcea la birou, de unde ieșea la șase seara. De la șase la opt, timp în care își permitea o plimbare agale pe străzile din centru, nu avea nimic de făcut. Și această stare de a nu avea ce face, acest gol, această neagră prăpastie de neproductivitate îl umplea de neliniște. Se simțea ca mașinile de calcul, din sectorul mecanografic, în repauz. Dar în timp ce mașinile nu aveau conștiință și starea de repauz era pentru ele o condiție de pasivitate întunecată și inanimată care depindea de ieșirea funcționarilor și de convențiile orariilor de muncă, pentru M. lipsa de activitate din acele ore libere era neliniște, ba chiar durere. Într-adevăr pentru el, om și nu mașină, acele două ore erau și ele rezultatul unei convenții, convenția libertății, a timpului liber de petrecut după propriul plac. Numai că tocmai această libertate era cea care îl neliniștea. El nu-și dădea bine seama de cauza pentru care încerca asemenea sentimente, era însă conștient că le încearcă în timp ce mașinile biroului nu le încercau de loc. Și totuși, reflectînd, nu găsea nici o diferență reală între sine și acele mașini, viața lor era aproximativ egală: aceleași orarii, aceleași pauze, același repauz. Unica diferență, între atîtea orarii și deprinderi egale, era libertatea care îi era acordată ca deosebire materială între el și mașini, și asta îl neliniștea. Pentru că libertatea, sau mai bine-zis acele două ore libere, îl obligau să dea el însuși pentru el însuși, ca un director de întreprindere, dispoziții, nevoie pe care nu o simțea deloc.

Plimbîndu-se și privind în jurul său străzile, magazinele, vitrinele pline de obiecte, nu putea să facă altceva decît să răsfrîngă asupra lor senzația pe care o încerca. Avea aproximativ aceste

gînduri: dacă, plecînd de la serviciu, cu mintea pustie, și privind străzile, oamenii, magazinele și obiectele care sînt expuse în magazine, încerc neliniște și durere, asta înseamnă că acești oameni, aceste străzi, aceste vitrine și aceste obiecte sînt cele care mă fac să simt durerea. Dacă nu le-aș vedea, nu aș simți-o. M. se oprea aici. Apoi se mai plimba puțin: traficul automobilelor devenea foarte intens, claxoanele urlau, sunete, glasuri ca de ființe vii, de obiecte însuflețite, agresive: libărci, gigantici cărăbuși aliniați, într-o avidă, famelică așteptare de a se mișca, de a pleca.

M. își reluă gîndurile: „Dar toate aceste lucruri", se gîndi cu o imensă și îndurerată surpriză, „acești oameni, aceste străzi, aceste magazine și aceste obiecte nu sînt altceva decît realitatea. Deci realitatea este aceea care mă neliniștește și mă îndurerează. Înseamnă că această realitate nu-mi place, și tocmai pentru asta mă face să mă simt atît de rău."

Se urcă în troleibuz pentru a se întoarce acasă. Și în troleibuz continuă să gîndească, în lumina acestei descoperiri. Și se întrebă pentru ce realitatea, care se prezenta în acel mod, nu-i plăcea. Răspunse imediat: „Înseamnă că în loc s-o accept, eu o judec și judecînd-o folosesc o măsură de judecată care presupune prezența unei alte realități, diversă și mai bună decît aceasta. Dar unde este această realitate? Nu o văd, nu există. În fața ochilor mei, adică a simțurilor mele, apare doar asta care mă îndurerează."

Era pentru prima oară că M. se lăsa în voia unor gînduri de asemenea fel și, ajuns aici, se simțea deja obosit, dar și ciudat de liniștit, ca

și cînd tocmai aceste gînduri i-ar fi alinat neliniștea și i-ar fi alungat-o: ca puternicele și înghețatele furtuni ale spațiilor stelare, matematice.

Coborî din troleibuz și se îndreptă spre casă. Soția îl aștepta, ca în fiecare seară. Luară loc în mica sufragerie, femeia servi masa, apoi soția aprinse televizorul. Apărură pe ecran o cîntăreață, dansatori, o prezentatoare și în fine o serie de *sketches* publicitare. Și printre atîtea imagini care îi atrăgeau privirea într-un fulger scurt, aproape automat al minții, M. se gîndi că nici măcar acea cîntăreață, dansatorii și tot ce mai apărea pe ecran nu-i plăceau: îi găsea grosolani, vulgari, inutili. O spuse și soției care îi răspunse scurt.

— Cum? Nu-ți plac? Dar sînt foarte talentați. Mie nu-mi place prezentatoarea. E prea grasă. S. era mai bună, mai drăguță, nu o gîscă îndopată ca asta.

M. încercă să-i explice soției sale că nu-i plăceau, nu atît pentru ce făceau, adică în exercițiul meseriei lor, ci nu-i plăceau, pentru a spune așa, în absolut: și chiar dacă ar fi fost alții, mai mult sau mai puțin talentați, tot nu i-ar fi plăcut, și, tot așa, i-ar fi găsit vulgari și inutili.

— Cum spui asta fără să-i fi văzut? Pot să nu-ți placă ăștia pe care îi ai acum în fața ochilor, dar alții ar putea să-ți placă foarte mult.

M. se gîndi puțin ce să răspundă. Și liniștit, cu sufletul împăcat, spuse:

— Nu, oricare ar fi, nu mi-ar plăcea. Și îi povesti soției gîndurile pe care le avusese în seara aceea plecînd de la birou. Povestirea continuă și în pat.

— Nu înţeleg, spunea soţia, pentru ce nu-ţi place nimic ? Mi-am dat seama, s-o ştii. Şi vreau să-ţi spun ceva : am văzut că nici eu nu-ţi plac, sau poate nu-ţi mai plac.

— Nu e adevărat, minţi M., care în clipa aceea, din cuvintele femeii, înţelese cît era de adevărat.

— Cine ştie ce cauţi, continuă soţia ; ai o muncă interesantă, cîştigi foarte bine, ai o casă frumoasă, mobile frumoase, locuim într-un mare oraş plin de lucruri interesante, ai un copil frumos şi mă ai şi pe mine, care te iubesc. Ce-ai vrea să ai mai mult ? Poate eşti obosit din cauza muncii ? Dar şi cînd sînt sărbători te plictiseşti de moarte ! Iar sîmbăta şi duminica nu ştii niciodată ce să faci, ce să propui : sportul nu-ţi place şi nici măcar excursiile nu-ţi plac. Vrei să-mi spui, atunci, ce-ţi place ?

— Nimic, răspunse M. Nu-mi place nimic.

— Nici eu ? întrebă soţia cu o voce dintr-o dată stinsă.

M. nu răspunse. Nu mai izbutea să mintă şi simţea că, şi de-ar fi minţit, femeia tot şi-ar fi dat seama imediat.

— Atunci, dacă nu-ţi plac, de ce stai cu mine ? Nimeni nu te ţine, găseşte-ţi o alta, continuă soţia, cu gravitate, dar şi cu o mare tristeţe în glas.

Cuvintele ieşiră de pe buzele lui M. aproape singure.

— Stau cu tine din obişnuinţă, la fel cum stau la birou, din obişnuinţă. Din obişnuinţă ies seara de la serviciu, mă plimb pe străzi, fără nici o preferinţă ; privesc cu indiferenţă casele, vitrinele magazinelor şi obiectele care sînt expuse în vitrine. Chiar dacă tu, aceste străzi sau aceste obiecte aţi fi altfel, ar fi acelaşi lucru.

— La fel vorbeai şi acum zece ani, cînd aveai epuizarea aceea nervoasă, zise cu un surîs soţia. Ciudat, te-ai simţit bine în toţi aceşti ani. Dar acum va trebui să te arăţi iarăşi unui medic şi să faci un tratament. Trebuie să-mi promiţi.

— Da, da, răspunse M. preocupat, dacă vrei mergem la un medic, poate sînt astenic. Dar nu te-a mîhnit ce ţi-am spus ?

— La început da, cînd ai spus că eu sînt o obişnuinţă. Dar pe urmă, cînd ai spus că tot restul este o obişnuinţă, atunci am înţeles. Pentru că tot ceea ce numeşti tu obişnuinţă nu este altceva decît viaţa. Întreaga viaţă este o obişnuinţă. Ce alta ar trebui să fie ? Şi tu, iartă-mă, nu eşti poate o obişnuinţă pentru mine, ca şi aceea de a mînca şi de a dormi, de a face, în sfîrşit, în fiecare zi aceleaşi lucruri ? Şi nu e frumos ? Ce altceva deosebit s-ar putea face ?

— Ai dreptate, răspunse M., dar spunînd asta simţi o mare durere : interioară, disperată, ca o muşcătură adîncă şi puternică, stăpîna lui, a lui M.

— Dar asta nu te îndurerează ? întrebă el cu efort.

— Nu, de ce ? Asta este viaţa pe care am visat-o mereu, acum o am, de ce ar trebui să sufăr ? Ce întrebări sînt astea ?

Soţia îl privea cu răceală. Acum nu mai surîdea, dimpotrivă avea buzele strînse şi M. gîndi că aşa trebuie să arate un animal cînd presimte primejdia, prezenţa lîngă sine a unui alt animal

dintr-o specie necunoscută, și poate puternic : așa, cu carapace și clești vibrînde, încordate și gata să înhațe. Dar imediat după, se gîndi că de la ea emana viața, ca și de la străzile, de la magazinele și de la toate acele obiecte care nu-i plăcea. Că aceea era viața și gata. Și că o altă viață, cu alte străzi, cu alte prăvălii, cu alte obiecte și cu alte femei care să-i placă lui, poate că nu există.

Se întoarse spre soție :

— Mă gîndeam și eu... așa, spuse pentru a calma cu acele cuvinte elanul, tendința, impulsul pe care le simțise în femeie pentru o clipă.

Și într-adevăr ea se îndulci imediat.

— Nu te mai gîndi atît, îi spuse, relaxîndu-se. Apoi cu voce joasă, maternă : Vino, aici, lîngă mine. Să dormim. E aproape două și mîine trebuie să te scoli la șapte.

Și spunînd asta, cu o ușoară apăsare a unghiei ascuțite și lăcuite, stinse lumina.

12

Munca mea, cîștigurile mele, poziția mea socială sînt bune : aș putea să spun foarte bune, dacă de la o exprimare atît de exuberantă nu m-ar opri o naturală neîncredere în ziua de mîine și o instinctivă — și socială — măsură a lucrurilor. Pot să spun că sînt un om ajuns, în limitele mele, la un randament maxim. Posed două case : un apartament de șase camere într-o zonă centrală și liniștită, a cărui valoare variază între patruzeci și cincizeci de milioane ; și o casă la mare, nu fel de *cottage* cu patru camere, pentru vară. Venitul meu, pe care nu-l ascund nimănui, nu este aproape niciodată inferior unui milion pe lună. Am două automobile, unul pentru mine și unul pentru soția mea ; adaug, pentru a preciza, că automobilul meu este o simplă mașină de serie pe cînd cel pe care soția mea l-a vrut cu orice preț e în schimb un automobil englezesc de lux. Cei doi fii ai mei frecventează cele mai bune școli, și chiar de pe acum cea mai bună societate. Nu cred că vor fi mari salturi în munca mea, desigur se poate întîmpla orice, mai ales unui liber profesionist ca mine, dar în orice caz cred că pot conta pe acest venit atîta timp cît voi putea să muncesc cum muncesc

acum. Sînt așadar un burghez, mai bine-zis, un solid burghez mijlociu din acea burghezie serioasă, onestă, muncitoare, pe care mulți o urăsc atît de stupid, nu știu dacă din invidie sau, cum se spune, dintr-o reală ură de clasă.

În realitate poziția, „treapta" pe care o ocup în sînul acestei clase e aceea la care am aspirat de totdeauna și la care am ajuns la vîrsta de patruzeci de ani. Cred că mai sînt și ceea ce se numește un burghez luminat, de vreme ce nu țin deloc, în mod deosebit, la proprietate, la posesiunea lucrurilor sau la acumularea de bani. Posed acele două case pentru că îmi servesc, dar în realitate, dacă n-ar fi pentru un simplu calcul de avantaje, mi-ar fi indiferent dacă le-aș avea sau nu le-aș avea. Și într-adevăr ele sînt amîndouă trecute pe numele soției mele, care ține foarte mult la asta. Cele două mașini și ele sînt pe numele soției mele, mai precis una pe numele soției și alta pe numele micii întreprinderi a socrului meu. Mobilele casei, antice și autentice, au fost toate alese de mine pentru că, mărturisesc, anticariatul este o mare pasiune a mea. Nici de proprietatea acestor mobile nu sînt prea legat, a trebuit să le cumpăr pentru a le avea în casă și de aceea îmi aparțin : dar dacă s-ar fi putut închiria le-aș fi închiriat ; tot așa și pentru tablouri, care îmi plac mult și pe care nu le consider deloc o investiție de valori, chiar dacă sînt, chiar dacă soția mea le consideră ca atare și se bucură foarte mult cînd mă întorc acasă cu un tablou. Face unele observații, nu atîta despre gustul meu, pe care îl laudă și-l apreciază, cît despre faptul că el coincide destul de rar cu alegerea unor pictori bine cotați pe piață, adică cu opere care pot să fie cumpărate cu preț mic dar a căror valoare crește rapid, în puțini ani. În sensul acesta sînt un colecționar prost, tablourile mele sînt ale unor pictori siguri, care mi-au plăcut totdeauna, care costă mult în momentul cumpărării și care nu vor putea constitui niciodată vreo mare afacere.

Spun toate astea pentru a demonstra că simțul meu de proprietate, chiar fiind un burghez, nu este excepțional de dezvoltat, sau e dezvoltat în sensul că nu consider nici proprietatea, nici banii, semne de mare putere : sînt mai degrabă înclinat să cred că adevărata forță și bogăție a unui om stau în capul și în fizicul său, adică în capacitatea sa de muncă și de schimbare. Am făcut acest scurt dar exhaustiv portret al meu, văzut din afară, ca și cînd altul ar fi fost cel care mă judecă și mă privește : încercînd în felul acesta să pun bazele unui discurs intim, ținut mie însumi, asupra eternei nesatisfacții a soției, și într-un anumit sens, a copiilor mei.

Soția mi-a spus, cu cîtva timp în urmă, pentru a răspunde unei întrebări pe care eu i-o pusesem despre acea eternă stare de insatisfacție a sa :

— Banul este totul, dragul meu. Și eu, care am fost totdeauna sinceră cu tine, nu vreau tocmai acum să devin ipocrită. Banul este totul în viață, și mie îmi place mult : ba chiar, este lucrul care îmi place cel mai mult pe lume.

— Mai mult decît mine ? am întrebat-o glumind, dar și puțin alarmat și dezamăgit.

Iar ea, cu mîndrie, sincer, cu ochii limpezi și senini, fixîndu-mă bine :

— Da, mai mult decît tine.

A făcut o pauză lungă, surîzînd și fixîndu-mă, cum stam acolo, în picioare, fără curajul de-a o privi în față.

— Vezi, dragul meu, în momentul ăsta te-ai ofensat pentru că ți-am spus adevărul. Dacă aș fi folosit puțin mai multă diplomație, grație sau, s-o spunem cinstit, ipocrizie mi-ar fi fost foarte ușor să-ți spun contrariul. Respectiv că tu îmi placi mai mult decît banii. Foarte multe femei fac așa și obțin cele mai bune rezultate fără nici o osteneală. Dar eu, spunîndu-ți că banii îmi plac mai mult decît tine, care totuși îmi placi foarte mult, am vrut să fiu sinceră și să-ți dau în felul acesta o dovadă de cît de mult te iubesc. E deajuns să faci acest raționament, iată : întrucît banii există, eu te iubesc, si deci nu sînt probleme, pentru că tu și banul sînteți același lucru, chiar dacă banul se află pe primul loc. Dar dacă banul nu ar exista probabil eu nu te-aș mai iubi și nu te-aș fi iubit niciodată.

Am întrerupt-o :

— Dar cînd m-ai cunoscut aveam puțini bani și aș fi putut nici să nu cîștig. Și totuși te-ai căsătorit cu mine fără să-mi ceri ceva.

Mă mîngîie repede, rîzînd, veselă :

— Adevărat, dar eu știam că tu aveai să muncești și că aveai să cîștigi banii pe care îi cîștigi acum.

— Și cum de ai știut asta ?

— Foarte simplu : înainte de toate pentru că mă iubeai și apoi pentru că tu ești unul din acei bărbați pe care o femeie îl vede imediat, de la prima privire, cît poate să valoreze în bani. N-aș putea acum să-ți explic prea bine, dar chipul tău, expresia și chiar părul tău aspru și des cum e, statura și trupul tău în general erau garanția că aveai să cîștigi ceea ce cîștigi acum. Mai întîi, ești puternic, robust. Al doilea, ești bun dar numai cu familia ta și cu mine. Cu ceilalți ești rău, agresiv, violent și în fond nu ai alte interese decît ale noastre, cei din familia ta. Al treilea, nu ai alte aspirații decît să ne creezi nouă bună-stare, așadar trăiești în funcție de mine și de copiii tăi. Acest ultim lucru este foarte important : pentru că din asta derivă faptul că tu nu te interesezi nici de politică, nici de cultură în afară de tablouri și mobile, care dealtfel nu se pot numi chiar cultură, și, mai ales, nu gîndești, nu gîndești prea mult...

— Cum nu gîndesc ? Meseria mea este tocmai de a gîndi, ce altceva crezi tu că este ? Crezi că este o muncă manuală, care se face cu brațele, fără ca să fie folosit și creierul ?

— N-ai înțeles, prostule, continuă soția mea rîzînd veselă, n-ai înțeles nimic : desigur că gîndești și că ești inteligent, chiar foarte inteligent : dar ești în funcție de meseria ta care te face să mă ai pe mine, copiii, aceste mobile, aceste tablouri, acest apartament, automobilele, vilegiatura și tot restul. Ești așadar inteligent în funcție de nevoile familiei tale. Eu, prin a gîndi, înțelegeam altceva...

— Şi ce anume, se poate şti ?

— Prin a gîndi înţelegeam un anumit tip de gîndire, îndreptată către lucrurile care nu produc nimic, sau, mai bine spus, către acele lucruri care trăiesc şi există în funcţie de ele însele şi nu în funcţie de necesităţile familiei tale.

— Adică ?

— Adică acele lucruri, acele idei care fac din oameni nişte bieţi rătăciţi, răi soţi, răi părinţi, şi mai mult încă, nu produc nici un ban. În sfîrşit nu ştiu dacă ai înţeles, pentru că eu nu sînt o mare inteligenţă, după puţină vreme obosesc : acele lucruri care nu produc bani...

— Nu, iartă-mă, explică-te mai bine, de exemplu ce ? Morala, religia, frumuseţea, libertatea... astea vrei să spui ? Dar astea nu sînt lucruri...

— Ba da, chiar acelea, ai ghicit. Toate acele lucruri care în raport cu banii, sînt ca pisica faţă de cîine...

Acestea au fost cuvintele soţiei mele. Aşadar erau cuvinte pozitive ; ea, cu modul ei de a raţiona, era mulţumită de mine, puteau să se declare satisfăcuţi, ea şi copiii mei. În schimb nu, nu erau. O intuiam, sau mai bine-zis, o vedeam cu claritate dintr-o mie de manifestări, mici şi mari, care îmi săreau în ochi aproape în fiecare zi. Soţia mea dădea adesea semne de intoleranţă, aproape de agresivitate faţă de mine. O nelinişte lînceedă şi nervoasă o domina, rămînea întreaga zi întinsă pe divan să se gîndească, să reflecteze, nu ştiu la ce : adesea lua hîrtie şi creion şi începea să facă socoteli, apoi părăsea totul bombănind. Pînă cînd într-o bună zi hotărîi s-o întreb ce are, să-mi spună clar, sincer, cum făcuse totdeauna, cauza acestei proaste dispoziţii.

— N-ai decît s-o numeşti proastă dispoziţie, răspunse ea tăios, dar astea sînt griji, nu proastă dispoziţie. Griji adevărate, reale, care natural că mă fac să devin tristă, mai mult, mă nelinişteşc.

Aceste griji, aceste nelinişti mă uimiră. Ce motive existau de tulburare ? Avea tot, tot ce o femeie poate dori, ea însăşi o spunea ; avea toţi banii pe care îi vrea, ce altceva putea s-o mai preocupe şi s-o neliniştească ? Poate îşi dăduse seama că banii nu erau totul în viaţă, cum afirma ? I-am spus-o şi ea m-a privit fără să înţeleagă :

— Dar cum asta ? Desigur că banul este totul, dragul meu, şi tocmai pentru asta sînt preocupată şi cuprinsă de nelinişte.

— Dar nu înţeleg ; ai bani, de ce trebuie să te frămînţi ?

M-a privit drept în ochi, cu ceva răutăcios şi tăios în priviri.

— Cum de nu înţelegi ? Nu înţelegi pentru că eşti inconştient sau pentru că nu vrei să înţelegi ! Desigur că am bani, dar îi am acum, în acest moment... ce ştiu eu dacă îi voi avea şi mîine, peste un an, peste cinci sau peste zece ani ? Fiindcă aceşti bani depind de tine, şi tu poţi să mori chiar mîine, cine îmi va mai da bani pentru a trăi cum am trăit pînă acum ? Sînt prea în vîrstă să-mi mai găsesc un alt soţ, nu am nici o meserie, nu am nimic, sînt doar o femeie...

În acest moment tăcu ; două mari lacrimi îi coborîră pe obraji, şi o grimasă de durere, de adevărată, profundă, autentică durere îi strîmbă frumosul chip, atît de drag mie.

13

De cîtva timp s-a ivit un profund dezacord între mine și soția mea asupra unei chestiuni pe care eu o consider neînsemnată, ea, în schimb, fundamentală. Acuma îmi dau seama că nu este potrivit termenul de neînsemnată pentru o asemenea chestiune, dar așa o consideram cu cîtăva vreme în urmă, din superficialitate sau, mai bine-zis, din simplitate. Acuma, cînd ițele discuțiilor s-au încurcat, făcînd și mai obscură problema, o consider și eu fundamentală, dar dintr-un punct de vedere absolut divers de cel al soției mele.

Chestiunea, care s-a iscat dintr-o banală conversație asupra crizei personalului de serviciu, criză nerezolvată se pare, este următoarea : dacă servitoarea, sau în orice caz persoanele de serviciu, sînt ca și noi, sînt, ca să spunem așa, din același aluat uman din care sîntem plăsmuiți și noi, stăpînii, sau sînt altceva. Sau pentru a spune mai clar : dacă sînt din aceiași rasă sau specie ca a noastră sau, dimpotrivă, de o rasă sau specie diversă. Chiar numai exprimîndu-mă în acești termeni și încerc un sens de repulsie și de rușine, totuși sînt constrîns s-o fac pentru a înfrunta problema așa cum se prezintă, în toată realitatea sa. Problema există, dezacordul există și devine din

ce în ce mai adînc între mine și soția mea, trebuie să-l aduc într-un anumit mod la lumină, să-l examinez, să-l judec rațional, și deci să-l rezolv. Această operație îmi ia mult timp, acasă nu mă mai simt atît de liniștit, simt căsnicia despicată în două, mai mult, viața conjugală îmi pare chinuitoare, intolerabilă, uneori ignobilă.

Nici la birou nu mă simt liniștit, mereu aceeași problemă, în raporturile cu funcționarii mei, mă înveninează, ruinează acea armonie instinctivă pe care am avut-o totdeauna în raporturile cu ceilalți. În sfîrșit e ceva care nu merge și acest ceva simt că trebuie atribuit divergenței cu soția mea la care sînt totdeauna constrîns să ajung. Poate că este un semn de bătrînețe și chestiunea nu are nici o importanță obiectivă ci este numai un pretext, primul simptom de cedare, de destrămare internă a conștiinței mele de stăpîn, nu știu, nu știu. Faptul e că el s-a instalat în mine aproape eroic și stă acolo.

Primele discuții, chiar prima discuție cu soția mea relativă la servitoare a avut loc într-o seară cînd am observat că fiii mei, trei băieți între zece și șaisprezece ani, mai înainte de a merge la culcare, își aruncau pantofii așa, grămadă, în camera femeii. Or aceea nu este nici măcar o cameră, ci doar o cămăruță, cu o fereastră îngustă care dă spre o curticică interioară, în formă de puț, cu foarte puțin aer. Am simțit în acel gest al băieților mei nu atît ofensa față de fata de serviciu, cît un act de indiferență colectivă, ca și cînd ar fi zis : „Noi aruncăm pantofii acolo, cu atît mai mult cu cît acolo înăuntru nu stă nimeni".

I-am dojenit cu asprime, i-am obligat în zadar să-şi ia pantofii şi să-i pună într-alt loc, invocînd respectul şi igiena. Nu m-au ascultat. Pentru prima oară în viaţa lor şi-au chemat în ajutor mama care, cu un semn tăios, m-a invitat în camera noastră de dormit. Încă de la primele replici soţia îmi vorbi cu un aer îngheţat de dispreţ :

— Să-ţi fie ruşine, în faţa copiilor !

Şi în această replică, în acest atac pe care îl simţeam nu numai verbal, ci izvorînd din profunzimi, din adîncul fiinţei ei, îşi avu originea aceea ce, fără prea multe ocolişuri, pot s-o numesc ura rasială a soţiei mele faţă de mine ; şi a mea faţă de ea.

Soţia mi-a spus :

— Nu trebuia să faci un asemenea gest faţă de femeia aceea. Acum va trebui s-o dăm afară. Pentru că aşa ne-am pierdut tot prestigiul, iar ea, susţinută de tine, care eşti stăpînul casei, va profita mereu, vorbind sau tăcînd sau, mai rău, păstrînd totul în ea : îi va dispreţui pe copiii noştri, pe mine, şi mai înainte de toţi pe tine care te-ai plasat la acelaşi nivel cu ea. Nu-ţi dai seama ce ai făcut ? Ai comis un act de protest, de revoltă pe care l-ar fi putut comite ea, spre paguba ei, se înţelege, şi pe care ea nu l-a comis de teamă să nu fie concediată. De acum înainte va putea să se revolte sau să protesteze cînd va pofti pentru că tu, cel dintîi, tu, stăpînul casei, ai protestat în locul ei, intrînd, ca să zicem aşa, în pielea ei. De acum nu numai că-şi va permite să se revolte şi să protesteze cît va vrea faţă de noi, care sîntem stăpînii casei, dar îi va trata de sus pe copiii noştri, pentru că tu, mustrîndu-i în

faţa ei, i-ai coborît sub nivelul ei. În sfîrşit ai comis un lucru foarte, foarte grav, care nu mai poate fi remediat. Mîine vom concedia fata şi nu se va mai vorbi despre asta. Îmi revine mie plictiseala pe care o cunoşti, de a găsi alta. Asta pot s-o remediez eu. Dar nu faptul că pentru prima oară te-ai arătat în faţa ochilor mei şi ai copiilor noştri ca un om care face parte din rasa servitorilor.

Discursul era lung, prea lung şi prea sever pentru o femeie ca soţia mea, cu un temperament ferm şi vioi în acelaşi timp. Am replicat cu blîndeţe, dar cu stupoare, pentru că vorbele îmi ieşeau din gură aproape singure şi nu-mi amintesc să le fi gîndit vreodată :

— Vezi, tot ce-ai spus se poate defini perfect ca fiind vorbele unei femei cu adevărat ticăloase şi, bagă de seamă, nu atîta pentru insultele pe care mi le-au adus, cît pentru insultele pe care le-ai adus acelei biete fete, constrînsă să doarmă într-o cămăruţă mizerabilă, de care abia în seara asta mi-am dat seama, în tovărăşia rufelor murdare şi a patru perechi de pantofi. Insulta ta nu este numai o insultă de stăpînă, ceea ce nu ar avea importanţă, ci o insultă rasială. Cu alte cuvinte, tu, vorbind cum ai vorbit, consideri că fata aceea nu ar trebui să protesteze sau să se revolte, nu din raţiune de disciplină, ci din motive de rasă, dacă am înţeles bine. Şi acesta este un lucru care mă face să mă cutremur.

Şi între timp mă gîndeam : „Cum oare, în atîţia ani de căsătorie, nu mi-am dat niciodată seama de această parte a caracterului soţiei mele ? E adevărat că niciodată n-ajungem să ne cu-

noaştem bine, că realitatea sau aparenţa realităţii are mii de faţete, chipuri şi sunete, şi că realitatea însăşi, în întregul ei, este etern schimbătoare, dar e cu putinţă oare ca în optsprezece ani de căsătorie să nu-i fi scăpat niciodată nimic din ceea ce îmi apare acum atît de dureros ? A fost aşa totdeauna ori s-a schimbat în cursul acestor ani pentru motive, să zicem aşa, obiective, ţinînd de experienţa cu servitoarele ? Şi, lăsînd totul deoparte, cum este posibil ca ea, femeie atît de inteligentă, de onestă, de simplă şi de respectuoasă, să nu înţeleagă în ce echivoc de josnicie, de insensibilitate, de cruzime, de vulgaritate şi de violenţă a căzut pronunţînd asemenea cuvinte ?"

Nu am putut să mă reţin şi i-am spus toate aceste gînduri şi îndoieli ale mele. Ea nu avea nici gînduri, nici îndoieli. Răspunse tăios, cu glasul rece, mai îngheţat decît cu puţin mai înainte :

— Ce tot spui ? Eu sînt aceea care am fost totdeauna onestă, sensibilă şi respectuoasă, eventual chiar inteligentă. Am gîndit totdeauna la fel cu privire la servitori, sau, în orice caz, la raporturile între stăpîni şi subalterni.

Am întrerupt-o :

— Aşa, cum aşa ? Pentru că tu nu ridici o problemă de ierarhie, de putere, pe care aş putea-o înţelege şi considera necesară, ci o problemă de rasă. Ce înseamnă asta că ea este de o rasă diferită de a noastră, care sîntem stăpînii casei ?

Mă privea liniştită cu ochii ei albaştri, aproape surîzînd. Am privit-o şi eu. Era încă o femeie frumoasă, ochii ei limpezi se deschideau intens şi magnetici pe o faţă uşor osoasă, puternică şi bronzată. Cîteva şuviţe de păr alb, prematur alb, se amestecau cu altele, de păr negru, aspru şi puternic. Surîzînd îşi arăta dinţii perfecţi, sănătoşi şi ei şi bine implantaţi în gingii : nu mai era foarte albi, ci uşor îngălbeniţi de fumat, părînd din cauza asta aproape artificiali. Surîsul îi era încordat, forţat, nespontan şi exista în el o anumită imobilitate mortuară, o imobilitate intensă şi substanţială care, împreună cu cea a bustului, drept şi înfăşurat în cămaşa de noapte uşoară şi albă, arăta într-o îngheţată perfecţie figurativă realitatea, întreaga realitate a acelor lugubre gînduri şi principii ale sale.

Fără a se mişca răspunse :

— La urma urmelor nu există vreo diferenţă între o chestiune de putere şi una de rasă. E vorba de acelaşi lucru. Şi apoi mă întrebi ce înseamnă asta ? Ce înseamnă că ea este deosebită de noi ? Ţi-o spun imediat : înseamnă că ea are sîngele deosebit de al nostru, pielea, părul, ochii, expresia, toate organele corpului ei sînt deosebite de ale mele şi de ale copiilor mei... Cum să-ţi mai spun ? E ca şi cum noi am fi păsări şi ea peşte.

— Dar nu cumva numai ea îţi provoacă această reacţie ? întrebai, pentru a mă agăţa de o idee de-a ei, care acum era pe punctul de a se dizolva, dezagregîndu-se rapid.

— Nu, ea sau o altă servitoare, pentru mine nu e nici o diferenţă.

— Dar ştii bine că asta nu e adevărat, că e şi ea o femeie, că e făcută ca şi tine, mai mult sau mai puţin...

M-a privit numai, fără să răspundă. Apoi, încet, luă o revistă de pe măsuța de noapte s-o răsfoiască mereu cu același surîs ferm, inert.

— Răspunde-mi, știi bine că este la fel ca și noi, că este o ființă umană... Răspunde-mi ! cu tine vorbesc...

Inutil : continua să răsfoiască revista ; la un moment dat se strecură sub cuvertură și puțin după aceea văzui că dormea.

14

Tata îmi spune mereu : „Ești ca și maică-ta, nu știi să deosebești un lucru de altul, pentru tine toate lucrurile sînt la fel". Și prin asta înțelege că eu știu să deosebesc numai funcția lucrurilor, nu și calitatea lor. Asta este adevărat dar, cum sînt inteligentă însă încăpățînată, nu pot să mă liniștesc din cauza acestor cuvinte pronunțate cu o nuanță de dispreț și de resemnare : ca și cînd ar exista în calitatea inteligenței mele — pe care de altfel o recunoaște — ceva mediocru sau chiar vulgar. Ori eu îl iubesc mult pe tata, este un om încă tînăr și puternic, iar eu am numai optsprezece ani, adică am vîrsta la care o fiică dorește să fie apreciată de propriul ei tată nu numai ca fiică dar, poate mai ales, și ca femeie. De aceea m-am gîndit mult la fraza asta pe care el o repeta adesea, surîzînd afectuos, desigur, dar în acel mod particular pe care îl cunosc prea bine, și care mă face să mă simt străină față de el, de inteligența, de modul lui de a gîndi. Mai mult chiar, uneori nu numai că mă simt străină, ci de-a dreptul ca și cînd nu aș mai fi fiica lui, nici rudă și nici măcar o făptură umană : și totul pentru această subtilă distincție între calitatea lucrurilor și funcțiunea

lor. Repet : m-am gîndit mult și singură asupra acestei probleme, dar încă nu reușesc s-o clarific, să-i înțeleg termenii și relațiile dintre ei. Chiar acum, scriindu-i, nu reușesc să pricep ce înțelege tatăl meu cînd spune : „calitatea lucrurilor". Într-o zi l-am întrebat dar răspunsul lui nu a făcut decît să facă problema și mai obscură. Mi-a spus :

— Vezi, un obiect, un lucru sau o persoană nu există numai în funcție de utilitate, în speță de o utilitate a ta personală, ci există și independent de tine și tocmai pentru aceasta, s-o numim așa, viață independentă a lor, au calități. Pentru care, de exemplu, despre un lucru, despre un obiect, despre o persoană se poate spune că sînt frumoase sau bune, sau oneste, în afară de utilitatea pe care o au pentru tine. Acestea sînt tocmai calitățile care adesea nu au nimic de a face cu funcția acelui obiect, a acelui lucru sau a acelei persoane.

— Nu înțeleg, fii mai clar.

— Iată, de exemplu, ia ceașca asta care stă în fața mea. Care este după tine, calitatea ei ?

Am răspuns imediat, cu siguranță :

— Calitatea acestei cești este că poate conține cafeaua pe care tocmai o bei.

Tata mă privi lung, cu o privire ușor străină care-mi străbătu întreaga ființă și după asta continuă să vorbească încet :

— Nu, asta nu este calitatea, ci funcția ei. Calitatea nu este utilitatea. Calitatea privește forma, culoarea, stilul și, într-un anumit fel, dacă vrei, esența acestei cești. Așa deci privește forma,

culoarea, stilul acestei cești și spune-mi care este calitatea sa.

Privii atent ceașca : era una din acele ceșcuțe de cafea, de porțelan german, cum se văd în foarte multe case burgheze, și care acum se pot cumpăra și în marile magazine. Forma ei era vag conică, cu desene în relief în exterior. Avea o toartă subțire și o bază plată pe care se rezema trunchiul conului. Culoarea, albă. Stilul, un stil vag englez. Repetai aceste cuvinte tatălui meu, ca o elevă.

— Într-adevăr, mi-ai spus care este forma, culoarea, stilul — dar eu prin stil nu înțelegeam stil englez, francez sau german, adică nu un stil de fabricație, ci stilul în sine al acestei ceșcuțe, sugerat tocmai de forma și de culoarea ei —dar nu mi-ai spus care este calitatea ei. Cu alte cuvinte : este frumoasă ? sau urîtă ? Îți place ceașca asta, sau nu ?

— Destul.

— Cum destul ? Ce înseamnă asta ? că nu-ți place ?

— Vreau să spun că-mi place destul de mult, dar mi-ar place și mai mult dacă n-ar fi de porțelan, pentru că în porțelan cafeaua se păstrează fierbinte și mie cafeaua îmi place călduță.

— Lasă în pace pentru un moment cafeaua fierbinte sau călduță, spune-mi mai curînd dacă-ți place sau nu ceașca, dacă este frumoasă sau urîtă...

Am sărit în sus, pentru că, așa cum mi se întîmplă deseori, m-am gîndit că tata vrea să mă ia peste picior :

— Dar tată, cum pot să las cafeaua dacă ceașca asta este mai înainte de orice o ceașcă de cafea și servește pentru a se bea cafea din ea ? Ți-am spus că-mi place destul, adică nu foarte mult, pentru că în această ceașcă cafeaua rămîne fierbinte și mie cafeaua fierbinte nu-mi place.

— Dar tu știi ce este urît și ce este frumos ?

— Sigur că știu.

— Atunci spune-mi, ceașca asta este urîtă sau este frumoasă ? E cu putință, sfinte Dumnezeule, să nu știi să răspunzi la întrebarea asta ?

— Dar ți-am răspuns, papà : pentru mine această ceașcă este, dacă nu urîtă, în orice caz nici frumoasă, pentru că trebuie să aștept prea mult timp să se răcească cafeaua. Dar să nu crezi că n-am înțeles ce vrei să spui tu cînd mă întrebi despre calitatea lucrurilor, dacă sînt urîte sau frumoase, oneste sau neoneste, bune sau rele. Dimpotrivă, am înțeles foarte bine. Și atunci îți răspund că nu pot face asemenea speculații pentru simplul motiv că urîtul și frumosul, onestul și neonestul, bunul și răul, depind exclusiv de avantajul sau dezavantajul care decurg pentru persoana care folosește aceste lucruri.

— Și dacă în loc de lucruri ar fi oameni... Să zicem tatăl tău ?

— Ar fi la fel. Am spus-o totdeauna că tu ești foarte frumos, foarte bun și foarte onest.

— Și de ce spui asta ?

— Pentru că tu nu ești ca ceașca aceea de cafea.

— Ah, nu ? Și ce am eu deosebit ?

— Faptul că, în vreme ce această ceașcă de cafea mă obligă să beau cafeaua fierbinte, și deci nu-mi place și nu este frumoasă, tot ce faci și ești tu, prezența ta, munca ta, banii tăi, vîrsta, sănătatea ta, sînt toate lucruri care se acordă perfect cu dorințele mele, iar în tine nu există nimic neplăcut și păgubitor, în sfîrșit ești foarte util vieții mele. Atît de mult încît nu știu dacă voi putea să găsesc un om care să-ți semene și o invidiez pe mama care te-a luat în căsătorie.

Tata își termină de băut cafeaua se ridică din fotoliu și, mîngîindu-mă ușor pe față, se îndreptă spre ieșire unde îl aștepta șoferul. Dar mîngîindu-mă astfel, zise, păstrîndu-și mereu acel subtil și trist surîs pe care i-l cunoșteam bine și care mă tulbura :

— Într-adevăr ești exact ca ea.

Așadar nu reușisem nimic, toate întrebările și răspunsurile tatălui meu și ale mele nu făcuseră decît să întărească părerea deja existentă în mintea tatălui meu și pe care o exprimase de atîtea ori : că eram asemenea mamei. Dar fiindcă sînt încăpățînată și-mi propusesem să ajung pînă la fondul acestei probleme, pentru că lămurind-o însemna să împrăștii acel obscur sens de înstrăinare între tata și mine, am vorbit imediat cu mama. Am chemat-o deci, și i-am pus aceeași întrebare pe care cu puțin mai înainte tata mi-o pusese mie. Adică dacă era frumoasă sau urîtă ceașca de cafea.

— Cum adică ? dar o vezi și tu : este o ceașcă foarte fină și elegantă, de porțelan de

Rosenthal, cea mai scump care există în magazine.

— Atunci e frumoasă ?

— Sigur că e frumoasă.

— De ce ?

— Cum de ce ? Ţi-am spus-o doar. Pentru că este un obiect de valoare și cafeaua în acest porțelan rămîne fierbinte. Ori, cum mie îmi place cafeaua fierbinte...

— Dar mie nu-mi place fierbinte, o întrerupsei urmărind firul unei logici care părea că-mi scapă, deci pentru mine e urîtă...

— Într-adevăr pentru tine sînt mai bune alte cești, acelea de majolică, în care cafeaua se răcește repede. Dar nu este numai ăsta motivul frumuseții acestor cești. Adevăratul motiv al frumuseții lor este că sînt foarte scumpe și așa, chiar și dintr-o singură ceașcă asemenea acesteia, se poate deduce sau intui gustul și, pînă la urmă, posibilitățile unei familii. O familie ca a noastră nu poate avea decît cești ca acestea, foarte scumpe, și mă mir că tu vrei totdeauna să bei cafeaua din ceștile acelea urîte, de majolică, pe care le folosesc servitorii.

— Şi ce-i cu asta ? Mie cafeaua, îmi place călduță.

— Dacă-ți place călduță așteaptă să se răcească. Cu vremea vei învăța că utilitatea nu este numai o utilitate directă, dar și una indirectă. Şi asta înseamnă că în ceștile de porțelan, în afară de o utilitate directă, pentru mine căreia îmi place cafeaua fierbinte, există și o utilitate indirectă, care se numește socială. Cum ai vrea să ne judece oamenii, oaspeții noștri, dacă

am bea sau am oferi cafeaua în cești de majolică ?

— Dar papà este frumos sau urît, după tine ? o întrebai dintr-o dată, schimbînd vorba.

— Ce amestec are tata, acum ? Pentru mine este foarte frumos.

— Şi de ce ?

— Pentru că e un bărbat frumos, cum spun toți, și apoi pentru că este bogat și ne permite să trăim cum trăim.

— Şi dacă n-ar fi nici frumos, nici bogat ?

— Ce întrebări !... dacă n-ar fi nici frumos, nici bogat, nu știu... ar fi urît și nu ne-ar face să trăim viața pe care o trăim.

La aceste ultime cuvinte mama rîse și mă părăsi.

Acuma chiar că gîndurile mi se încurcau și oricît m-aș fi străduit, nu mai înțelegeam nimic. Așa că mă îndreptai spre fereastră și privii cerul. Uite, de exemplu, mă întrebam, cerul este frumos sau urît ? Bun sau rău ? Onest sau neonest ? Hotărîi că cerul este infinit și că, în orice caz, este lipsit de atribute ca acelea propuse de tatăl meu. În afară poate de acelea de frumos și urît. Într-adevăr de obicei se spune despre cer că este frumos, cînd e soare, iar cînd plouă se zice că este urît. În felul acesta încă o dată foloseam termenii de frumos și urît pentru a semnifica ceva real, util și plăcut pentru mine, și nu cum face tata, pentru a face aluzie la ceva, la o calitate misterioasă, care nu există în viața de toate zilele.

15

Zac într-un spital de peste patru luni și-mi este rușine. Mă rușinez atît de mult că m-am îmbolnăvit încît simt aproape nevoia de a cere iertare, deși știu că nu voi fi iertat în nici un fel. Nu atît pentru că boala mea ar fi o boală infecțioasă, sau în stare cumva să-i vătămeze pe alții, ci pentru boala în sine, adică pentru că zac forțat și, de fapt, pentru inactivitatea mea. Cu mine, în salon, mai stau încă cinci bolnavi, care nu-mi țin deloc tovărășie: fiecare stă pe contul lui, dacă se poate spune așa despre șase ființe umane care, din contra, stau împreună întreaga zi. Fiecare se gîndește la propriul său caz, și uneori ne trezim toți cu ochii ațintiți în tavan elucubrînd soluții care nu rezolvă nimic. Adică fiecare tinde să-și creeze propriul său destin de ameliorare și de vindecare, în măsura posibilităților lui, dat fiind starea, fișa clinică, diversele analize. Totuși, în afară de unul, un tînăr care a fost operat de mai multe ori și care se bucură de iluziile vîrstei sale, nimeni dintre noi nu este prea vesel, dimpotrivă sîntem toți slabi și fără prea multă dorință de a vorbi.

Se știe că fiecare bolnav, pentru motive poate logice, cade într-o stare de deprimare, de slăbiciune generală și intimă, de ordin oarecum moral, față de toți ceilalți. Dar eu, reflectînd, am depășit deja această stare de deprimare și deci nu pentru asta mă rușinez. Deoarece această rușine, să spunem patologică este în fond o rușine colectivă, a tuturor bolnavilor, un aer care se respiră în saloanele tuturor spitalelor. Nu, nu este aceasta rușinea de care sufăr eu, ci o alta, foarte individuală, legată de mine și de reflexiile mele, și nu de starea maladiei mele care, în multe privințe, este egală cu a tuturor bolnavilor și internaților din lume.

Uneori, gîndindu-mă, pentru că nu am altceva de făcut, îmi imaginez spitalele din Tokio, din Londra, din Paris sau din New York : îmi imaginez funcționalitatea lor, organizarea mai mult sau mai puțin perfectă, în funcție de Stat și în raport cu mii de considerații de ordin politic, istoric și geografic. Desigur, dacă mă gîndesc la spitalele din India sau din Africa, la anumite leprozerii, la micile corturi militare ridicate la marginea savanelor și în mijlocul pădurii tropicale, îndată mă simt consolat, admit că spitalul meu este o mare cucerire a omului și în speță un merit al guvernanților țării mele, și îmi face plăcere. Regăsesc un anumit suflu al vechii stări de bună dispoziție care m-a caracterizat totdeauna în societate și pălăvrăgesc îndelung, glumesc cu infirmierele și mă întrețin într-un fel caraghios cu bolnavi niciodată mulțumiți, arțăgoși, prea puțin înzestrați cu umor. Dar astea sînt numai momente, ecouri ale unei veselii infantile care provin din anumite amintiri din copilărie sau din liceu, din anumite glume sau jocuri stu-

denţeşti. În realitate sînt foarte puţine momente, o oră sau două pe zi, poate mai puţin, în care asemenea ecouri dispar şi se scufundă rapid în mocirla ruşinii care înghite totul.

Apoi îmi dau seama că mai există şi ceilalţi, aceia care sînt mult mai puţin bolnavi decît mine, aceia care părăsesc spitalul şi aceia care nu sînt de loc bolnavi. Cine ? Toţi. Infirmierii, personalul de serviciu, oamenii care trec pe stradă şi pe care îi privesc prin ferestrele mari căutînd să nu fiu văzut, surorile, capelanul şi, în general toţi, toată lumea care mă judecă, chiar cînd mă îngrijeşte. Şi soţia mea ? Este o femeie încă tînără, chiar pot să spun fără şovăială, tînără. Vine să mă vadă o dată pe zi, de obiceiu, după odihna de după-amiază. Intră în salon, mă priveşte, mă salută. Uneori vine şi cu mama ei şi cu copilul nostru. Pot s-o spun acum, fără ezitare, că şi ei, prezenţa lor, îmi provoacă ruşine, o ruşine mai mare decît aceea pe care mi-o provoacă ceilalţi internaţi în spital, infirmierii şi medicii înşişi, care totuşi îmi insuflă şi ei o puternică ruşine.

La început mă întrebam cum tocmai ei, care sînt cei, cum se spune, dragi mie, persoanele în sfîrşit cele mai aproape de mine şi care într-un anumit mod mă iubesc, tocmai ei trebuiau să fie aceia care, mai mult decît alţii, mă scufundau în ruşine. Şi punîndu-mi această întrebare mă înecam într-o mare de confuzii, nu reuşeam adică să-mi dau seama despre lucrul acesta, să-l explic. Apoi, puţin cîte puţin, obişnuindu-mă cu observaţia lentă şi reflexivă, începui să înţeleg. Soţia mea, mama soţiei mele şi în fond chiar şi copilul

— acesta din urmă în mod cu totul inconştient, cred că şi din spirit de imitaţie — îmi reproşează ceva. Da : vizita lor este o vizită de reproş. Afecţiunea lor, compătimirea şi emoţia lor cînd mă vizitau, nu erau un act de solidaritate, de înţelegere a suferinţelor mele şi a inevitabilităţii lucrurilor fizice, cîte se pot întîmpla unei fiinţe nu absolute ci infinit de relative, cum sînt eu şi cum sîntem toţi, ci era mai ales şi mai înainte de orice, un reproş.

În ochii soţiei mele îmi părea că citesc aceste gînduri : „Tu stai aici bolnav iar eu sînt singură şi lipsită de mîngîiere, de protecţie şi în curînd şi de bani. Ce-o să mă fac ?" În ochii mamei ei, persoană nu prea vîrstnică şi femeie încă plăcută, citeam aproape acelaşi lucru, dar cu ceva în plus, de tip caracteristic matern, sau mai bine zis, maternalist : „Nu te căsătoreşti, cu atîta uşurinţă, şi nu faci copii, ca apoi să te îmbolnăveşti. Eu te înţeleg, nu ai desigur nici o vină, dar dacă am sta să vedem care sînt vinele sau motivele tuturor lucrurilor, n-ar fi totuşi rău. În sfîrşit, chiar dacă ştiu că n-ai nici o vină, faptul că te-ai îmbolnăvit există, este, în realitate, un lucru care se poate atinge cu mîna. Şi ca bolnav, nu te mai afli lîngă fiica mea care are atîta nevoie de afecţiune, nici alături de copil pe care ceilalţi copii îl privesc ca pe unul care are tatăl bolnav. Toate astea, toată această situaţie pe care ai creat-o căsătorindu-te, s-a precipitat şi continuă să se precipite, tulburînd apele convenţiilor. Şi se ştie că viaţa, din păcate, este făcută din convenţii.

Copilul mă privea doar puțin străin de toate, de lucruri și în special de boala mea. Faptul de a avea un papă bolnav era pentru el ca a poseda o jucărie care nu mai funcționează, chiar dacă este frumoasă și îi aparține. Adică, cu alte cuvinte, o jucărie care și-a pierdut tot farmecul și care este acum bună numai de privit, ceva care altă dată funcționa însă.

Dar toți trei aveau în comun o expresie, ca un mesaj care le transpărea pe chipuri împotriva voinței lor. Și acest mesaj era următorul: de aceea ți-am încredințat, de bună credință și cu încredere, rolul de soț, de tată și de ginere. Indestructibil, se înțelege, în interiorul schemelor prevăzute de viață, desigur că nimeni dintre noi nu a crezut vreodată că tu ai fi nemuritor. Or acum tu demonstrezi, în schimb, că nu faci deloc parte din aceste scheme, te îndepărtezi de ele pînă la a te îmbolnăvi înainte de vreme, ca un obiect care crapă sau se sparge din pricina unui defect de fabricație. Și în felul ăsta pierzi și din realitate, te topești ca un lucru despre care nu se mai înțelege dacă este real sau nu. Relativ tot la schemele realității, cînd un obiect, garantat de fabricant, se sparge sau crapă în timpul perioadei de garanție, este retrimis fabricantului și se cere restituirea banilor, sau înlocuirea obiectului garantat. Asta, din păcate, în cazul tău nu se poate face și noi trebuie să ne păstrăm obiectul cu defecte ba, mai mult, să-l și iubim. Asta nu e just."

La toate astea simt o imensă și dureroasă rușine atît de puternică încît prefer să nu mă mai viziteze cei dragi. Desigur că nu pot să le-o spun, totuși, într-o zi, cînd eram numai cu soția

mea, plimbîndu-mă încet în pijama și în papuci de-a lungul coridoarelor spitalului, am îndrăznit să spun ceva despre toate astea. Soția m-a privit lung, cu severitate.

— Eu zic că ești nebun. Cum de ți-a venit în minte așa ceva? Eu te iubesc, cum te iubește și copilul nostru și mama. Dacă ești bolnav nu e vina ta, e o nenorocire care a căzut pe capul nostru și ale cărei consecințe trebuie să le suportăm toți și să le îndurăm într-un fel sau altul. Eu sînt soția ta, nu o străină, și am datoria să te îngrijesc și să-ți împărtășesc soarta.

— Dar acest lucru nu mă împiedica să simt o mare rușine. Și rușinea asta se datorează mai întîi faptului că-ți impun, cu boala mea, o datorie neplăcută pe care dacă tu ai fi liberă să alegi n-ai alege-o cîtuși de puțin.

Mă privea, ușor ofensată și dezorientată:

— Nu te înțeleg, o datorie este o datorie, plăcută sau nu. Cînd îți asumi datorii trebuie să le îndeplinești. Îți repet, eu sînt soția ta și nu o străină.

— În sfîrșit vrei să spui că dacă ai fi o străină nu ai simți nici o datorie și în consecință, în afară de faptul că nu m-ai iubi, n-ai veni să mă vezi și nu ai simți nici o compătimire pentru mine.

— Dar se înțelege, ce datorie ar trebui să simt față de toți bolnavii din lumea asta? Ar trebui să-i vizitez, să-i iubesc, să-i compătimesc? Pentru ce? Pentru care motiv? Ei nu sînt nici soțul, nici tatăl meu, ce m-ar putea obliga față de ei? Nimic.

— E adevărat, am spus, dar în acea clipă nu m-am putut opri să nu privesc în jur, să-i privesc pe toţi ceilalţi bolnavi, care singuri, sau întovărăşiţi se plimbau ca şi mine pe coridoare. Şi nu m-am putut reţine să nu-i iubesc şi să nu simt compătimire pentru ei ca şi pentru toţi ceilalţi bolnavi din Tokio, din New-York şi Londra pe care mi-i imaginasem altădată, pe care nu-i cunoşteam şi de care nu eram legat prin nici o datorie.

— Ştii ce trebuie să faci? îmi spuse soţia întrerupînd acea lungă şi tăcută privire aruncată de mine de-a lungul coridoarelor, în saloane şi în camere. Ţi-o spun eu ce trebuie să faci: să te vindeci. Fiecare îşi are datoria sa şi a ta e asta.

Chiar în acel moment sună clopoţelul că vizita s-a terminat.

16

Cu primele zile calde. M. ieşi pe terasă şi se plimbă îndelung privind plantele care începeau să înmugurească. Observîndu-le cu atenţie se gîndi că mai trecuse un an şi pentru o clipă fu covîrşit de noţiunea timpului care pentru el dispăruse acum cu totul. Într-adevăr, comparîndu-şi propria viaţă cu aceea a plantelor pe care le avea sub ochi, M. nu se putea opri să nu se gîndească cu nostalgie că în timp ce plantele se reînnoiau, creşteau şi deveneau tot mai puternice din an în an, în raport chiar cu trecerea timpului, viaţa lui era în schimb imobilă, nu suferea nici o schimbare, nu se reînoia deloc şi, în general, timpul nu acţiona cîtuşi de puţin asupra ei.

Se găsea aproximativ în situaţia unei forme neînsufleţite, ca de exemplu ghivecele în care erau puse plantele sau ramele de aluminiu ale ferestrelor, sau, în definitiv, toate acele obiecte, lucruri şi materiale care alcătuiau casa, terasa, strada. Privind acum ghivecele şi ramele ferestrelor notă că timpul, într-un anumit fel, trecuse şi pentru ele. Într-adevăr ghivecele erau acoperite cu un strat subţire de muşchi verzui, iar ramele de metal aveau depusă la suprafaţă o uşoară încrusta-

ție de salpetru, un fel de coajă albă și cristalină care nu existase cînd cumpărase casa.

Deci, își zise, timpul acționase chiar și asupra acelor lucruri neînsuflețite. Dar în vreme ce asupra plantelor timpul activase în chip vital, făcîndu-le să îmbobocească la o nouă și reînoită viață, asupra lucrurilor în schimb opera în chip destructiv, făcînd ca mușchiul și salpetrul să îmbătrînească și să roadă acele lucruri, împingîndu-le spre o lentă, foarte lentă descompunere și inutilizare ; așa că unica acțiune a timpului asupra lucrurilor nu putea să fie alta decît aceea legată de funcția lor. Și reflectînd astfel înțelese că între el și acele lucruri nu era nici o diferență, că și asupra lui timpul acționase într-o manieră destructivă și nu într-una vitală cum se întîmplase în schimb cu plantele.

M. se gîndi că toate acestea nu erau decît reflexii inutile și absurde din moment ce el era om, adică ceva superior, însuflețit, ceva mai mult decît plantele care nu erau decît niște simple și tăcute vegetale, sau mai mult decît animalele, ca acel cîine care dădea tîrcoale pe lîngă casă, mirosind prin colțuri. Dar această frumoasă convingere nu-l convinsese chiar deloc și dispăru pe dată cu un căscat. Și M. începu din nou să se considere ca un vas de teracotă sau ca rama ferestrelor.

Iată viața lui : să te scoli dimineața, să te razi, să-ți faci toaleta, să te îmbraci, să iei iute micul dejun, să răsfoiești ziarul, să te vîri în automobil, să mergi la serviciu pînă la ora prînzului. Să te întorci apoi acasă, să prînzești, să te înapoiezi la serviciu pînă seara. Seara să cinezi în tovărășia tinerei tale soții, să mergi la cinema sau să stai în casă să te uiți la televizor, să vizitezi vreun cunoscut cu care să schimbi cîteva cuvinte, sau să mergi la culcare, ca să dormi sau să te împreunezi cu soția.

Enumerînd toate aceste acte M. descoperi că între ele nu există nici o diferență, că ele erau egale și egal de artificiale, că nu se deosebeau cu nimic unul de altul. Poate în afară de unul : acela de a pronunța cuvinte. Dar gîndindu-te bine și aceea era o acțiune a buzelor, cum acțiuni erau și cele de a se rade, de a mînca, sau de a dormi, toate fără vreo diferență întru cît cuvintele pe care le folosea pentru ele erau mai mult sau mai puțin aceleași și nu exprimau nimic, nimic nou niciodată, nimic viu și vital. Într-adevăr chiar și cuvintele erau de multă vreme asemenea acțiunilor și acestea erau asemenea lui, adică forme neînsuflețite și mecanice care se reproduceau neîncetat zi de zi fără să se transforme vreodată cum se transformau în schimb acele plante pe care le privea acum.

Dezgustat de aceste observații care se repetau în fiecare dimineață, intră în casă : aci începu să privească atent fotoliul și canapeaua ; apoi masa, covorul, cele două lămpi, tablourile, ușile, cărțile aliniate în bibliotecă. Începu de la fotoliu : fotoliul era imobil, în permanență la locul lui, dar față de cînd îl privise ultima oară i se păru că descopere acum pe catifea cîteva semne de îmbătrînire : catifeaua era ușor roasă și unsuroasă la spătar și la brațe, încheieturile uzate și pînă la urmă întreg fotoliul, în ansamblul lui, arăta urmele unei imobile senilități, puțin umflată și

mizeră. În continuare şi mai dezgustat se întrebă cum ajunsese viaţa sa la un asemenea punct, cum de căzuse atît de jos, pînă la a se confunda cu un vas te teracotă, cu rama de metal a unei ferestre sau cu acel fotoliu cu un aspect subacvatic şi şubred şi paralitic. Dar întrebarea asta M. şi-o pusese de prea multe ori şi de prea multe ori natura lui, neînsufleţită de acum, răspunsese prin tăcere. După acest inutil efort trecu din salon în dormitor unde dormea tînăra soţie.

Se aşeză lîngă pat şi privi corpul femeii pe jumătate descoperit : privind cu atenţie M. putu să vadă cum somnul, în care era adînc cufundată femeia, curgea, pentru a spune aşa, pe sub fiecare trăsătură a chipului şi pe sub piele ca un element misterios, întunecat dar vital. Iată, se gîndi el, cu o invidie dureroasă, soţia mea este ca una din acele tinere plante de pe terasă iar eu sînt ca vasul în care sînt puse : un instrument ocazional care serveşte să ţină pămîntul necesar dezvoltării plantei, un obiect neînsufleţit şi temporar. Odată cu creşterea, reînoirea, întărirea ei voi termina şi eu ca şi vasul, prin a nu mai fi adecvat vieţii ei, devenind prea, îngust pentru dezvoltarea rădăcinilor : şi ele, dacă vor fi puternice şi robuste întocmai cum este puternică şi robustă soţia mea, vor face în expansiunea lor vitală să explodeze vasul care se va sparge în mii de bucăţi şi va înceta în felul acesta să mai aibă vreo funcţie. De ce s-a întîmplat asta ? De ce nu sînt şi eu, ca ea, o plantă care se nutreşte cu somn ?

Disperarea acelor întrebări îl obligă să-şi răspundă : din cauză că pentru a accepta realitatea, adică pentru a face parte din ea, într-un oarecare mod, practic, social şi convenţional, am renunţat la toate astea în favoarea ei. Adică adevărata mea realitate, care ar fi fost aceea de a fi exact o plantă în expansiune, a fost reprimată de realitatea cotidiană care-mi impune să muncesc, să cîştig, să cheltuiesc şi să construiesc acele convenţii care permit altora să trăiască.

Ajuns aci, M. încetă complet să mai gîndească şi reîncepu să o privească pe tînăra lui soţie care dormea. Respiraţia ei lentă şi regulată, faţă palidă, buzele palide, pleoapele diafane, lipite una de alta ca marginile unei răni cicatrizate, nările foarte palide şi străbătute din cînd în cînd de un uşor tremur care le dilata. Capul şi corpul imobile. Numai că, din acea imobilitate a ei, spre deosebire de aceea a lui, a fotoliului, a vasului de teracotă şi a ramelor de aluminiu ale ferestrei, transpărea ceva inefabil şi în acelaşi timp bestial, surda şi misterioasa voracitate care se intuieşte în marii şerpi boa adormiţi şi încolăciţi în vitrinele grădinilor zoologie : după cum acei şerpi cu ochiul acoperit de o peliculă uscată şi opacă, zăcînd pe un pat de solzi, complet imobili, ascund de fapt în interiorul corpului lor un lent şi puternic proces de asimilare nutritivă, tot aşa tînăra femeie ascundea sub compacta şi pecetluita ei paloare acea forţă vorace şi rapace care este viaţa.

Subjugat de intensa frumuseţe a acelei transparenţe şi a acelei imobilităţi, M. continuă s-o privească mult timp. Apoi soţia se deşteptă şi deschise ochii, crăpîndu-i cum fac şerpii, şi exact ca la şerpi din pleoapele abia întredeschise ca o

rană vie ieşi o lumină neagră. Şi buzele se întredeschiseră lent iar M. cu un involuntar impuls de groază se îndepărtă brusc.

— Mi-e foame, spuse soţia surîzînd. Şi M. surîse gîndindu-se că reflexiile sale de puţin mai înainte se confirmau în acel moment. Se ridică asemenea unui automat şi ieşi din cameră.

Traversînd casa, văzu de la o fereastră soarele ridicîndu-se pe cer şi se gîndi că în fond şi soţia lui fusese un automat atunci cînd hotărîseră să facă copii. Şi că, în general, viaţa nu era niciodată un scop în sine, cum crezuse atîta vreme despre viaţa sa, ci un angrenaj al altor angrenaje.

— Omul este un automat, zise cu voce tare, fără a-şi da seama, şi intră în bucătărie să comande dejunul pentru soţia lui.

17

Am patruzeci de ani, o profesie, casă cu patru camere, o soţie, un copil şi, de cîtva timp, o senzaţie care mă întovărăşeşte din momentul în care mă trezesc pînă în clipa în care mă bag în pat şi adorm. Această senzaţie este o senzaţie de imobilitate, de statism, de imutabilitate, într-un cuvînt, de moarte.

De ce vorbesc despre o senzaţie punînd-o pe acelaşi plan cu profesia, cu casa, cu soţia şi cu copilul ? Pentru că ea este echivalentă cu toate acestea, într-un anumit sens mă întovărăşeşte şi face parte din viaţa mea, exact ca profesia pe care o am, ca şi casa, soţia ori copilul.

Mă trezesc dimineaţa, intru în baie, mă rad, mă îmbrac şi apoi, aşteptînd ca femeia să-mi aducă gustarea în birou, mă duc la fereastră şi privesc. Casa mea dă spre o vastă piaţă periferică, cu mult trafic, şi cu o mare insulă de verdeaţă în mijloc. În jurul ei se înalţă stîlpi groşi de ciment de înălţimi şi forme diverse care susţin firele luminii electrice, ale troleibuzului şi ale lămpilor fluorescente. Dincolo de piaţă, pe o parte continuă casele — toate blocuri cu mai multe etaje, unele însă în construcţie — iar pe partea cealaltă se deschide un parc imens, cu pajişti, pini

parasol și cedri din Liban. Asta e ce văd de la fereastră. Dacă îmi întorc privirea spre interiorul casei, văd o locuință ca atîtea altele, cu un salon, un birou, două dormitoare, cu mobile masive, antice sau imitații antice, covoare de preț, tablouri de autor, sofale și fotolii solide și burgheze. Într-un dormitor doarme soția mea, în celălalt copilul.

Așteptînd gustarea și privind la tot ce-am mai privit de infinite ori, mă gîndesc că piața aceea nu-mi place, că nu-mi plac casele acelea, parcul, după cum nu-mi place casa mea, mobilele, soția și copilul meu și, în fond, nici măcar eu însumi.

În ce sens toate aceste lucuri nu-mi plac, și de ce le numesc lucruri ?

Le numesc lucruri pentru că mi-au devenit străine și nu-mi plac pentru că, privindu-le, nu încerc nici un sentiment, tot așa cum nu încerc nici un sentiment dacă privesc un oraș, o piață, o casă, o soție și un copil pe care pînă atunci nu-i mai văzusem niciodată și care nu au nimic de a face cu mine. Cu alte cuvinte simt că ar trebui să încerc un oarecare sentiment față de toate aceste lucruri și persoane, dar că în realitate nu simt nimic, într-atît că pot să enunț și să enumăr liniștit : oraș, piață, casă, soție, copil fără să fac nici o deosebire între locuri, obiecte și persoane, ca și cînd ar fi același lucru și, într-un anumit mod, s-ar confunda.

Ori senzația neplăcută care se naște din aceste reflexii, observații sau viziuni, e că tot ce mă înconjoară și ce ar trebui să iubesc și-a pierdut orice semnificație. Dar tot ce mă înconjoară este viața, deci asta înseamnă că viața însăși și-a

pierdut semnificația pentru mine și că eu, în definitiv, am încetat să trăiesc ; că senzația pe care o am este o senzație a morții, ca a cuiva care a întrerupt pe neașteptate (sau treptat, dar în obscuritate) orice legătură cu viața și cu toate acele lucruri, locuri, obiecte și persoane care compun și formează viața.

O astfel de senzație de moarte asupra căreia meditez de multă vreme — pentru că, natural, aș vrea să mă debarasez de ea — își are origini, fără îndoială, naturale, ca și cînd aș spune că la patruzeci de ani am ajuns la tot ceea ce un om poate aspira ca ideal : un oraș în care să locuiesc, o profesiune, o casă, o soție și un copil. În afara acestor scopuri naturale nu mai există altele, și odată atinse ar fi trebuit să încetez să trăiesc. Iar ceea ce-mi mai rămîne, nu ar fi altceva decît o mișcare în virtutea inerției, o agitație a vieții adevărate, reale, care este, cum se știe, o cursă continuă pentru a ajunge la un sfîrșit natural.

Totuși sînt încă tînăr, sănătatea mea este optimă și poate că îndeplinit acest prim ciclu mă așteaptă un altul pe care eu însă nu-l cunosc. Ce ar putea să fie ? M-am întrebat de foarte multe ori și mi-am răspuns că nu poate să fie, între infinitele posibile, decît unul la fel de natural : un alt oraș, altă casă, o altă soție și un alt copil și în felul acesta schimbînd acele lucruri, obiecte și persoane care îmi stau alături, schimbînd adică mediul, ar trebui să mă schimb și eu și, dacă pot s-o spun așa, să mă nasc a doua oară, eliminînd acea senzație mortuară care acum mă întristează și care, continuînd să mă întristeze, va sfîrși prin a fi adevărata cauză a unei

morţi naturale şi definitive. Căreia m-aş putea abandona şi aş încheia, în mod natural, o viaţă deja încheiată. Dar eu nu sînt bolnav şi nu pot să mă dizolv, aşa, la comandă, dimpotrivă sînt viguros şi sînt mîhnit tocmai pentru că această senzaţie de moarte nu are nici o bază.

Ajuns aci, fiindcă o schimbare de asemenea fel nu este deloc uşor de îndeplinit — nu se schimbă oraş, meserie, soţie şi copil fără pedeapsă — mă limitez pentru moment să-mi imaginez o viaţă total deosebită de aceea pe care am trăit-o pînă acum.

Îmi imaginez aşadar că trăiesc într-un alt oraş, să spunem New York, primul care îmi vine în minte. Îmi imaginez o stradă largă spre care dau ferestrele casei mele, văd *living room*-ul acoperit cu o *moquette* de nailon galben ; sofalele şi fotoliile tot galbene, două lămpi verzi cu picior alături de sofa. Dincolo, în cealaltă cameră, dorm noua mea soţie şi noul meu copil. Soţia mea este înaltă, blondă şi seamănă mult, pînă la identificare, cu imaginea gigantică a unei femei blonde întinsă pe o sofa galbenă, la fel cu a mea, care îmi surîde dintr-un imens afiş publicitar din faţa casei mele. Văd copilul care este blond, cu ochi mari, albaştri, şi e acelaşi care mă priveşte de pe coperta unei cărţi, aflate aci, pe masă. În cele din urmă mă văd pe mine însumi, complet deosebit de cel care sînt acum, un om roz, elastic ca un obiect de cauciuc, cu părul negru tuns perie, cu pantaloni albaştri, o cămaşă roză de nailon, un ceas de oţel la mînă, pantofi roşii, foarte lustruiţi. Şi iată, în tot acest act de imaginaţie şi de fantezie, simt că acea senzaţie de moarte, de descompunere, de dezagregare şi de funebră imobilitate dispare dintr-odată. Dintr-odată mă simt tînăr şi puternic, plin de aspiraţii şi de dorinţe, pătruns de acea curiozitate puternică şi inefabilă, de acea limfă cognitivă care este tocmai viaţa.

Ce înseamnă toate acestea ? Înseamnă că eu confund persoanele cu lucrurile. Într-adevăr, aşa cum îmi imaginez că substitui piaţa care stă în faţa ochilor mei şi casa şi mobilele cu o altă stradă, cu o altă casă şi alte mobile, tot aşa îmi imaginez că o substitui pe soţia, fiul meu şi chiar pe mine însumi. Ce altceva sînt imaginile unei a doua vieţi pe care a-şi trăi-o în imaginaţie la New York dacă nu imagini de obiecte ? Soţia americană, fiul american şi eu însumi ne confundăm ; prima cu femeia dintr-un afiş publicitar, al doilea cu coperta unei cărţi şi al treilea — adică eu însumi — cu un obiect de cauciuc, de nailon, de oţel, de piele şi de pînză, o marionetă care seamănă cu un om. Şi încă, ce înseamnă această confuzie între persoane şi lucruri ? Înseamnă foarte simplu că nu există nici o diferenţă între persoane şi lucruri ; şi că, din moment ce nu îmi imaginez că schimb obiectivele vieţii mele reale cu alte obiecte de o mai lucitoare aparenţă şi într-un anumit sens de loc diferenţiate, acelea pe care le posed acum, cu care am trăit, sînt deci obiecte uzate, vechi, mediocre, fără să mai aibă vreun mister.

Aceste obiecte în declin şi decădere sînt acelea pe care le am sub ochi : piaţa, casa, parcul, mobilele, soţia, fiul meu şi eu însumi. Ajuns aici nu

pot să fac altceva decît să mă întreb cum au decăzut pînă la un asemenea punct. Şi acest răspuns este foarte simplu : au decăzut în ochii mei împreună cu sentimentele care mă inspirau, pentru că nu mai sînt noi, nici nu s-au reînnoit, nici nu sînt reînnoite în nici un fel decît cu ajutorul altor sentimente pe care nu le încerc deloc.

Gîndindu-mă aşa o văd pe soţia mea care intră în birou aducîndu-mi pe tavă micul dejun. Pune tava pe masa de scris şi îmi surîde. Amîndoi luăm loc să mîncăm. O privesc lung pe soţia mea şi mă priveşte şi ea. Amîndoi ne privim de parcă am fi două lămpi care stau una în faţa alteia pe masă. În fine soţia mea începe să vorbească.

— Ştii, vreau să-ţi spun ceva.

— Spune-mi.

— Vreau să-ţi spun că locuinţa asta nu-mi place, şi nici măcar piaţa şi parcul, nici mobilele, în sfîrşit tot ce am ales cu atîta entuziasm cînd ne-am căsătorit. Ar trebui să schimbăm totul. Piaţa asta care ne plăcea atît de mult îmi provoacă acum o mare tristeţe, iar casa, care este totuşi foarte nouă, îmi pare foarte veche, mobilele s-au hodorogit precum şi toate lucrurile care sînt în casa asta, chiar şi vasele de gătit.

Am întrerupt-o :

— Bine, dar şi tu, şi eu, amîndoi am devenit bătrîni...

— Da, şi noi, continuă privind pe fereastră afară, şi noi am devenit bătrîni şi s-ar putea spune şi inutili, ca aproape tot ce ne înconjoară. Aşa că ar trebui să schimbăm totul : oraş, casă, mobile şi în fond şi pe noi înşine... dar nu se poate.

— De ce nu se poate ? Se poate foarte bine.

— Nu, nu se poate, pentru că din păcate noi nu sîntem obiecte de cumpărat şi de vîndut, sau de substituit ca toate celelalte. Oh, şi măcar de-am fi. Ne-am putea reînnoi tot aşa cum se reînnoieşte un vas, un aparat de ras electric, un frigider, şi din cînd în cînd am avea senzaţia de a trăi o a doua, o a treia, sau o a patra viaţă, aşa cum se întîmplă cu obiectele. Dar nu se poate...

— Şi atunci, după tine, ce ar trebui să facem ?

— Ce crezi că se poate face ? Nimic. Să stăm aici, să privim mereu aceeaşi piaţă prin aceeaşi fereastră, aceleaşi mobile, şi pe noi care sîntem aceiaşi.

Făcu o pauză lungă, rotindu-şi privirea asupra tuturor lucrurilor pe care cu puţin mai înainte le enumerase şi care acum reveneau pentru a nu ştiu cîta oară sub ochii ei. Chiar în acel moment intră copilul nostru care începu să sară greoi prin încăpere. Se apropie de fereastră şi se opri să privească afară. Soţia mea veni repede lîngă el, îl ridică în braţe şi cu totul străină de mine, nemaidîndu-mi nici o atenţie, începu să-i vorbească indicîndu-i lucrurile şi rostindu-le numele :

— Piaţă, arbore, casă, papă, mama, fotoliu...

În felul acesta mă găseam în acelaşi punct de la început, cu o confirmare în plus : obiecte, lucruri şi persoane se confundau şi măcar asta copilul meu avea să înveţe încă din copilărie.

18

M. se deşteptă în zori cu senzaţia că avusese un vis urît. În realitate ceea ce îl deşteptase mai înainte de ora obişnuită erau zgomotele, nişte foşnete uşoare de parcă cineva desculţ ar fi mers prin cameră.

Instinctiv M. întinse mîna spre tînăra lui soţie care dormea alături, dar nu simţi nimic : cearceafurile erau calde încă dar soţia nu era. Atunci se trezi de tot, repede, dureros, cu percepţia exactă a unui fapt în aparenţă absurd, dar tocmai prin asta şi mai adevărat : percepu deci că din acea clipă el nu-şi va mai revedea soţia, că ea dispăruse literalmente din viaţa lui, din acea casă, din acel pat şi, în general, din realitate.

Dar soţia lui era chiar acolo, în cameră şi mergea în vîrful picioarelor ca să nu fie auzită, şi o observă cum, cu o repeziciune şi grijă neobişnuită la ea, atît de amuzant, zăpăcită, pregătea o mare valiză. M. nu-i vorbi imediat, şi rămase cîteva clipe s-o observe, din penumbră.

Din mişcări, sau mai bine zis din mecanica mişcărilor, a paşilor, a preciziei şi îndemînării cu care desprindea o rochie de pe umăraş fără să provoace cel mai mic zgomot, din felul exact, foarte raţional cu care aranja rochiile, rufăria şi

pantofii, în valiză, femeia părea un hoţ : ba mai mult decît un hoţ, părea ideea perfectă, în acelaşi timp kantiană şi fantastică, pe care ţi-o poţi face despre un hoţ : adică o fiinţă foarte asemănătoare cu mecanismul perfect al unui ceasornic, o creatură cu o structură somatică particulară, cu un tip între balerinul perfect şi perfectul contabil, mai mult decît o fiinţă umană : sau, mai bine zis, o fiinţă umană fiziologic şi biologic condiţionată de furtul nocturn, tot aşa cum anumite păsări nu pot să facă altceva, din cauza armoniei şi ancestralelor lor determinări şi obiceiuri pentru a supravieţui, decît să se mişte şi să acţioneze numai noaptea.

Şi la tînăra sa soţie M. notă aceiaşi armonie de mişcări : iată, de exemplu, graţia aproape dansată a picioarelor, a braţelor în actul de a se înălţa spre sertarele de sus ale dulapului, delicateţea mîinilor şi a degetelor în a luat obiectele, în a le îndoi şi în a le pune în valiză aproape mîngîindu-le şi, în sfîrşit, marea suavitate a liniilor feţii, a gurii şi a ochilor, care însoţea îndeplinirea acelor acte : M. se gîndi că geometrică armonie a acelor mişcări, nefiind rezultatul unei obişnuinţe, al unei practici în timpul zilei părea dimpotrivă, încurcată şi timidă —, nu putea să apară decît dintr-o inspiraţie profundă, născută cine ştie cum chiar în timpul nopţii, sau în dimineaţa aceea, spre zori. Întrebîndu-se inutil care va fi fost această inspiraţie M. vorbi şi îşi întrebă soţia ce făcea. Apoi aprinse lumina.

Imediat, ca şi cînd acea inspiraţie ar fi dispărut împreună cu obscuritatea care o nutrea, expresia de puţin mai înainte se şterse şi trăsăturile

feţii deveniră dintr-odată aspre, încordate, agresive: cu ochii închişi pe jumătate, două fisuri întunecate şi mortale, două mici crăpături oblice care se deschideau într-un negru abis fără cornee, fără pupilă, soţia îl fixa.

— Nimic, spuse ea şi continuă să-şi facă valiza, dar obosită, fără nici nu entuziasm, fără nimic din acea armonie creatoare de la început. Nu fac nimic.

M. fu cuprins de spaimă: cum se întîmpla deseori, nici de data asta nu va şti să sesizeze sensul lucrurilor sau, mai bine zis, sensul realităţii. Soţia lui era aci, se lumina de ziuă, şi ea pregătea o mare valiză: cum era posibil, cum afirma ea, că nu făcea nimic? Ceva trebuie să fi avut intenţia să facă, poate avea intenţia să plece, dar cum, aşa, dis de dimineaţă şi pe furiş?

— Cum nimic? întrebă M. nervos. În loc să dormi, îţi faci valiza pe ascuns, văd asta cu ochii mei, te întreb ce faci şi tu îmi răspunzi că nu faci nimic. Totuşi faci ceva, deci...

Cu ochii plecaţi, scotocind fără chef în valiză, soţia lui nu-i răspunse.

— Răspunde: faci ceva sau nu faci nimic?

Femeia continua să nu răspundă şi M. simţi că realitatea se dizolva în jurul lui şi înceta să existe împreună cu toate semnificaţiile ei. Poate raţiunea ar fi putut s-o recompună, s-o restituie primitivei sale existenţe, dar asta nu se va întîmpla. „Sîntem singuri, se gîndi M. aproape fără să bage de samă, şi nu există nici un instrument de comunicare care ar mai putea folosi la ceva: nici limbajul, nici privirea nu ne mai servesc la nimic. Dacă m-aş fi trezit brusc, cum s-a

întîmplat acum, şi dacă aş fi avut în faţa mea o insectă, un animal sau o plantă, ar fi fost acelaşi lucru. Aş avea în faţa mea un organism viu cu care, tocmai pentru că este viu, îmi fac iluzia că pot comunica, dar care nu mi-ar răspunde la nici o întrebare şi m-ar privi sau m-ar asculta potrivit instrumentelor sale perceptive, necunoscute mie, tot aşa cum mă priveşte acum şi soţia mea."

Dorinţa de a mai auzi o dată vocea soţiei sale care să desmintă o atît de haotică şi de profundă izolare, oricare ar fi fost răspunsul, alungă aceste gînduri şi M. întrebă din nou:

— Te rog, răspunde-mi: spune orice, fă-mă cel puţin să-ţi aud glasul, dacă nu ceea ce gîndeşti.

Întunericul din ochii soţiei se lumină pentru o clipă, şi tot pentru o clipă lui M. i se păru că zăreşte corneea şi pupila din ochiul ei cum apăreau din obscuritate. Femeia emise un mic sunet, o modulaţie, un scîncet care voia să fie un surîs. Apoi, după cîtva timp, văzînd că M. se întinsese cu capul pe pernă, cu o voce atît de înceată încît nu se putea distinge sensul cuvintelor, spuse:

— Ao ia.

M. nu înţelese, sau poate nu voia să înţeleagă sensul celor ce spusese soţia, şi răspunse:

— Dar la ora asta, aşa de dimineaţă? Cînd pleacă trenul? Ţi-ai reţinut loc?

Nici de data asta soţia lui nu răspunse. Sfîrşi prin a-şi pune lucrurile în valiză, dar fără nici o rînduială, şi închise valiza cu un gest brusc.

M. nu mai vru să insiste asupra amănuntelor şi întrebă atunci :

— Dar de ce pleci aşa, fără să spui nimic ? Femeia continua să nu răspundă şi M. întrebă încă o dată de ce, aşteptă cîteva minute, apoi repetă întrebarea în timp ce soţia îl privea din întuneric. Atunci M. nu mai întrebă nimic şi rămase doar privindu-şi soţia care terminase cu îmbrăcatul, se pieptănase, îşi trăgea ciorapii pe pulpă şi-şi încheia portjartierul. În sfîrşit îşi puse paltonul, cu o mişcare convenţională şi violentă, îşi scutură părul, luă valiza şi se îndreptă spre uşa camerii.

— Stai, stai un moment, spuse M. cu vocea blîndă şi calmă, şi soţia îl ascultă. Lăsă valiza jos şi, cu capul înclinat ca o şcolăriţă, cuprinsă pe neaşteptate din nou de acea graţie pe care o avusese pe întuneric, adică îndeplinind o lentă mişcare ondulatorie a picioarelor ei lungi şi strînse unul într-altul, se apropie de pat şi se aşeză pe margine. M. îi mîngîie îndelung părul în timp ce ea, acceptînd mîngîierile, continua să privească podeaua. Apoi, cu uşurinţa, dar şi cu o mare forţă a mîinilor, pe care M. le simţi osoase, ostile şi nervoase ca pe ale unei bătrîne, femeia îl îndepărtă brusc de ea. Şi buzele i se strînseră numaidecît şi cu aceeaşi modulaţie pe care nici acum, după atîţia ani, M. nu reuşea s-o înţeleagă spuse :

— Pleacă.

— De ce mă alungi ? Ce ţi-am făcut ? întrebă M. şi rostind această întrebare pe care o formulase de milioane de ori şi cu care nu se obişnuise niciodată, M. se simţi ca deobicei îndurerat.

Natural soţia sa nu-i răspunse şi M. repetă de mai multe ori întrebarea, fără a obţine vreun răspuns. Ca totdeauna se simţi invadat de un impuls violent şi distructiv, ca şi cînd ar fi vrut, prin acea violenţă urmată de distrugere, să găsească un mijloc pentru a se exprima şi pentru a o face şi pe soţia lui să se exprime şi ea. Uză însă această violenţă împotriva sa, comprimîndu-şi mişcarea explozivă a întregului său organism şi rămase calm. Dar nu era calm, era disperat. Femeia trebuie să fi băgat de seamă acest lucru, ca totdeauna de altfel, şi scoase din nou acea mică modulaţie echivalentă unui surîs. Îl privea din întuneric şi nici o singură lumină, nici fulgerarea unui cuvînt, o cît de mică lumină de acrobatică raţiune în sferele nimicului, nu apăru nici măcar pentru o clipă din acel întuneric. Întunericul orb se adîncea pînă în fundul sufletului fără regrete şi fără speranţe.

Soţia lui se ridică de pe pat, se îndreptă spre uşă şi apucînd din nou valiza, ieşi. M. se ridică grăbit, îşi îmbrăcă halatul şi o urmă în timp ce se îndrepta spre ieşire. O întrebă de ce pleacă şi o apucă de braţ. Ea se zvîrcoli mult dar inutil. Şi lacrimi mari prinseră să-i şiruiască pe obraji. În cele din urmă, aproape urlînd atît cît îi îngăduiau coardele vocale, spuse :

— Vreau un alt soţ. Un soţ normal, unul care să nu-mi pună atîtea întrebări.

19

Neputînd să comunice în alt mod cu femeia pe care credea că o iubeşte, M. luă telefonul şi încercă s-o cheme. Nu era de loc sigur că o va găsi, după cum nu era sigur nici că şi dacă ar fi fost acasă şi în acel oraş, ea ar fi consimţit să-i vorbească. Atît de profund era misterul în care de cîtva timp se învăluise, încît M. gîndindu-se la ea, încerca o intensă senzaţie de irealitate : ca şi cînd femeia aceea pe care o iubise şi pe care încă o iubea n-ar fi existat deloc, nu ar fi locuit în nici un oraş şi nu ar fi avut nici un număr de telefon. Şi totuşi, nu numai că ea există, nu numai că el o iubea, dar fusese alături de el mulţi ani şi poate că şi ea îl iubise.

La acest ultim gînd M. simţi o durere : într-adevăr nu reuşea să-şi amintească în nici un chip cum şi cînd îl iubise femeia. Atunci încercă s-o reconstruiască înaintea sa cu imaginaţia ca şi cînd ar fi fost în această cameră în care se mişcase de atîtea ori, în acele fotolii şi pe acel divan pe care stătuse de atîtea ori, alături de acel telefon pe care de atîtea ori îl folosise. Şi aşa, aştepînd soneria telefonului, M. se gîndi să încredinţeze imaginaţiei ceea ce realitatea ii nega.

Iat-o aşadar pe femeie intrînd în biroul său, uşor somnoroasă, cu buzele ei mici şi umflate de culoarea coralului, abia deschise într-un surîs. Iată părul ei castaniu, lung, uşor şi abia periat, coborîndu-i pe spate şi ondulînd la mişcările corpului. Iată lungile ei picioare traversînd camera cu mişcări timide şi grăbite, păşind abia pe vîrfurile picioarelor ca o persoană care vrea să treacă neobservată, sau, mai mult, ca o persoană care, trebuind să treacă printr-un loc unde mai este cineva, speră să atenueze şi aproape să-şi dizolve propria figură pînă într-atît încît să nu fie de loc notată. Iată braţele subţiri şi mîinile mici şi delicate, suspendate în aer, de fiecare parte a corpului, cu gingăşia şi nedeterminarea anumitor mînuţe de sugaci care se agită în tentativa de a prinde un deget al mamei, un sfîrc de sîn, o susetă. Iată în sfîrşit leneşii şi marii ochi negri privind spre el ca dintr-un somn calm şi profund, aproape lipsiţi de cunoaştere, dar plini de acea langoare delicată şi tristă a unui copil căruia îi e foame dar nu ştie că-i e.

— Iat-o, se gîndi M. cu emoţie, este aici în faţa mea şi figura ei, adică imaginea ei pe care o evoc cu mintea, coincide cu figura ei reală. Tot aşa şi în realitate apărea ea în biroul meu dimineaţa, aşa surîdea, aşa mergea, aşa mişca braţele şi mîinile şi tot aşa mă privea cum mă priveşte acum. Tot aşa se aşeza în fotoliu dacă-i spuneam să stea un moment, tot aşa căsca şi se întindea, mişca degetele agitîndu-se şi strîngînd aerul. Şi toate astea, adică ea, mişcările ei, picioarele, braţele, degetele, ochii ei, erau tocmai

ceea ce iubeam eu și iubesc încă. Dar cum îi erau gîndurile, cuvintele, glasul ? Și pe astea le iubeam ca și pe celelalte ?

Surprins, M. își dădu seama că nu putea să răspundă la aceste întrebări. Într-adevăr, dacă își amintea foarte bine, pînă la punctul de a vedea în fața sa imaginea femeii, nu reușea în schimb în nici un chip să-și amintească vocea ei, nici cuvintele și nici gîndurile care stau în spatele cuvintelor. Încercă să se concentreze pentru a face să apară măcar un fragment, o frîntură de conversație care să-i retransmită vocea și cu ea gîndurile și cuvintele. Dar oricît se strădui nu reuși nimic. Imaginea femeii stătea înaintea lui, clară și limpede ca și în realitate, și poate și mai limpede decît în realitate, dar ea nu vorbea și M. nu reuși să-și amintească un singur gînd, o frază, un timbru al vocii.

„Ce straniu, se gîndi el cu tristețe. Eu am iubit-o, o iubesc încă și totuși știu despre ea numai ce am văzut și ceea ce îmi pare că văd încă, dar nimic din ceea ce se aude și se transmite prin cuvînt. Și nici măcar timbrul vocii, dacă nu cuvintele, care ar putea adăuga cel puțin un element sonor acestor imagini tăcute. Și totuși am vorbit atît de mult, sau, cel puțin, eu am vorbit atît cu ea, iar ea a răspuns întotdeauna. Poate că taina ei stă chiar în asta și eu o iubesc tocmai pentru asta. Deoarece cunoașterea mea despre ea este incompletă, întrucît cunosc numai ceea ce am văzut și atins, dar nimic din ceea ce gîndește și spune ea. Iubesc, în concluzie, ceva efemer, o umbră, și nu pe

ea așa cum este, cu trăsăturile, cu liniile ei dar și cu gîndurile și cuvintele ei."

În acel moment telefonul emise o scurtă vibrație sonoră, cum se întîmplă adesea în comunicațiile interurbane. M. alergă la aparat, ridică receptorul și spuse de mai multe ori: „alo" fără a obține răspuns. La capătul firului tăcerea întreruptă doar de fluierături îndepărtate, apoi un declic și în sfîrșit monotonul și tristul semnal de totdeauna. Nemîngîiat M. se întoarse să se așeze în fotoliu.

„Atunci înseamnă că eu am iubit o persoană pe care nu o cunosc", se gîndi el și simți o profundă durere, care-i provoca greață aproape: ca și cînd imaginea femeii, atît de inefabilă și plină de semnificații, și-ar fi pierdut dintr-o dată întregul mister. „Și nu numai că n-o cunosc, dar nici nu este nimic de cunoscut dincolo de aparența ei. Întocmai ca și această lampă care-mi stă în față, ca scrumiera sau ca planta aceea cărnoasă din colțul camerei. Lampă, scrumieră și plantă cărnoasă sînt ceea ce sînt, adică ce par. Și eu le recunosc grație formei lor. În ele și dincolo de ele nu există nici un mister, deoarece, tocmai pentru asta, existența și esența lor se manifestă imediat și definitiv prin forma și volumul pe care îl ocupă în spațiu. Ca și curba acelei scrumiere, culoarea acelei lămpi sau pulpa grasă și imobilă a acelei plante, și chipul, ochii, părul, mîinile și lungile ei picioare sînt ceea ce văd și nimic mai mult."

În acel moment telefonul scoase un zbîrnîit lung și strident și M. se precipită să ridice receptorul pentru a-l face să înceteze. Dar la ce-

lălalt cap al firului, în locul tăcerii obişnuite, M. auzi vocea femeii pe care o iubea. Vocea aceasta era stinsă, ca a unei persoane care nu vrea să comunice şi tocmai pentru asta vorbeşte şi răspunde cu un ton stins: în aşa fel ca vorbele, la o atît de mare distanţă, şi prin acel instrument şi acel amestec de fire, să se descompună, să se piardă, să se dezagrege pînă la dizolvare. Dar sub vocea aceea M. simţi o surdă şi calmă ostilitate, a cărei fragilitate sonoră nu era decît un timbru voit monden. Într-adevăr femeia zise pentru început, ca şi cînd ar fi stat de vorbă cu o prietenă :

— Ce mai faci ? Eşti sănătos ? Ai prieteni ? Te distrezi ?

— Da, sînt sănătos, am prieteni, dar ce importanţă are asta ? întrebă, ingenuu, M.

— Spun aşa, ca să spun, ca să spun ceva, nu te supăra aşa de repede.

— Nu mă supăr.

— Foarte bine. Bravo.

Ostilitatea camuflată sub mondenitate domina violent acele cuvinte şi M. nu se putu abţine să nu întrebe :

— Cum adică bravo ?

Fu o pauză lungă, apoi femeia zise : — Poftim ?

De data asta M. întîrzie el mai înainte de a răspunde şi temîndu-se ca acea tăcere să nu fie definitivă şi ca femeia să nu închidă, zise nervos :

— Alo, alo...

— Da, alo, sînt aici, nu ţipa, te aud foarte bine.

Atunci M. deşi ştia că n-ar fi trebuit s-o facă, întrebă :

— Dar tu te gîndeşti vreodată la mine ? şi femeia, încet, după o lungă pauză plină de reticenţe, ca pentru a da de înţeles că aceea era o întrebare indiscretă, care nu trebuia pusă, cu un ton delicat şi condescendent răspunse :

— Da, uneori.

— Şi ce gîndeşti ? continuă M. mereu mai nervos.

— Cum ce gîndesc ? Ce vrei să mă gîndesc ? Nu ştiu.

— Nu ştii ? Cum nu ştii ? Te gîndeşti că mă iubeşti ?

— Nu ştiu. Şi apoi nu trebuie să vezi totul numai în aceşti termeni. Dar tu eşti sănătos ? Te mişti, faci puţin sport ? Poate stai prea mult în casă.

— Lasă sportul acum şi răspunde-mi. Mă iubeşti sau mă urăşti ?

— Eşti mereu acelaşi.

— Adică ?

— Adică eşti o persoană căreia îi lipseşte echilibrul. Bine şi rău, bun şi răutăcios, frumos şi urît... nu există binele şi răul. Nu vedea totul în aceşti termeni. Lucrurile sînt mult mai simple.

M. se sili să se adapteze acelei conversaţii şi întrebă :

— Cum de mai eşti acolo ? Nu spuseseşi că pleci la Paris ?

— E adevărat, acum stau la Paris. Sînt aici numai de două zile.

— Şi care este adresa ta de la Paris ?

Femeia făcu o lungă pauză în timpul căreia M. zise de două ori „Alo ?", apoi ea spuse încet : „Renunță".

— Cum să renunț ? Dacă am nevoie să vorbesc cu tine, cum să fac ?

M. auzi un rîs ușor la celălalt capăt al firului apoi femeia spuse :

— Nu se poate, este interzis.

— Atunci spune-mi cum fac să comunic cu tine...

— E imposibil.

— Cum e imposibil ?

— Spune-mi, dar tu ești sănătos, te miști ? Cu sănătatea, vreau să spun, o duci bine ?

— Da, da, ți-am mai spus că sînt sănătos, ce are a face asta ? De ce schimbi vorba ? Mă iubești ? Da sau nu ?

— Știi că aici sînt niște zile minunate ? Acolo e frumos ? Am citit în ziare că a fost furtună.

— Lasă-ncolo furtuna, răspunde-mi, te rog, ce te costă să răspunzi ?

După aceste cuvinte fu o tăcere lungă, pînă cînd femeia zise, dureros și aproape implorînd :

— Dar e absurd, de ce-mi vorbești așa ? E absurd.

— Cum ? M. nu înțelesese bine ce era absurd. Ce spui ? Alo ?

— Da, alo, te aud foarte bine, zise calmă femeia. Nu te supăra, nu fi totdeauna atît de excesiv cu lucrurile.

— Cu care lucruri.

— Cu toate.

În acest punct M. nu mai știu ce să spună. În fața sa, ca și mai înainte, figura femeii se învîrtea prin cameră cu mișcări ușoare și delicate. Era acolo, dinaintea lui, atît de reală, încît i se părea că-i simte parfumul părului. La urechea lui, acum, împreună cu imaginea care-i atrăgea cu disperare privirea, ajungea sunetul vocii ei. O vedea și vorbea cu ea, în timp ce mai înainte numai o văzuse. În consecință cunoașterea ei ar fi trebui să fie mai deplină, misterul să se dizolve și cele două imagini, aceea a lui, care o iubea, și a ei care era iubită, să se ivească cu ajutorul gîndurilor și al cuvintelor, pînă la a se identifica.

— Spune-mi, auzi, spune-mi, mă iubești ? zise M. cu dulceață și calm, apoi femeia, clar și cu hotărîre :

— Să nu mai vorbim despre lucrurile astea.

— Atunci despre ce vrei să vorbim ? Spune-mi tu, răspunse M.

Și la acea propunere auzi vocea femeii schimbîndu-se dintr-odată, îndulcindu-se și pierzînd ca prin farmec orice indiferență și ostilitate. Și într-adevăr, bine dispusă și surîzătoare, zise :

— Să vorbim de una și de alta.

20

Lui M., om de un temperament expansiv îi plăcea să facă daruri soției sale. O făcea mai ales cînd cîștigurile sale, care erau instabile, dată fiind profesiunea pe care o avea, îi permiteau să aleagă cadouri după gustul său, liber, fără nici o rezervă impusă de preț. Apoi, pentru a nu greși, din moment ce-și iubea soția și nu ar fi îngăduit primejdia unei gafe, alegea tot ce-i ofereau mai frumos și mai scump magazinele marelui oraș. Între altele M. alegea aceste cadouri totdeauna în funcție de o judecată estetică personală și în același timp comparînd permanent gustul său cu acela al soției. Își punea pentru asta, în fața cadourilor de făcut, următoarele întrebări: „O să-i placă? O să-i stea bine? Dar mie îmi place?" Mai mult, se poate spune că prima și cea de a doua întrebare se nășteau într-un anumit mod din însuși obiectul care îi sărea în ochi pe neașteptate din vitrină. „Iată, își zicea, iată un obiect care ar place în mod sigur soției mele." Îl observa cu atenție: „I-ar sta foarte bine, pare făcut pentru ea." Și apoi, în fine, închipuindu-și-o pe soție avînd acel obiect: „Îmi place foarte mult, mă gîndesc că-i va sta foarte bine."

În această stare sufletească intra în magazin, cumpăra obiectul, fără a lua în considerație prețul și-l trimitea acasă.

La începuturile căsătoriei lor soția se arăta entuziasmată de cadourile lui M. Le lăuda, se interesa de preț, le punea imediat dacă erau vestminte sau bijuterii și, în fine, părea că-i fac mare plăcere. Numai că M. își dădu seama că după puține zile soția uita de acele cadouri, și, în general, nu le mai folosea. Nu că asta ar fi displăcut lui M., care avea multe lucruri la care să se gîndească și care își oprea atenția asupra acestui amănunt numai un moment. Nu, nu-i displăcea, dar o nota. I se întîmpla chiar s-o întrebe pe soția sa de ce nu punea acea rochie, acel colier sau acel inel pe care el le credea potrivite pentru anumite ocazii, pentru anumite mese. Totdeauna soția, cu o infinită grație, arăta că acea rochie era prea frumoasă pentru o ocazie de acel fel, că inelul era prea important, ceasornicul prea prețios iar ea prea distrată. Pînă la urmă M. fu obligat să noteze, cu trecerea vremii și pe măsură ce cadourile deveneau mai mari că, pentru un motiv sau altul, soția sa nu folosea niciodată nici unul din acele obiecte, decît foarte rar și numai cu el, niciodată în prezența altor persoane. Părea așadar că acele cadouri nu-i plăceau deloc, sau dacă-i plăceau, nu vrea să le întrebuințeze dintr-o misterioasă și încăpățînată rațiune a ei. Fără să-și dea seama M. începu să se întrebe care putea fi această rațiune, ba mai mult, nu numai că-și punea întrebări, dar percepea și o vagă și difuză senzație de tulburare, de înstrăinare, ca și cînd acele obiecte

care stăteau ascunse, reci și neînsuflețite, în sertarele dulapurilor, ar fi constituit o prezență neliniștitoare, elementul prim al separației, al rupturii tăcute, deși păstrînd aparențele amoroase, între el și soția sa.

„Să vedem, se întreba pe neașteptate închizînd cu cheia automobilul, traversînd o stradă, bînd o cafea sau trezindu-se dimineața într-o cameră de hotel în timpul unei călătorii de afaceri, să vedem : se poate întîmpla ca acele cadouri, pe care ea însăși le considera foarte frumoase, fără nici o rezervă, în realitate să nu-i placă. E adevărat că eu le aleg ținînd seama chiar de gusturile ei, ba, mai mult, ele sînt inspirate de gustul ei, de imaginea ei fizică, de modul ei de a vorbi și mai ales de modul ei de a se mișca : e adevărat deci că sînt inspirate de ea, ca și cînd ea mi le-ar sugera pe ascuns : sau, pentru a spune mai bine, o anumită idee despre armonia pe care eu o văd în ea și pe care mă silesc s-o completez în anumit mod, s-o fac și mai armonioasă, mai elegantă, mai inefabilă cu adaosul unei vestmînt, al acelei bijuterii, al acelei blăni. E adevărat că mă silesc — dar mie îmi pare atît de spontan ! — să aleg ca și cînd ar fi ea care alege prin mine, neputînd s-o facă pentru că nu se află fizic în fața obiectului care o atrage. Sînt adevărate toate astea. Dar se poate întîmpla și ca acele obiecte, care o fac atît de elegantă, atît de armonioasă și uneori atît de inefabilă să nu-i placă deloc. Iar ea este atît de jenată încît, în loc să mi-o spună, le laudă, și uneori și le pune, de abia așteptînd însă să le vîre din nou în dulap și să le uite. Se poate

întîmpla așadar ca ideea mea de armonie, de eleganță și de stil, în raport cu corpul și cu întreaga ei persoană, să nu coincidă deloc cu a sa, ba dimpotrivă să fie complet diversă și opusă. Ca ea să nu vrea să și-o descopere pe a sa, adică propriul ei gust, propriul ei stil, pentru rațiuni misterioase și că în acest mod să se simtă forțat legată de obiecte care, după judecata sau după instinctul ei, nu sînt deloc potrivite pentru ea, pentru persoana ei fizică, pentru modul ei de a gîndi, și chiar îi repugnă."

M. avu posibilitatea să observe și alte mici gesturi care păreau că dau dreptate acestor gînduri. Într-o zi, cu ocazia unei călătorii, M. își rugă soția să ia cu ea un minuscul ceasornic de aur cu briliante pe care i-l dăruise cu puțină vreme înainte. Soția și-l pusese, lăudîndu-i frumusețea stranie și aproape abstractă. Dar într-o seară M. nota că ceasul dispăruse de la mîna soției. O întrebă unde era.

— Îmi pare rău, răspunse soția cu o voce timidă și dezolată. N-aveam curaj să ți-o spun. L-am pierdut.

Instinctiv M. se simți iritat : îi păru că simte ceva strident în vocea și cuvintele soției și era sigur că intuise și o nuanță de agresivitate și de dispreț în intenția acelor cuvinte și a acelei voci.

„Mă simt iritat pentru că socotesc ceasornicul acela ca o proprietate a mea sau aproape, își zise ; în realitate e proprietatea ei și poate să-l piardă cînd vrea." Reflectă multă vreme, nesatisfăcut de această explicație. „Atunci mă simt iritat pentru că eu dăruindu-i-l iar ea pierzîndu-l cu atîta ușurință, prima oară cînd îl

poartă, mă face încă o dată să mă gîndesc că tot ceea ce-i dăruiesc nu-i place și din această cauză nu-i pare rău deloc dacă-l pierde." Se gîndi din nou, rapid, ca o fulgerare. „Nu. Mă simt iritat pentru că nu mă iubește." Această ultimă observație îl izbi profund, dar nu voi să se gîndească la ea, să analizeze : aveau altceva de făcut în acel moment, și de altminteri realitatea, cea a raporturilor cu soția sa, era de un fel ce excludea acea absurdă dar fulgerătoare simplificare.

Dimpotrivă, lăsîndu-se convins de aparență, adică de faptul că soția se arăta foarte îndurerată că rătăcise ceasornicul, de abia întors din călătorie M. trecu repede pe la o bijuterie și cumpără un alt ceasornic foarte mic, de aur alb cu briliante, aproape identic cu celălalt. Și pentru a îndulci această imediată substituire, pentru ca soția să nu se gîndească că acel dar, egal, ar putea să apară aproape ca un reproș, adăogă ceasornicului un inel de briliante și safire.

Soția se arătă foarte mișcată de cele două cadouri, le încercă și le reîncercă, în deget, la încheietura mîinii, mișcînd mîna pentru a face să strălucească pietrele. Apoi le vîrî în casetă, aranjă caseta în dulap și nu le mai puse niciodată.

Această refuzare a cadourilor se extinse puțin cîte puțin și asupra altor multe lucruri, asupra multor altor fapte. M. observă că soția, imperceptibil și fără a o face evident, ba, dimpotrivă, aducînd mii de scuze și mii de motive plauzibile, respingea multe din acele relații care formează o viață în comun. De exemplu nu se mai ocupa

în nici un fel de bucătărie, încetase să mai dea ordine și lăsa ca menajera să hotărască după preferințele ei. Tot așa pentru aranjatul casei, adică pentru obiectele care serveau într-un mod oarecare casei, nu mai mergea deloc la cumpărături. Tot așa pentru întîlnirile cu prietenii, prînzurile, cinele în societate. Foarte adesea refuza să meargă într-un loc sau în altul, prefera să rămînă în casă, așa, fără să facă nimic, întinsă pe canapele. Totuși această atitudine, care părea să arate numai plictiseală și indiferență, ascundea în realitate contrarietate, intoleranță și agresivitate.

„Nu trebuia să-i fac atîtea cadouri", își zise M. privind-o. „Acele cadouri, în mod chiar prea evident acum, nu-i plac. Trebuia mai degrabă să-i dau banii, ca să și le aleagă și să le plătească ea însăși, după gustul ei, pe care de altfel eu nu-l cunosc încă. În orice caz după gustul pe care desigur că-l are. Dar se poate întîmpla ca acum, chiar banii pentru a-și cumpăra darurile, să nu-i mai vrea și ca toată povestea asta să depindă de faptul că, tocmai din cauza cadourilor, a banilor și a tuturor celorlalte, ea să se simtă într-un mod oarecare obligată față de mine, în timp ce n-ar vrea să fie deloc : poate că dimpotrivă ar vrea să fie cu totul independentă de banii mei, de darurile mele și desigur chiar și de mine."

Gîndind așa și privind-o, M. se simți invadat de o mare duioșie, întru totul personală, fără posibilitatea de a fi împărtășită. Se apropie de soție, o mîngîie. Ochii ei, deși surîzători, erau întunecați, arătau tenebrele, redate și mai intens

de determinarea de a fi așa. M. încercă să privească înăuntru și, făcînd-o, își dădu seama, cu o imensă uimire, că aceea era prima oară de cînd o cunoștea și de cînd își privea soția drept în ochi. Nu zări nimic, nu văzu nimic. Soția părea că-l privește la rîndul ei, din fotoliul în care era adîncită, și M. o auzi cum spunea :

— Viermușorule, cu o voce lentă, scandată și infantilă, ca și cînd ar fi glumit.

21

De cîtva timp am început să-mi privesc soția : văd cu uimire în fiecare zi crescînd o femeie pe care nu am mai văzut-o niciodată și pe care acum, tocmai fiindcă o privesc, încep s-o văd. În realitate aceea pe care mi se păruse că o văd pînă în acest moment nu era o femeie pe care o iubeam și pe care o luasem în căsătorie, ci convenția unei femei care trebuie să fie iubită și care trebuie să fie luată în căsătorie. Să fiu mai lămurit.

Am întîlnit-o prima oară pe soția mea la o cină în casa unor prieteni. Îmi reamintesc foarte bine că lîngă mine era o fată blondă cu o rochie verde și cu o voce foarte subțire. Îmi plăcea și eu îi plăceam ei sau, mai bine zis, amîndoi hotărîsem să ne placem. Ce hotărîsem să-mi placă de la ea ? Înainte de orice faptul că era o fată bine crescută, de familie foarte bună chiar, elegantă fără exces, inteligentă în mod discret, cultă fără să fie plictisitoare, sigură de ea atît cît îi permitea poziția sa să fie, tînără, și, în totalitatea ei, destinată să devină o soție perfectă. Iar eu de ce îi plăceam ? Pentru că eram tînăr și viguros, bronzat, îmbrăcat într-un costum în același timp sobru și sportiv, inginer, bogat,

muncitor fără a trăi în funcție de muncă, cu idei de conservator modern, un aer de jovialitate serioasă și, asta mi-o spuse privindu-mă țintă în ochi, cu un parfum bun de stofă englezească, și de apă de toaletă americană. Toate astea fură spuse în automobil la întoarcerea de la masă, cu o maximă sinceritate, fiindcă eram convinși că sîntem într-adevăr sinceri. I-am dat, natural, prima sărutare. Mă gîndeam că ea va fi soția mea și ea se gîndea la același lucru. Ne-am frecventat, ne-am logodit, ne-am căsătorit. Și acum după un an de căsătorie iată-mă aici privind-o așa cum o privesc acum. Ce văd ?

Văd o tînără femeie blondă care se ridică din pat în cămașă de noapte și deschide ferestrele cu un aer fericit, întinzîndu-se. Ușoara briză a dimineții face să i se lipească de trup cămașa de noapte de nailon verde pal și chiar în acea clipă femeia întoarce ochii limpezi și-mi surîde. Surîd și eu. Apoi cășcă făcînd un o cu buzele și spune :

— Cît e ceasul ?

Răspund :

— Șapte jumătate.

Femeia face un scurt gest de surpriză, își ridică pletele blonde, le lasă să cadă și spune :

— O la la ! și aleargă în vîrful picioarelor în baie. Reapare cu un halat de flanelă roză, traversează camera și iese. Peste puțin am s-o văd reapărînd cu tava pe care se află micul dejun. Pe tavă sînt : două cești cu ceai, un ceainic, o farfurioară cu cîteva felii de lămîie, o altă farfurioară cu felii de pîine prăjită, acoperite cu un șervețel, două borcănașe cu marmeladă și, pe

o altă farfurioară, untul în formă de melci. Două lingurițe, două cuțite, zaharnița.

Aș putea desigur să descriu pe larg ceea ce văd, dar nu o fac pentru că această descriere este deja prezentată în publicitatea din lumea întreagă : este convenția căsătoriei perfecte, adică a noastră. Întîlnirea noastră a fost convențională, soția mea este o femeie convențională, eu, un bărbat convențional, convorbirile noastre convenționale și așa mai departe. Numai că în timp ce pentru soția mea coincidența cu convenția este perfectă și automată, pentru mine este cu totul contrariu. Ca în acele trucuri cinematografice în care apare o imagine care puțin cîte puțin devine vagă și se împarte în două, și una se îndepărtează pe cînd cealaltă rămîne la locul ei, tot așa sînt și eu : un om real care privește, și un soț convențional care stă întins pe pat. Această specie de disociere vizuală și cognitivă, nu știu cum s-o numesc altfel, a început să-mi ocupe zilele. În felul ăsta folosesc mult timp pentru a o privi pe soția mea și întreaga sa mecanică convențională trecînd rînd pe rînd de la stupoare la tristețe. Într-adevăr, cînd dimineața soția mea se ridică și se duce să deschidă fereastra, mereu în același mod și se expune aerului dimineții și-mi adresează obișnuitul surîs ca apoi să fugă în baie și să-și pună halatul acela roz și își ridică părul în sus și atinge cu acel „o, la, la“, hiperbola convenționalului, cînd toate astea concordă cu timpii perfecți, automatici și cruzi ai convenționalității, eu îmi imaginez o altă femeie. Adică imaginea e mereu aceeași, aceeași a soției mele, dar și ea confuză, dublată, liberă de conversații,

cu privirea atentă ca şi a mea spre lucrurile reale.

Şi iată atunci o altă tînără femeie care se ridică din pat: părul ei e blond, blond natural, de un blond strălucitor şi atît de uşor că îi acoperă aproape în întregime faţa. Fiindcă e tînără şi a dormit profund, somnul o înfăşoară încă: de aceea se clatină puţin, se sprijină de pat, înaintează pe dibuite în întuneric fără a lăsa să se bănuiască încotro se îndreaptă. Mai mult decît s-o văd o intuiesc şi de aceea — fiindcă în clipa asta nu ştiu nimic despre ea, iar ea este mai obscură şi mai imprevizibilă decît oricînd —, o iubesc şi o doresc: încerc adică acele sentimente pe care nu le-am încercat niciodată pentru convenţia, totdeauna limpede şi previzibilă, pe care soţia mea o reprezintă permanent în mod atît de perfect. Apoi, pe neaşteptate, îi văd corpul străbătut de o lamă de lumină, văd un bloc de piele şi de carne în lentă mişcare, ca o fiară strălucitoare şi autonomă care respiră imperceptibil, şi în fine, dintr-o dată o văd violent, luminată de soarele care inundă camera pe măsura ce ea ridică persiana. Dar în această clipă, vai! imaginaţia se opreşte. Nu atît de mult pentru că apare, în toată diagrama sa de repetiţii, convenţionalitatea soţiei mele, cît pentru aceea că tînăra femeie imaginată răspunde caracterelor unei convenţii imaginative care şi ea, nefiind reală, nu scapă regulei.

Atunci mă ridic şi trec îndată dincolo, în camera în care doarme copilul nostru de cîteva luni. E treaz şi-l privesc cu atenţie. Stă întins

într-un leagăn albastru, inundat de broderii, funde, panglici şi clopoţei, iar în jurul leagănului, pe jos, zac ursuleţi, măgăruşi, boboci de gîscă, şoricuţi, cîini şi pisici de pîslă sau păr artificial. Un triumf al convenţionalităţii. Aproape disperat îl privesc pe copilul meu: e vesel, îşi mişcă picioruşele, îmi surîde, apoi apucă un ursuleţ pe care i-l întind şi încearcă să-i sugă o ureche: un alt gest convenţional. În sfîrşit după vizita făcută fiului meu, intru în baie, mă îmbrac şi ies.

Acestea sînt zilele mele acasă: cele de la birou corespund perfect convenţiei fotografice a unui tînăr om surîzător aflat la muncă.

În seara asta, ca în fiecare seară, m-am întors la cină la opt. Soţia, cu părul în aparenţă vaporos, dar în realitate hipnotizat de fixativ, mă întîmpină exact în clipa în care întind servieta de piele femeii de serviciu. Cu rochia ei foşnitoare se apropie surîzînd, şi, cu o uşoară palpitare a genelor, mă sărută murmurîndu-mi la ureche: „Scumpul meu, eşti obosit?" Această scenă se repetă în fiecare seară, în afară de iulie şi august, vreme de vilegiatură, cum se ştie. Şi în seara asta răspund: „Puţin". Satisfăcută, soţia mă ia, ca totdeauna, de braţ, mă duce în bucătărie unde bucătăreasa tocmai termină de pregătit masa, şi ca totdeauna eu ridic capacul vaselor de gătit, urmînd convenţia soţului puţin înfometat, puţin lacom, puţin copilăros şi curios. Am executat totul cum se cuvine. Apoi mergem împreună să vedem copilul care doarme. În vîrful picioarelor soţia se apropie de leagăn, mă cheamă cu un semn şi cu un alt semn îmi

impune tăcerea. Eu fac un gest timid de scuză, mă apropii în vîrful picioarelor și-i încing talia cu un braț. Surîzînd împreună privim copilul, apoi, soția mea murmură încet : „Doarme". Dau din cap afirmativ. Tot în vîrful picioarelor trec în dormitor, îmi scot pantofii, și îmi pun papucii și haina de casă. O întîlnesc pe soția mea în *living room.* Cinăm, aprindem televizorul uzînd de un dispozitiv care ne permite să-l aprindem chiar stînd jos ; rămînem colo, pe divan pînă la primul căscat. Apoi în pat. Dar odată în pat exista și alternativa : mă trezesc zgomote puternice, printre care, violente și animalice, se aud urletele bonei. Sar din pat și intru în camera copilului. O văd pe bonă, care mă privește cu ochii holbați, alături de fereastra deschisă. Privesc leagănul gol și alerg la fereastră. Jos, în curtea mică în formă de puț, luminată de luna plină, văd două grămezi albe : una este soția mea, cu brațele și picioarele întinse, cealaltă este copilul.

22

Sînt o fată de douăzeci și trei de ani și de cinci lucrez ca vînzătoare într-un mare magazin. Pot să spun că mi-am creat singură viața, am început foarte devreme să cunosc valoarea banului și tocmai de asta am plecat de acasă cînd abia împlinisem douăzeci și unu de ani. Acum locuiesc într-un mic apartament de două camere și dependințe, în întregime mobilat de mine și nu depind de nimeni. În fiecare an îmi fac vilegiatura la mare (îmi place marea, în timp ce muntele mă întristează) într-un hotel de prima categorie, într-un oraș de coastă foarte frecventat. În sfîrșit acum nu-mi mai merge rău ; un amor nefericit m-a făcut să sufăr mult. L-am avut în urmă cu doi ani. Dar era oare o iubire adevărată sau dorința de a mă căsători pentru a nu fi altfel decît celelalte ? Nu știu prea bine, iar cînd mă întreb, nu știu ce să-mi răspund. Știu numai că, din acea vreme și din iubirea aceea nefericită, îmi amintesc bine de tot o frază : o frază, cum se va vedea, foarte importantă, pe care el mi-o repeta mereu, chiar și în clipele de mare fericire. Îmi spunea : „Tu ești deosebită de toate celelalte. Cu toate astea tot îmi placi." Aceste cuvinte, care ar fi trebuit să mă facă fe-

ricită, mi-au căzut greu chiar din prima oară. Într-adevăr, pentru mine voiau să spună așa : „Ești deosebită de toate celelalte și împotriva acestui fapt, totuși, îmi placi" ; ca pentru a spune că regula era aceea de a iubi o fată la fel ca toate celelalte, nu deosebită, cum mă considera el. Și în definitiv ce voiau să spună aceste cuvinte ? Că eram urîtă ? Fiindcă, dacă eram deosebită de toate celelalte, asta însemna că eram anormală și prin urmare urîtă, sau și mai rău încă. Îl întrebam în continuare și el, cu un aer vag, șovăitor, neștiind nici măcar el ce voia să spună și aproape justificîndu-se, îmi explica :

— Nu, nu înseamnă că ești urîtă, înseamnă numai că ești deosebită de celelalte.

— De ce, celelalte cum sînt ?

— Celelalte sînt... sînt deosebite de tine.

— Ce mai răspuns ! îi spuneam în cele din urmă. Și nu mai insistam pentru că el se plictisea și spunea că nu eram prea inteligentă.

Gîndindu-mă și tot gîndindu-mă chiar că nu înțelegeam ce vrea să spună, și atunci am scris unui săptămînal feminin. Mi-a răspuns :

„Diversă de toate celelalte înseamnă unică. Deci trebuie să fiți bucuroasă și nu să vă întristați, scumpă domnișoară. Asta vrea să însemne că pentru logodnicul dumneavoastră, care v-a ales tocmai din toate celelalte, sînteți unică. Asta nu înseamnă nimic ?"

Răspuns mai stupid ca ăsta n-ar fi putut să-mi dea și într-adevăr nu trecuse o lună și el mă și părăsise. Nu am făcut nici o tragedie din asta, cum fac atîtea, cel puțin în fața lui. M-am prefăcut că iau lucrurile cu înțelepciune, în realitate eram cu moartea în suflet și cu o epuizare nervoasă care a durat unsprezece luni în timpul cărora am trăit, practic, numai cu apă și tranchilizante.

Priveam pe stradă fetele de vîrsta mea și-mi spuneam : „Ce am eu deosebit de ele ?" Apoi am început să privesc manechinele pe care aveam sarcina să le îmbrac și ele deveniseră o obsesie. Îmi repetam : „El are dreptate : mă îmbrac cu aceleași haine ca și astea, am aceeași fustă, aceeași bluză, pantofii pe care îi au mii și mii de alte fete, cu totul asemănătoare acestor manechine și tot atît de grațioase ca și ele, și în schimb sînt diversă. Lucrul ăsta de a fi deosebită nu e prea bun, e ceva care poate plictisi, și într-adevăr plictisește, mi-o spune instinctul. Dar, la urma urmelor, sînt frumoasă sau urîtă ?" Atunci am început să mă privesc în oglindă cu orele. Pot s-o spun, cu toată responsabilitatea, că nu eram frumoasă, dar nici urîtă : aveam fruntea înaltă și puțin bombată, părul scurt, negru și cîrlionțat, ochii lungi și mari, de culoare galbenă, chiar galbenă ca și caramelele cu miere. Gura mică și rotundă, puțin de negresă, bărbia foarte mică cu o ușoară gropiță în mijloc. Nasul drept, minuscul și subțire. Nici în jos, nici în sus, cum este modern. Cu o expresie a sa de seriozitate, poate de fermitate și chiar de îndărătnicie, care de altfel corespunde caracterului meu : serios, hotărît, poate puțin încăpățînat. În sfîrșit o fată cu o expresie a mea, personală, desigur diversă de alte expresii ale altor fete. Dar dacă această fată făcuse ca el sau alte persoane să-mi spună acel cuvînt, înseamnă că tocmai din cauza acelei fețe

şi a acelei expresii mă considerau diversă. Dacă aş fi avut o altă faţă, să zicem o faţă cum se văd atîtea în revistele de modă, în afişe, sau la manechinele care sosesc din America, nimeni n-ar mai fi găsit nimic de spus iar eu aş fi fost la fel ca toate celelalte.

Nu-mi mai rămînea prin urmare decît să-mi schimb faţa. Pentru asta, cum o ştiu toţi, e destul de uşor. Ajunge să mergi la un chirurg plastician, cum există atît de mulţi în acest oraş.

Am consultat mulţi medici şi chirurgi, în sfîrşit m-am hotărît şi m-am dus la un tînăr chirurg care stătuse zece ani în America şi învăţase acolo meseria. Am înţeles imediat că meseria şi-o cunoaşte foarte bine; mult mai bine decît ceilalţi, care mă trimiteau la psihiatru spunînd că faţa mea este o faţă normală şi că toate îndoielile mele, deosebirea mea faţă de celelalte, erau chestii nervoase, de care ar fi trebuit să mă vindec cu o altă cură şi nu cu o intervenţie chirurgicală. Acesta în schimb, de îndată ce m-a văzut, a spus :

— Uite, domnişoară, chipul dumneavoastră este cu totul normal, dar dumneavoastră credeţi că este divers de altele. Şi ştiţi de ce aveţi impresia asta ? Pentru că faţa dumneavoastră este oglindă a ceea ce sînteţi ; iar dumneavoastră nu vreţi să fiţi ceea ce sînteţi. E adevărat sau nu ?

— E foarte adevărat, am răspuns imediat cu entuziasm. Cum de-aţi ghicit ?

— Foarte simplu : dacă dumneavoastră, cu un chip normal aţi venit aici, înseamnă că nu vă place propriul chip şi odată cu el nici caracterul ; mai mult, că nu vreţi atît de mult să vă

schimbaţi faţa, cît caracterul, şi dacă s-ar putea v-aţi schimba şi numele. Cu alte cuvinte vreţi să deveniţi altcineva.

Era chiar adevărat şi eu o descopeream în acel moment.

— Atunci, mai înainte de toate, spuneţi-mi, dacă aveţi vreo idee, cum aţi vrea să fiţi ?

— Uite, aş vrea să fiu ca toate fetele de vîrsta mea, în sfîrşit ceva care se poate numi normal şi cu o graţie naturală. În aşa fel ca să nu se poată spune despre mine că sînt deosebită de celelalte, pentru că asta îmi displace şi ştiu că nu e bine.

— Uitaţi-vă aici, mi-a spus punîndu-mi în braţe un pachet de fotografii. Priviţi-le bine şi spuneţi-mi pe care o preferaţi.

Le-am privit pe toate, vor fi fost cam cincizeci de fotografii în culori, figuri de femei din faţă şi din profil. Pe măsură ce le priveam mi-am dat seama că acele chipuri, aparent diverse, erau în realitate toate la fel : brunele ca şi blondele, roşcatele ca şi şatenele. Adică acele chipuri, chiar dacă posedau linii şi armonii diverse, pînă la urmă se confundau într-o singură expresie. Nu ştiu cum, dar totul se petrecea ca la pahare : sînt atîtea şi de atîtea feluri, şi totuşi sînt toate de sticlă şi toate servesc pentru băut. Iar expresia aceasta, a fotografiilor, era o expresie vagă şi surîzătoare, ca a unei persoane blînde, modeste şi satisfăcute, în sfîrşit ca a unei persoane căreia îi merge totul bine, căreia îi place totul, care nu se întreabă mereu, care nu are nimic de ripostat, ci dimpotrivă, aprobă şi se miră de orice lucru ca şi cînd ar fi de fiecare

dată o mare noutate. Deci chiar ceea ce mi se potrivea și mie. Eram totuși foarte nehotărîtă în alegere și i-am spus doctorului care a zîmbit :

— Înainte de orice dumneavoastră sînteți brună și deci trebuie să alegeți între brune și nu între blonde, numai dacă nu vreți să vă schimbați și culoarea părului, și împreună cu culoarea părului și tipul.

Mi-au plăcut totdeauna roșcatele, cine știe de ce, chiar și între manechinele pe care le mînuiesc cînd aranjăm vitrinele am avut totdeauna simpatie pentru ele : îmi par mai originale, mai feline, poate puțin nebune și imprevizibile și tocmai pentru asta atrăgătoare. Mi-am spus : „Desigur, odată ce m-am hotărît, devin roșcată. În felul ăsta n-o să se mai spună despre mine că sînt diversă, acest cuvînt cretin și antipatic, ci se va spune că sînt ca toate roșcatele, adică originală, felină, puțin nebună și imprevizibilă." Și același lucru l-am spus rîzînd, doctorului. Am întrebat însă :

— Și voi avea, în afară de păr, care se face repede, o frunte așa, un nas ca ăsta, ochii verzi ca ăștia, o gură și o bărbie tot așa ?

— Desigur. Nu numai că veți avea acea frunte, acei ochi, acel nas, acea gură și acea bărbie, ci veți avea și caracteristica acelei frunți, acelor ochi, acelui nas și acelei bărbi, fiind unul și același lucru.

În felul ăsta mi-am făcut operația sau mai bine zis operațiile, pe care nu mai stau să le descriu, pentru că numai gîndindu-mă mă trec fiori. Odată făcute aceste operații, bineînțeles că și a coaforului și a oculistului care mi-a aplicat două

mici lentile de contact de culoare albastru deschis, am alergat în fața oglinzii. Era prima oară cînd mă vedeam, după două luni de dureri și de speranțe, pentru că în tot timpul acela mi se interzisese în modul cel mai absolut să mă privesc. Așa am putut să mă văd numai cînd lucrarea era sfîrșită. Și trebuie să spun că este o foarte frumoasă lucrare și că banii cheltuiți sînt cei mai bine cheltuiți din toată viața mea : iată-mă, așadar, egală cu celelalte, cu părul roșu, cu fruntea netedă, cu ochii verzi, cu nasul în sus, cu gura de la început (chirurgul de-abia a atins-o), cu obrajii, mai frumoși decît toate celelalte, pentru că atunci cînd rîd fac gropițe. E adevărat, dacă mă ating sînt toată puțin cam rece la față, dar asta n-ar trebui să mă jeneze deloc. Ceea ce contează este că expresia este complet schimbată, mai mult chiar decît schimbată, a dispărut, pentru a lăsa locul tuturor acelor lucruri care sînt tocmai părul, fruntea, ochii, nasul, obrajii și gura.

Chiar ieri seară un tînăr, un inginer de la o mare întreprindere, care de cîtva timp îmi face curte, mi-a spus, privindu-mă fix :

— Știți că-mi pare că v-am mai cunoscut ? Vream să v-o spun de mai multe ori și tot de atîtea ori m-am întrebat unde.

— Ah, da ? Și mă rog, unde ? Căutați să vă amintiți.

— M-am gîndit și numai acum mi-a venit în minte. Uitați-vă acolo, și a arătat cu un deget un calendar în spatele tejghelei unui bar în care tocmai beam un aperitiv.

Era adevărat. Eram asemenea acelei fete a lunii decembrie, chiar și gluga paltonului cu garni-

tură de blană albă era la fel cu cea pe care o purtam în acel moment. Am rîs foarte mulțumită și mi se pare că și am roșit.

— Dar sînt chiar eu, am spus, atît de repede că nici măcar nu mi-am dat seama că mint. Dar mințeam. Gîndindu-mă la asta mi-am spus că nu mințeam chiar deloc : acela era părul meu, nasul, ochii mei, gura mea și pînă și gluga paltonului meu. Așadar ce diferență era între mine și acea fată ? Nici una.

23

De la zece dimineața în sus telefonul meu sună și eu sînt gata să primesc clienții. Fac o baie cu săruri parfumate, îmbrac un halat, îmi pregătesc cafeaua și fumez o țigară așteptînd. Am o casă frumoasă, a mea, firește, cu mobile pe care le-am terminat de plătit chiar în zilele astea. Îmi amintesc totuși de primele timpuri, cînd locuiam într-o cameră cu chirie, fără baie. Nici nu era o cameră, ci un fel de subsol cu o ușă de sticlă cu zăbrele care da direct în curțile boxelor. Era o cameră mare și întunecată pentru că unica sursă de lumină era chiar acea ușă de fier și de sticlă prin care se intra. Conducte groase, înfășurate în cîlți de azbest traversau tavanul, încălzind puțin ambianța.

Am mai spus, era o singură cameră, fără nimic, complet goală. Am început prin a aduce un fotoliu și o somieră cu o saltea și un pled. Asta era totul. Ah, uitasem, mai era desigur și telefonul, instrument indispensabil pentru meseria mea, meserie pe care în vremea aceea ziarele o admiteau cu calificativul de „maseuză". Îmi petreceam astfel zilele în acea mare cameră întunecată, tencuită cu var alb, așteptînd rarele telefoane și citind reviste sentimentale. Contrariu

a ceea ce spune tradiţia, cu toată extrema dezolare a camerei, nu eram deloc nefericită, mi-o amintesc foarte bine. Îmi aduc aminte că situaţia mea de femeie independentă şi liberă şi hotărîrea mea de a mă exploata pe mine însămi, ca singura mea stăpînă mă umplea chiar de mîndrie. Trebuie să mai spun printre altele că nici o deosebită stare de lipsuri, vreo poveste tristă, sau în sfîrşit vreuna din infinitele convenţii care există în legătură cu asta, nu m-a împins să aleg asemenea meserie. Mai înainte de a o face fusesem funcţionară, telefonistă la o mare întreprindere şi cîştigam destul de bine pentru a mă întreţine convenabil. N-am avut deziluzii amoroase, dimpotrivă, aveam un logodnic, un băiat bun, contabil la aceeaşi întreprindere, care avea intenţii foarte serioase şi care mă ceruse de mai multe ori în căsătorie. Ne-am logodit, dar eram mereu nehotărîtă, eu eram aceea care nu voia să fixeze data nunţii, şi am făcut bine pentru că nu eram deloc convinsă, mă simţeam prada, să zicem aşa, unei stări de eternă incertitudine, ca omul care merge prin ceaţă şi nu vede nimic, nici în faţă şi nici în jurul său. În sfîrşit intuiam că meseria de bună şi cuminte soţie a unui contabil şi mamă de familie nu mă satisface deloc, nu era vocaţia mea. S-ar putea prin urmare conchide foarte uşor că vocaţia mea era meseria pe care o exercit acum, dar concluzia ar fi superficială şi pripită. Pentru că nici meseria asta nu am ales-o din vocaţie, de altminteri nici nu cred că există vocaţii de acest gen, ci dintr-o clară şi hotărîtă alegere economică. Raţionamentul pe care l-am făcut era următorul : „Sînt o

fată ca atîtea altele, nici frumoasă, nici urîtă, absolut anonimă, tot aşa cum absolut anonime sînt şi toate fetele funcţionare în acest mare magazin. Ca şi ele mă îmbrac cu haine cumpărate la magazin, ca şi ele urmez o anumită modă, cizmele, părul colorat, un lung semn cu dermatograful sub ochi, ca şi ele în fine mă trezesc la şapte pentru a fi în magazin la opt şi jumătate şi ies la şase jumătate seara. Ca şi ele am un logodnic, un contabil, un sergent de stradă sau un alt funcţionar şi, la urma urmelor, viaţa mea curge paralelă cu a lor. Sînt adică ceva care nu se deosebeşte prin nimic, o fiinţă trasă la matriţă, în acelaşi mod ca multele produse care se vînd în magazin. Ca şi acele produse am un preţ, preţ de marfă în serie, se înţelege, şi acest preţ este salariul pe care îl primesc lunar. Acest preţ este stabilit de către legile sindicale şi de cele administrative ale magazinului unde lucrez.

Spunînd asta am spus tot şi viaţa mea se opreşte aici, adică la caracteristicile mărfii şi ale preţului său. Cursul pieţii se poate prevede mai mult sau mai puţin, în afara catastrofelor mai mult sau mai puţin invariabile, pentru întreaga durată a vieţii mele ca marfă. Apoi, cînd voi fi bătrînă, nu ştiu, voi avea o pensie, corespunzătoare preţului de acum, pe care forţele şi apatoare preţului de acum, pe care forţele şi aparenţa mea îmi permit să-l am ca telefonistă. Numai că această marfă şi acest preţ, adică mai bine zis, definiţia şi preţul acestei mărfi sînt stabilite nu de mine, ci de către alţii. Ca marfă vie şi conştientă însă, şi nu pasivă, îmi rămîne totdeauna posibilitatea de a mă vinde direct, în loc de a recurge la mediaţia unui mare magazin."

Şi aşa am făcut. Am lăsat magazinul, logodnicul, tovarăşele de muncă, destinul lor de mărfuri cu preţ maximalizat, mi-am luat lichidarea şi m-am stabilit pe cont propriu în modul pe care l-am spus la început. Vreau să spun imediat că nu am suferit niciodată de singurătate, nici de anumite frustraţii, nici de disperări : şi nici o singură dată nu m-am simţit umilită de meseria pe care o alesesem. Toate astea pentru o raţiune foarte simplă : că în realitate nu există nici o diferenţă între meseria pe care o făceam la început şi asta pe care o fac acum, în afară de una : enorma diferenţă de preţ. Aş mai putea adăuga o altă diferenţă, aparent cea mai importantă din toate, şi în schimb, în realitate, cea mai insignifiantă, pentru simplul motiv că ea nu există : convenţia morală. Convenţia morală impune aşadar ca o fată ca mine, de douăzeci şi doi de ani, să-şi găsească de lucru, să muncească într-o întreprindere, să se menţină neprihănită şi la un anumit moment al vieţii sale să se căsătorească şi să aducă pe lume copii cu un om pe care ea, convenţia, îl considera, în mod convenţional, potrivit. Această convenţie morală (în acest moment mi-e greu să mă exprim pentru că simt că termenul convenţie morală nu are nici o semnificaţie) care nu mi-a fost niciodată explicată suficient, dar despre care aud vorbindu-se de cînd eram copilă, impune aşadar, şi nu reuşesc să înţeleg de ce, ca o femeie să nu-şi vîndă propriul corp pentru bani. Numai că eu îmi vîndusem corpul deja dinainte magazinului pentru care lucram, şi totuşi asupra acestui act de vînzare convenţia morală nu găsea nimic de spus.

Poate că munca mea de telefonistă era mai utilă societăţii decît cea actuală ? Dar utilitatea este bazată pe legea cererii şi a ofertei şi, încă o dată, dacă ar trebui să urmez, cum am urmat, această lege, ar trebui să conchid că munca pe care o desfăşor acum este infinit mai utilă societăţii decît aceea pe care o făceam mai înainte.

Reflectînd din nou asupra convenţiei morale am ajuns să înţeleg că ea implică concepţia de bine şi de rău. Şi că meseria mea era catalogată ca un rău. Rău de ce ? Rău înseamnă rău, adică durere, cum să spun, durere fizică, o boală, un rău, cum se spune chiar cînd eşti bolnav, sau mizeria, frigul şi în cele din urmă toate aceste lucruri sau condiţii care se întovărăşesc cu sărăcia şi cu boala, cu răul. Am început să citesc în legătură cu problema meseriei mele, a binelui şi a răului. Am citit romane, articole de ziar, anchete, toate foarte plictisitoare şi întru nimic reale. Am aruncat romanele, anchetele şi ziarele şi mi-am continuat liniştit meseria. E rentabilă. În doi ani mi-am cumpărat o casă, un automobil şi am început să depun bani la bancă. Mi-am făcut şi o asigurare cu o scadenţă pe care, din prudenţă, am fixat-o la vîrsta de treizeci de ani. Asta mi-a fost sugerată de amintirea vechii munci, adică de obiectele din marele magazin, dintre care unele erau prevăzute cu garanţie. Într-adevăr, chiar nefiind nici frumoasă, nici urîtă, bătrîneţea vine pentru toţi şi pentru femei, în special, destul de repede. În meseria mea nu poţi să fii bătrîn. Iar eu nu vreau să ajung la escrocheria de a lăsa să se creadă că sînt mai tînără decît sînt. Sînt

foarte onestă în meserie și nu am fost niciodată decepționată. Escrocheria nu rentează niciodată.

Ajunsă aici ar trebui să vorbesc despre primii mei clienți, dar pentru a spune adevărul, din toți aceia pe care i-am cunoscut nu-mi amintesc nici măcar unul : sau mai bine zis, mi-i amintesc, în ansamblu, pe toți, ca și cînd ar fi un singur bărbat, nici urît, nici frumos, îmbrăcat ca atîția alții, cu haină și pantaloni, cămașă și cravată și iarna cu palton, pălărie și șal, sau fără șal și fără pălărie. Dar și aici confund ca și în cazul convenției morale.

În fine ar trebui să spun dacă sînt fericită, sau nefericită. Alt punct obscur : nu sînt nici fericită, nici nefericită, trăiesc adică într-o condiție de mijloc care exclude atît fericirea cît și nefericirea. Această condiție s-ar putea numi existență. Existența mea este comodă, liniștită, fără stăpîni și singuratică. Adică existența unui animal fără preocupările pe care le are animalul pentru a exista, căci animalul este preocupat să-și procure hrana sau vizuina, în sfîrșit locul în care trebuie să existe și mijloacele pentru a exista. Eu, acest loc și aceste mijloace, le am.

Natural că infinite altele ar putea să fie obiecțiunile convenției morale relative la acest mod al meu de a exista. Și în ultima parte, aceea prin care omul (și femeia) au fost creați și s-au născut pentru cu totul alte scopuri decît al meu, pentru o existență pură. Dar eu nu mă îngrijesc deloc de aceste obiecțiuni, pentru că nu sînt reale, adică, pentru a fi mai preciși, nu le văd și nu le ating. Și de altminteri nu toți bărbații și femeile au fost creați pentru alte scopuri care să

nu să supună legilor cererii și ofertei, adică economiei, adică banului. Privesc în jur : casa mea costă douăzeci și șapte de milioane, automobilul aproape două milioane, mobilele patru milioane în total, bibelourile și aparatele electrice casnice circa un milion, vestmintele pe care le îmbrac, mîncarea cu care mă hrănesc, ziarele pe care le citesc și eu însumi, totul, totul are un preț. Aceasta este prin urmare adevărata și reala convenție și numai ei este necesar și just să-i dai ascultare.

24

Am treizeci şi patru de ani şi ca profesie sînt mecanic. Sau mai bine zis eram mecanic şi voi continua să fiu dacă justiţia, cum nu mă îndoiesc, îmi va da dreptate. Spun că sînt mecanic din modestie, în realitate sînt proprietarul unui atelier cu o secţie de operaţii auto şi, dacă n-ar fi fost această nedreptate care mi-a căzut pe cap, la începutul anului proiectasem să închiriez un alt local pentru reparaţii de caroserie şi vopsitorie cu şpriţ. Toate astea, atelier mecanic, reparaţii auto şi, într-un viitor apropiat, vopsitorie cu şpriţ, le-am făcut singur, cu mîinile mele pot să spun, dar mai mult decît orice cu înnăscutul meu simţ de ordine şi cu pasiunea mea pentru mecanică.

Această pasiune, pentru a nu spune vocaţie, am avut-o totdeauna, chiar de copil : tata era brutar iar eu am studiat pînă în clasa treia de şcoală medie ; cîtă osteneală pentru studii şi cîte lacrimi, cînd tata mă silea să stau în brutărie două ore pe zi ca măcar cel puţin să învăţ o meserie. Nu eram născut nici pentru a studia, nici pentru a face pe brutarul, şi motivele le expun imediat pentru că totdeauna am avut ideile foarte clare.

La şcoală mergeam bine, eram unul dintre primii din clasă, asta trebuie s-o spun imediat, ca să nu se creadă că am părăsit studiile pentru că eram o vită încălţată. Eu, vită încălţată n-am fost şi nu sînt, şi fac treburile cu sîrguinţă, cu multă seriozitate şi convingere şi mai ales n-am fost niciodată un pierde-vară. Totuşi nu mai vream să învăţ pentru un motiv foarte simplu : pentru că eram convins că şcoala, şi cu ea studiile, cultura, cum se spune cu un cuvînt atît de antipatic, nu numai că nu mă interesau, dar erau pur şi simplu inutile. Cînd cineva a învăţat să citească şi să scrie eu socotesc că ajunge, că este chiar prea mult. Şi apoi, la ce mi-ar fi servit acea cultură la care tatăl meu brutarul şi mama mea ţineau atît de mult ? Care îi este utilitatea în viaţa de toate zilele ? Ce faci, nu atît cu analiza logică, dar cu Achile şi cu Ulise, cu genetivul şi ablativul, cu Napoleon şi Alexandru, cu America şi Australia ? După ce ai învăţat toate aceste lucruri şi ajungi să le posezi, cum le utilizezi ? Mă întrebam : Achile şi analiza logică sînt lucruri de mîncat, de băut, care se pot cumpăra şi vinde, în sfîrşit sînt obiecte pe care cînd le posed sînt aici în faţa mea să-mi dea certitudinea, nu numai că există, dar că au şi o greutate, o formă, o culoare, în definitiv o viaţă ? Cînd voi fi mare şi-l voi avea pe Alexandru şi genetivul ce-o să fac cu ei ? Ce voi construi cu ei ? Ce bani voi cîştiga ? Şi apoi, dacă nu sînt obiecte pe care o dată avute le ai acolo, pentru totdeauna, de bine de rău, şi constituie un mic capital imobil, şi dacă după aceea, cu trecerea timpului nu le voi mai avea, cum se întîmplă cu tot ceea ce este

legat de cuvînt, scris sau vorbit, atunci ce-mi va mai rămîne în mînă ?

Acestea erau raționamentele pe care mi le făceam de copil și, cum se vede, eram așadar nepotrivit ca să-mi continuu studiile. Pe de altă parte nu eram potrivit nici pentru a face pe brutarul, cum tata se resemnase acum să mă facă. Brutăria, da, mi se părea, e o meserie utilă, dar era umilitoare. Ce satisfacție găseai ? Să nu dormi noaptea pentru ca să frămînți pîine, în fiecare zi aceeași muzică, și apoi să construiești un lucru de care nu se alege nimic. Ce rămîne din pîine ? mă întrebam eu. O fac noaptea, o bag în cuptor, dimineața vin s-o cumpere, la unu o mănîncă, la două nu mai există. Atîta să te zbați pentru nimic.

În felul acesta, chiar că nu-mi convenea să fac pe brutarul. Dar dacă gîndeam așa nu era din lene, cum m-a acuzat odată tata : dimpotrivă, aveam idei foarte limpezi și vream să fiu mecanic. De ce mecanic ? Am să explic imediat, chiar dacă se poate înțelege din cele ce le-am spus și pînă acum. Mecanicul și în special mecanicul de automobile, are două calități : dragostea pentru obiecte și pasiunea pentru ordine. Ori aceste obiecte, piesele motorului automobilului, sînt obiecte care, spre deosebire de Ulise, de genetiv și de analiza logică, sînt făcute din oțel, au o formă, o culoare și chiar un miros, încît mai reale decît așa nu ar putea fi. Nu există pericolul ca dintr-o dată să nu mai fie, cum se întîmplă cu celelalte lucruri. Asta în primul rînd.

În al doilea, ele nu sînt obiecte de sine stătătoare, ci piese care, puse împreună, formează un lucru de mare utilitate ca de exemplu, un automobil. Morala : este mai util un automobil, sau Achile, latina și tot restul ? Să spunem adevărul : se vînd mai multe automobile sau mai multă cultură ? Nu aveam îndoieli ; atît de mare era ura mea împotriva acelor lucruri plictisitoare legate de cuvînt, eu care sînt dimpotrivă un om de puține cuvinte, nu ca acei palavragii care nu voiesc să facă nimic.

În felul acesta am început să fac pe mecanicul. M-am prezentat la un atelier și m-am oferit să lucrez gratis. Aveam patrusprezece ani și am învățat imediat meseria, mai bine decît toți cei care se aflau în atelier. Nu am luat leafă timp de un an, dar cînd am vrut să plec patronul m-a rugat în genunchi și m-a plătit mai mult decît pe ceilalți. Aveam chemarea : la șaisprezece ani eram cel mai bun mecanic din oraș și cine avea automobile puternice și delicate venea la mine ca să le ascult motorul.

Mereu singur și fără să cer nimic tatălui meu, la optsprezece ani mi-am deschis un atelier pe cont propriu. Și de atunci afacerile au mers mereu bine pînă în ziua nefericită a sosirii lui Mario, băiatul acela care mi-a distrus viața, după tot ce-am făcut pentru el.

Mario avea șaisprezece ani cînd a venit la mine prima dată și de cum l-am văzut imediat m-am gîndit la timpul cînd aveam eu aceeași vîrsă: același moț, aceeași pasiune pentru mecanică, adică, mai înainte de toate pentru ordine și apoi pentru piesele de oțel, acele lucruri cărora îmi dedica-

sem viața. Cîți băieți nu încercasem în ultimii ani ! Și numai Dumnezeu știe cîtă nevoie aveam de ei, cu atîta treabă cîtă era. Dar nici unul n-a rămas mai mult de o lună. Mai întîi toți erau leneși, apoi nici unul nu a venit aci, la atelier, împins de pasiunea mecanicii și mai ales a ordinei : toți erau dezordonați, cum este și natura cînd e lăsată de capul ei, dacă nu e pusă să alerge cu roatele pe șinele ordinei impuse de om lucrurilor.

Trebuie știut, și trebuie s-o spun fără nici o modestie pentru că așa e drept, că atelierul meu, mai mult decît un atelier, ar putea să fie asemuit cu o clinică. Și comparația nu e făcută așa, la întîmplare, ci gîndită și aleasă judicios, pentru că într-adevăr, sub anumite aspecte, este într-adevăr o clinică. Este compus din două mari hale, la parter, și una, mai mică, pentru secția electrică. Toate aceste trei încăperi, cînd le-am cumpărat, le-am utilat modern, fără să fac economie și în mod rațional, pentru că munca unui mecanic nu este desigur deosebită de aceea a unui chirurg, a unui dentist, a unui medic în general. Pe pereți am aplicat faianță albă și albă este și pardoseala care, în centru are o gaură pentru reparațiile sub automobil. De-a lungul zidurilor sînt bancuri de lemn, acoperite cu aluminiu și zinc, și deasupra bancurilor sînt aliniate uneltele, cheile englezești, ciocanele, cleștii în sfîrșit toate instrumentele necesare muncii mele. Sus, un ceas mare ca acelea din gări, care arată ora și minutele ; și alături de ceas puse de o parte și de alta, fotografiile Papei și a Președintelui Republicii. Sub ceas autorizația mereu aceeași, prima pe care

am obținut-o la vîrsta de optsprezece ani. Într-un colț masa de scris cu telefonul, calendarul și casa, pentru că totul, chiar și socotelile, trebuiau făcute cum trebuie și nu notate pe petice de hîrtie murdare de ulei, cum se întîmplă în atîtea ateliere pe care le cunosc.

Pot spune că acesta este regatul meu, unde am muncit totdeauna singur, uneori trudind cincisprezece și șasesprezece ore, pentru a mulțumi clienții, dar mai ales pentru a mă mulțumi pe mine însumi și pasiunea mea pentru mecanică. Cîte mașini n-au trecut pe aici ! Cîte motoare n-au vibrat, cu un sunet clar, sincer, limpede, ca o conștiință fără pată, după ce le reparasem ! Pot să spun că am salvat cu sutele de la o moarte sigură ; da, moarte, nu mă tem să folosesc acest cuvînt în legătură cu automobilele, pentru că și automobilul are o inimă, poate mai pură, poate mai onestă, în orice caz nu mai puțin delicată decît a noastră. Și ce chin și ciudă și furie mă cuprindeau cînd vedeam pe cîte unul din băieții ăștia lucrînd prost, apăsînd prea mult un accelerator, obligînd motorul la un număr de turații atît de înalt încît urechea măcar, dacă nu sensibilitatea și pasiunea, ar fi trebuit să sufere. Iată motivul pentru care îi alungam în fiecare lună.

Dar Mario mi se părea un tip cu totul altfel, un tip chiar ca mine, ar fi putut să fie fratele meu geamăn. Pasiunea exista, exista desigur și mi-am dat seama imediat, într-atît încît în anumite ocazii ajunsesem să-i las atelierul pe mînă cîte o zi întreagă, ba, și mai mult, în timpul în care eu am avut astenia aceea nervoasă și am fost

internat, atelierul l-a ținut el pentru o lună și jumătate, fără greșeală și avînd toată încrederea mea.

Dar într-o bună zi mi-am dat seama nu numai că pasiunea lui pierise, ca și cînd s-ar fi pierdut pe drum de la o oră la alta, dar și că dragostea lui pentru piesele de schimb, pentru unelte, pentru instrumente și chiar pentru automobil în sine, ca persoană, vreau să spun, cu caracterul său individual pe care numai noi mecanicii știm să i-l recunoaștem dintr-o dată, și asta pierise. Nu mai exista urechea, abilitatea, seriozitatea lui la lucru, nimic. Dimineața venea tîrziu, cu ochii umflați, făcea ceva ca să se afle în treabă, nu mai știa nici măcar să mai demonteze un motor, el care era mai rapid chiar decît mine : despre legăturile electrice, care, admit, sînt un lucru plictisitor și de migală, nici nu vrea să mai audă vorbindu-se. Am încercat cu binele, am încercat cu răul. Aș fi putut să-l dau afară, dar știam nu numai că nu aș mai fi găsit alții, și asta era o problemă care mă privea pe mine, dar că el, Mario, ar fi sfîrșit-o rău, ajungînd din rău în mai rău.

Așa am început să-l pedepsesc, pentru greșeli. La început cu cîte o palmă, apoi cu picioare în fund, apoi ciupindu-l cu cleștele, apoi cu curentul electric și uneori chiar cu menghina. Curentul, mai ales, îi făcea bine, după puțină vreme se trezea din amorțeală, îi dispărea aerul de zăpăcit și muncea voios cu acea pasiune de odinioară, parcă. Dar nu era pasiune, era numai o agitație nervoasă care se termina tot cu somn, cu plictiseală și cu lipsă de dragoste. Pînă cînd într-o zi, eu eram la birou să fac socotelile, aud un zgomot puternic, un zgomot ca de avion care ieșea dintr-o mașină aproape nouă. Și, după zgomotul ăsta care mi-a zbîrlit părul în cap, tăcere.

N-am țipat, n-am zis nimic. Am tras obloanele, l-am luat pe Mario, care tremura tot, de un braț, i-am trecut puțin curent prin cap, sperînd că, după asta, creierul său adormit se va trezi, cum se întîmplase de atîtea ori. Poate că era prea puternic curentul, nu știu, dar faptul e că Mario nu a mai funcționat, comportîndu-se ca o baterie, nu numai descărcată, dar care trebuie schimbată. Pasiunea dispăruse total din sufletul lui.

Ori acum vreau să sper că justiția are să facă într-adevăr dreptate și să-și dea seama că dacă Mario nu a mai funcționat nu este desigur vina mea, cum nu este vina mea nici atunci cînd o manivelă crapă dintr-un defect de topire sau un mic șurub se consumă într-un minut. Eu datoria mi-am făcut-o, cu toată dragostea, fie pentru manivelă, fie pentru Mario sau pentru șurub, fără să fac nici o diferență. Că mi-am făcut datoria pînă la urmă și că am ascultat de regulile mecanicii sînt sigur că justiția va ține seama : și mă va scăpa de umilința de a sta în această cușcă de nebuni, așezați care în picioare, care șezînd, care întins și nefăcînd nimic : fără nici o dragoste pentru mecanică, pentru obiectele de oțel care o compun, pentru ordinea și disciplina care fac ca milioane și milioane de magnifice automobile să alerge astăzi prin lume.

25

Sînt un om foarte bogat care s-a creat el singur. Nu citesc și nu scriu vreodată, vorbesc numai, dar iată că, pe neașteptate, în fața acestei propoziţiuni „s-a creat el singur“, simt o iritare atît de violentă încît îmi vine să rup hîrtia pe care scriu și să arunc tocul pe fereastră. De ce simt această iritare, ba, mai mult, această furie ? Pentru că propoziţiunea asta e ridicolă, propoziţiunea asta este confecţionată, convenţională, banală, și de obicei este folosită de oameni ca mine, care și-au croit soarta cu propriile lor mîini. Chiar și această ultimă propoziţiune „și-au croit soarta cu propriile lor mîini“, este o propoziţiune confecţionată, convenţională, banală și ridicolă. Dar, pe de altă parte, să spui „propoziţiune confecţionată“ și „banală“ și „convenţională“, și „ridicolă“, chiar toate aceste cuvinte sînt convenţionale, banale și ridicole ; sînt pînă la urmă nu mai puţin decît precedentele propoziţiuni confecţionate, cuvinte confecţionate. În felul ăsta, tot gîndindu-mă la cuvinte, am conchis că toate cuvintele sînt convenţionale, banale și, din cauza convenţionalităţii și banalităţii, ridicole.

Mi s-ar putea obiecta că nu cuvintele în sine sînt astfel, cît propoziţiunile care le conţin și,

în general, însuși uzul lor continuu și monoton. Dar la vîrsta mea, și după ce am reflectat îndelung asupra cuvintelor în vastul și frumosul meu birou care cuprinde jumătate etaj dintr-un minunat zgîrie-nori, am ajuns la concluzia că nu trebuie să se mai folosească cuvintele și nici frazele care conţin cuvintele. În sfîrșit, că aceste cuvinte trebuie să dispară dintr-o societate cultă și să lase locul unor instrumente de comunicare mai imediate, mai sintetice și, în special, mai individuale. Într-adevăr toţi folosesc cuvintele și convenţionalitatea lor este dată tocmai de acest uz comun : în afară de asta toţi le folosesc indiferent, ca pentru a spune că ele sînt un instrument, o prerogativă și o proprietate de care dispune orice om pe lume. Și chiar acesta este punctul la care voiam să ajung. Mie faptul că fiecare om, înalt sau scund, inteligent sau stupid, poate să folosească cuvintele, adică să fie în posesia unei proprietăţi independent de calităţile sale de om înalt, slab, simpatic, stupid, fără vlagă, îmi pare lucrul cel mai rușinos și mai barbar dintre toate. Asta ar fi cum s-ar spune că eu, care sînt un om mic și gras, și, după cum se pare, destul de inteligent, bogat, cu părul tuns perie și cu ochelari, trebuie să folosesc pentru a indica, să zicem, un obiect, aceleași cuvinte pe care le folosește un alt om înalt și slab, stupid, chel, sărac și fără ochelari. Nu numai că-mi pare o rușine socială dar îmi pare de-a dreptul un lucru fără sens. Într-adevăr nu e de loc sigur că tipul slab vede un obiect cum îl văd eu, cel gras, și nu e deloc sigur că în faţa acelui obiect, are aceleași reacţii fizice, chimice,

psihice, intelectuale pe care le am eu. Şi, prin urmare, de ce trebuie să folosească, indicînd acel obiect, acelaşi cuvînt pe care îl folosesc eu? Ar trebui să folosească un cuvînt înalt, slab, sărac, chel şi stupid ca şi el, iar eu unul gras, mic, inteligent, bogat, cu păr tuns perie şi cu ochelari. În sfîrşit, pentru a indica, să spunem, un arbore, un om ar trebui să folosească un cuvînt care să corespundă în tot şi în toate celor ce este, adică sie însuşi şi reacţiilor sale fizice, chimice, psihice şi intelectuale, dînd, în felul acesta, cu acest cuvînt nou al său, cu totul personal, o idee a sa despre acel obiect.

Ajungînd aici mi s-ar putea obiecta că ar exista în acest mod limbi diverse pentru fiecare fiinţă omenească vie, la care eu răspund că da, că într-adevăr ar exista limbi deosebite pentru fiecare fiinţă umană vie. Mi s-ar mai putea reproşa că, fiecare om folosind o limbă a sa personală, babelul ar fi atît de uriaş încît nimeni nu ar mai reuşi să se înţeleagă cu semenul său. La asta răspund că nu. De exemplu animalele care nu cunosc cuvintele, se înţeleg totuşi cu ajutorul mirosurilor. Şi orice sunet şi orice miros este deosebit de altul. Vreau să spun cu asta că pătrunderea cuvîntului în societăţile omeneşti a dus la o nivelare falsă şi malignă, care nu se verifică, nu se întîlneşte în natură. Pentru ce eu, de exemplu, care sînt un om bogat şi important trebuie să mă situez la acelaşi nivel cu curierul meu din cauza cuvintelor? Într-adevăr în momentul în care vorbim, amîndoi sîntem egali şi avem o proprietate comună, care se numeşte cuvîntul. Asta mi se pare foarte nedrept. Proba e

că, în timp ce eu posed bani mulţi şi sînt un om puternic, curierul meu nu posedă nimic (în afară de acel scîrbos cuvînt) şi nu are nici o putere asupra nimănui.

Mi s-ar putea obiecta (dar obiecţia cade repede) că şi aerul care se respiră şi, în definitiv, viaţa însăşi este proprietatea tuturor oamenilor şi nu numai a celor care şi-au cucerit-o singuri. La aceasta nici nu răspund, aş spune că şi asta e nedrept, ca aerul să fie respirat indiferent de toţi oamenii, dar că, în orice caz, dacă nu există justiţie umană, există justiţia divină, şi a naturii care ia şi aerul de respirat cu ajutorul bolilor şi al morţii. Eu, de exemplu, la şaptezeci şi cinci de ani sînt sănătos şi respir tot aerul pe care îl vreau. Alţii, în schimb, mor la o vîrstă tînără şi respiră foarte puţin aer. Dar întorcîndu-ne la cuvintele care nu sînt un bun natural ci social, găsesc nedrept şi josnic ca omul meu de serviciu să trebuiască să fie proprietar, ca şi mine, al cuvîntului. Şi pentru a fi oneşti, pentru că eu sînt onest şi nu vreau să spun că aceste cuvinte sînt proprietatea mea, nici eu n-ar trebui să folosesc cuvintele pe care le foloseşte el. La urma urmelor fiecare din noi doi comite o apropiere nepermisă, chiar un adevărat furt faţă de celălalt, pasibil, în alte cuvinte, de consecinţe penale. Iată necesitatea de a elimina cuvintele convenţionale, banale şi ridicole şi de a inventa alte sunete, mirosuri sau zgomote, fiecare om lucrînd pe cont propriu, care să servească la exprimarea ideilor şi gîndurilor.

Şi acum o scurtă observaţie asupra cuvîntului scris sau tipărit. Spun scris sau tipărit pentru

că există o mare diferență între cele două. Aceeași diferență care există între caligrafie și tipar. Caligrafia, adică semnul pur, este într-adevăr individuală, atît timp cît nu există o caligrafie care să-i semene, sau să fie egală alteia ; tiparul în schimb este totdeauna egal. Cum se știe, caligrafia s-a născut înaintea cuvintelor, și, în loc să scrie cuvinte, trasa semne care corespundeau tot atîtor obiecte sau lucruri diverse. Ce vreau să spun, susținînd teza că toate cuvintele comune nu trebuie să mai fie folosite ci substituite de alte sunete sau lucruri, e că vorba scrisă, pusă pe hîrtie, sau în pagină, reprezintă o mulțime de bolnavi muribunzi. E de ajuns să privești atent literele și vei vedea litera mascul și litera femelă, una lungă, alta scurtă, alta cocoșată, sau alta răsucită, semne puse unul lîngă altul și așteptînd moartea. Și moartea există. Adesea, aruncînd în foc un ziar, de exemplu, m-am gîndit că aruncam în foc și pe toți bărbații, femeile și copiii care erau literele ce formau cuvintele, proprietatea omului, și pînă la urmă omul însuși. Și m-am gîndit că și alții au avut asemenea gînduri arzînd bărbați, femei și copii în cuptoarele crematorii. Au ars astfel întîi cuvîntul, și cu el ideile pe care aceste cuvinte le conțineau și, apoi, neputînd cu asta să elimine nici cuvintele, nici ideile care erau proprietatea omului ce le ascundea ca o comoară în sine, au ars omul însuși, care este adevăratul proprietar al ideilor și al cuvintelor lor exprimate de aceste idei. Dar pentru a ne întoarce la cuvîntul scris, care servește pentru a comunica oamenilor lipsiți de posibilitatea și oportunitatea fizică de a-și vorbi

direct, socotesc că și acesta trebuie să fie eliminat, pentru aceleași motive pentru care trebuie să fie eliminat cuvîntul vorbit. Și aici este vorba de proprietate : acel ziar sau acea revistă sau acea carte care folosesc cuvintele mele (ale mele ca și ale altora, bine înțeles) săvîrșesc un furt pe care numai stupidele și vechile legi în vigoare nu-l recunosc.

Întorcîndu-mă pentru asta la ideea mea că fiecare trebuie să posede un limbaj al său propriu pentru a nu fi jefuit de sacrosancta sa proprietate, trebuie să spun că mi-am construit un limbaj personal care nu are nimic comun cu celelalte limbaje covenționale din lume. Și asta pentru că neputînd să tolerez un uz comun, am simțit necesitatea de a crea alte instrumente comunicative și expresive. M-am gîndit mult, stînd în vastul meu birou, și am făcut multe experiențe. Am început prin a crea anumite sunete care să se refere la obiecte sau gînduri, și care grosso-modo să constituie esența a ceea ce trebuie să spun. Natural, nimeni nu le înțelegea, nici secretara mea care-mi este devotată de mai mult de treizeci de ani, nici cei din familie, nici nimeni altcineva. Nu serveau deci pentru a comunica, trebuie să spun însă că serveau pentru a mă exprima. Dar am părăsit imediat aceste experimente pentru că m-am gîndit că între timp secretara mea sau cei din familie, precum și mulți, foarte mulți alții, ar putea să descifreze aceste sunete, să le învețe și să le folosească : și în felul ăsta m-aș fi găsit în situația de la început, ca și cu cuvintele. Am mai făcut și alte experiențe care însă se complicau tot mai mult și care mă făceau

să pierd prea mult timp. În sfîrșit astăzi, abia astăzi cînd scriu ultimele cuvinte din viața mea, am descoperit adevăratul meu limbaj, absolut al meu, pe care nimeni nu mi-l va fura vreodată și care mă exprimă și mă comunică perfect pe mine însumi. Mai mult decît să-l descopăr mi-a căzut aproape din cer și este foarte simplu, ca și toate marile idei care vin în mintea inventatorilor. Acest limbaj, liber de atîtea stupide și contorsionate cuvinte, făcute din cocoașe și din curbe, din unghiuri, din urechi, ochi, nas și gură, masculi și femele, scrise sau vorbite, aceste noi cuvinte care sînt proprietatea mea, sînt tăcerea și atîta tot.

26

Idealul e să stai nemișcat. Nu e nici o surpriză neplăcută, nu deranjează pe nimeni. În afară de cazul că s-ar găsi cineva care să vrea cu orice preț să treacă peste mine și să mă tîrască. Dar este improbabil, din moment ce eu nu sînt tipul în stare să se așeze în mijlocul drumului, ceea ce ar echivala aproape cu o anumită dinamică, adică o condiție statică producătoare involuntară de o dinamică. Nu, cel care stă nemișcat sau decide ca mine să stea nemișcat, nu se așază în mijlocul străzii, ci într-un colțișor, static, la rîndul lui, și puțin frecventat, alături de cel care trece. Dar cine trece ? În mod cert cel care decide să stea nemișcat nu stă el să privească cine trece, și de altfel în general există puțină mișcare, ci examinează, controlează și perfecționează condiția de nemișcare, ca să fie într-adevăr statică așa, să nu se lase în voia unor mici mișcări interne, unor tergiversări, unor intoleranțe, pentru a nu spune dilatări, care sînt de fapt tresăriri iluzorii ale perfectului echilibru, molecular, celular, adică repausul total și absolut, spus în latinește și *dux perpetua*.

Această idee de a sta nemișcat mi-a venit de multă vreme, dar poate că a existat totdeauna

în mine încă de la naștere și numai acum, cu maturitatea, a trecut, în mod just, înaintea mișcărilor și le-a făcut drum cu forța și robustețea instinctului.

Se înțelege că nu stau locului imobil, în adevăratul sens al cuvîntului. Ca de exemplu așezat pe un scaun sau în pat, tot timpul zilei. Nu aceasta înseamnă a sta nemișcat, pentru că o astfel de imobilitate fizică ar produce la rîndul ei o înlănțuire de dinamici care să-ți învîrtească mintea și atunci, adio nemișcare. Dimpotrivă mă mișc, și uneori pot să dau impresia unui om care se mișcă grăbit pentru că fac mișcări foarte rapide (uneori extrem de repezi), muncesc mult (chiar dacă în gol), în sfîrșit îmi fac de lucru în așa fel ca aparența să fie aceea a unui om nu numai activ, ci și dinamic, foarte dinamic și, cum se obișnuiește să se spună, modern. Cu toate aceste false mișcări ale mele, ajung chiar să le dau multora ideea de perspectivă viitoare, deoarece unul care se mișcă așa nu poate decît să se îndrepte spre viitor, adică spre acel mîine, creat din producțiile variate ale omului, ale minții omului și ale naturii. În realitate, și nu e deloc o ficțiune, eu nu numai că nu mă mișc, dar și tot ceea ce depinde de mine tinde, nu spun către statică (adică a lăsa lucrurile așa cum sînt), ci chiar spre eliminarea mișcărilor și distrugerea lucrurilor. Cu alte cuvinte în jurul meu totul se face și se desface, ca pînza Penelopei, și în felul ăsta stăm nemișcați și bine dispuși. Dau un exemplu.

Sînt inginer (întîmplător) și munca mea constă în a aproba sau nu anumite proiecte care-mi sînt

supuse de întreprinderi ce doresc să execute construcții în antrepriză. Sînt proiecte de case, de drumuri, de poduri, de diguri, de școli. Printre toate aceste proiecte, care sînt multe, unele prezintă defecte de-a dreptul absurde, adică erori de calcul în compoziția cimentului, armat sau precomprimat, sau alte erori, grosolane, care stau la baza concepțiilor de statică și dinamică. Pe scurt, erori pentru care o casă, un dig, o școală construite după acel proiect nu pot decît să se prăbușească. Ei bine, eu aprob aceste proiecte. Pentru vreun profit ? Absolut deloc, în asta sînt foarte scrupulos și onest, pentru că spre deosebire de întreprinderi și de antreprenori, care ascultă adesea de legile banului și ale profitului, eu ascult doar de o idee. Această idee este stagnarea, nemișcarea. Casele, școlile, digurile aprobate de mine, după puține luni, după cîțiva ani maximum, se prăbușesc și aduc cu ele distrugerea, durerea, moartea. Iată așadar circumscrisă în întreaga ei splendoare parabola aparent dinamică a stazei. Durerea, moartea, distrugerile sînt, îmi displace s-o spun, „sfîrșitul fericit" al ideii mele de stază. Moartea, cu adevărat, în biologie, este starea de perfect echilibru. Totuși ideea mea nu este echilibrul, ci, cum am spus, staza, și pentru ea muncesc, ei îi dedic toate forțele în limitele umanului.

Pentru care rațiune am ales ca vocația expresivă a vieții mele staza (adică moartea) în loc de dinamică (adică viața) ? Înainte de orice, fiindcă orice vocație este ceea ce este, nu se alege ci se poartă în sine ca anumite trăsături ereditare pe care, căutîndu-le, te pierzi într-un labi-

rint. Apoi și aici intervine alegerea, din cauza profundei orori, indignări și aproape scîrbe, din cauza acelei stări cuprinzînd atît de multă impuritate pe care totdeauna dinamica o aduce cu ea. Impur este cuvîntul cel mai exact pe care eu pot să-l folosesc în acest caz pentru că este un cuvînt non-elementar și, în felul său, chiar religios. Într-adevăr cînd se vorbește de ape impure, de mîncăruri impure sau de sînge impur, de contextul acestor fraze și definiții, conceptul de impuritate nu este numai fizic, ca pentru a spune că în ape, în mîncăruri, în sînge se află bacterii, ci capătă, cu potențialul de metaforă, de estompare, de ton, în sfîrșit, o valoare cu mult mai profundă și metafizică. Într-adevăr viața (așa cum se trăiește, vreau să spun) comportă totdeauna ceva brut, ceva impur, mînjit, o înlănțuire de efecte disarmonice, dezordonate, dezarticulate, meschine, chiar foarte meschine, pe care statica (adică moartea) poate să le șteargă dintr-o dată. Or, pentru că nemișcat nu se poate sta în adevăratul sens al cuvîntului, se poate sta nemișcat într-un sens profund, metafizic și religios, purificîndu-te în felul acesta de toate murdăriile și impuritățile pe care le comportă dinamica.

Unele căpșoare convenționale ar putea să considere cuvintele mele drept nebunie, și, în speță, drept o nebunie romantică. Un căpșor convențional nu poate să producă, în dinamica sa academică, nimic altceva decît asemenea adevăruri evidente și banale și să le echipeze (exact cum fac dobitocii care citesc și scriu) cu note informative.

O acuzație, aleasă între cele posibile: că nu sînt destul de vital, că am dimpotrivă o carență de vitalitate care mă face să invidiez viața compusă din infinite mișcări, pînă la punctul de a dori moartea. Eroare. O idee filozofică cum este a mea nu este niciodată contaminată, sau mai mult, devenită impură prin meschine adausuri personale. Ar fi ca și cum s-ar spune că eu aprob proiectele destructive și funeste pentru bani. Am mai explicat că fac totul nu pentru bani sau motive chiar și profunde, dar intime, personale, ci, dimpotrivă, pentru ideea în sine, în toată puritatea ei. În fine acuzația e lipsită de logică și de realitate, întrucît eu sînt foarte vital, lucrez mult, mă bucur de o sănătate optimă, sînt în floarea vîrstei și dacă astea nu ajung, aș vrea să adaog că a urmări o idee din vocație cu o astfel și atît de mare tenacitate nu poate să însemne altceva decît un fenomen vital. Nu, nu este o contradicție, cum apare; pentru că în cazul acesta vitalitatea este un mijloc pentru ajungerea scopului care este absența vitalității. În afară de asta, în acțiunea dinamică pentru a atinge acel scop, orice impuritate se mistuie și zgurele combustiei se pierd în aer.

În concluzie, nu iau în seamă obiecțiile și acuzațiile. Continui inexorabil în acțiunea mea ideală. Există, e adevărat, un punct slab în sistemul meu, care mă face să suspectez existența altor puncte slabe, mici surpări dacă nu de-a dreptul prăbușiri și prăpăstii în interiorul și în profunzimile acestui punct slab. El consistă în încredințarea că staza poate să fie ajunsă prin folosirea (dinamică) a rațiunii. Asta e durerea

mea, obstacolul de care mă împiedic continuu în acțiunea mea filozofică. Adică mă gîndesc că staza atinsă prin uzul continuu al rațiunii nu face decît să potențeze cea mai înaltă și mai puternică dintre dinamicile umane, care este însăși rațiunea. Mai mult, dacă te gîndești bine, mai înainte de orice și numai ea, rațiunea, a dat omului sensul profund al dinamicii sale interne, al devenirii sale, cu alte cuvinte, al istoriei. Pentru asta deci, împotriva acestei vrăjitoare, mai ales împotriva rațiunii, trebuie să acționez de acum înainte fără a mai pierde vremea. Am însă un sprijin în această gigantică rotație de mișcări de expansiune și de propulsie. Știu că în centrul sistemului meu static, în punctul exact unde tronează rațiunea cu inima și bătăile ei, chiar acolo, înăuntrul mașinii care produce mișcările de expansiune și propulsiune, trăiește ascuns și cavernicol viermele-bestie, aliatul meu. Acest vierme-bestie roade lent și calm, zi de zi, organele vitale ale rațiunii, își afundă miile sale de tentacule în formă de dinți ascuțiți în logică, încet încet o suge în pîntecul său insațiabil, taie tendoanele așezate între pura, uimita senzație, reflexe, comparație și amintire, creează dezechilibrul, provoacă neașteptate anemii, fracturi, prăbușiri și prăpastii în care rațiunea, cu tot majestuosul său sistem de schimburi, sfîrșește mai devreme sau mai tîrziu să se prăbușească. Viermele-bestie e mai puternic, infinit mai vechi și mai viclean decît rațiunea. El stă ascuns din îndepărtatele origini ale omului, din timpurile apelor și ale focurilor.

El este aliatul meu pe care îl întîlnesc în fiecare noapte, cu el discut. El mi-a referit că staza este reîntoarcerea, readucerea la animal a omului. Cînd oamenii se vor reîntoarce să locuiască în caverne, să se cațere în copaci, să se hrănească cu scoarță și cu ierburi, și cu carnea altor oameni sau a copiilor concepuți de ei, sau și mai departe, nu știu în care stadiu animal, de tîrîre și de șuierături, de tăcere, numai ochi, atunci va surveni dorita stază.

Asta mi-a spus noaptea viermele-bestie scormonind în capul meu cu cele o mie de tentacule tăioase ale sale, de fildeș pur. În ceea ce mă privește, eu stau nemișcat cît pot. Ascult în tăcerea nopții respirația dinamică a soției mele umane și a copiilor mei umani. Nu dorm : ca și prietenul și aliatul meu viermele-bestie, voi face ceva.

27

Mă simt şi sînt un mare magazin cu aparat digestiv şi alte organe şi chiar cu ochi, nas şi gură ca oamenii, dar infinit mai mari şi mai moderne, inclusiv gîndire, respiraţie, inimă cu pulsaţiile sale. Or, date fiind dimensiunile mele, imensa mea structură şi în special pulsaţiile inimii mele, mă simt şi sînt în realitate părintele acelor nenumărate făpturi micuţe, bărbaţi şi femei, care intră şi ies din sînul meu ca dintr-o vizuină sigură care îi nutreşte cu hrană şi cu marile obiecte denumite speranţă. Îi primesc în templul meu de iubire şi accept înclinările, paşii, freamătul religiei lor închinată speranţei care se dezvoltă şi se manifestă în vîrtejul tichetelor şi al caselor care umblă în continuu timp de opt ore cu triluri de clopote, certificînd rugăciunea.

Acoperişul meu, căldura în interiorul involucrului meu, scările mobile care urcă de la etaj la etaj, dar mai ales imensa mare de obiecte de vînzare este la dispoziţia lor pentru ritul cumpărării care nu admite erezii. Spun asta pentru cei care încă se mai încăpăţînează în erezie şi de care nu mă sinchisesc nici măcar să-i condamn, pentru că se condamnă singuri şi, cînd va fi momentul să reintre în numele rugăciunii şi ale cumpărării, va fi prea tîrziu. Ei nu ştiu, strînşi în menghina ereziei lor, că va veni ziua în care nu vor putea face altfel decît să se închine şi să-şi facă auziţi paşii înăuntrul cochiliei mele pentru a achiziţiona tot ceea ce este necesar vieţii. Dar ei vor fi recunoscuţi drept eretici de către marile mele maşini care scrutează şi pătrund pînă în inimă, descoperind puţina credinţă de odinioară. Nu li se va întîmpla nimic şi nu le va fi făcut nici un rău întrucît răul exista deja în minţile, în membrele şi articulaţiile lor, care au refuzat mecanica rugăciune a cumpărării.

La fel şi pentru toţi aceia care se gîndesc şi devin nervoşi în alegerea lucrurilor, obiectelor şi alimentelor pe care ei le cred utile vieţii. Această alternativă de alegere nu există, pentru că eu prevăd cu anticipaţie şi tocmai în asta constă esenţa funcţiei mele religioase: a nutri cu alimente şi obiecte membrele lor obosite de munca în alte mari magazine asemănătoare mie, care sînt legate indisolubil de mine prin legile economiei, adică de către marile concentrări de putere care se dezvoltă şi se leagă una de alta acolo sus, în sferele înalte.

Conducătorii mei, de la cele mai ilustre minţi deliberative pînă la cea mai mică vînzătoare, sînt copiii mei şi, aşa cum eu mă numesc Mr. Opus, la fel numele lor global este Miniminor. Raportul între Mr. Opus şi Miniminor este evident chiar prin sunet, în afară de aluziile şi alegoriile sugerate de cele două nume. Ele sînt indicative atît cît e suficient ca să indice exact raportul care exista între mine şi ei. Dar ca şi

copiii mei ei operează în interiorul lui Mr. Opus, în același fel în care pe vremuri, în marile familii patriarhale, copiii ascultau și munceau la poruncile patriarhului.

Din acești copii Miniminor preferințele mele sînt femelele Miniminor : în primul rînd pentru că ele reprezintă fecundarea și proliferarea irezistibilă a unor armate întregi de Miniminor care într-o zi se vor îngrămădi cu toții în marile magazine Opus care de la mine se răspîndesc ca ramificații bronchiale în întreaga lume. Ele vor fi calea viitorului și nu vor mai exista alte întreprinderi decît subîntreprinderi ale lui Opus, care vor munci, vor studia, se vor gîndi și vor crea produse pentru marele Opus care sînt eu.

Opus are și alți copii care în timpuri îndepărtate s-ar fi numit dintr-o a doua căsătorie, și ei sînt toate lucrurile care sînt produse și comercializate în magazinele sale spre aparentul uz al primilor copii ai lui Opus, bărbații și femeile Miniminor. Spun aparent pentru că nu este uzul cel care contează atît de mult, cît dorința și posesiunea lor prin actul religiei și al speranței care este cumpărarea. Într-adevăr nu este necesar ca obiecte și lucruri să servească unui uz oarecare ci unor aparențe de uz, care va fi un alibi economic suficient scopurilor marilor administrații Opus. Dar el este numai un alibi, nu un scop ; într-adevăr obiecte și lucruri nu au un alt scop în afară de cel religios emanînd de la Opus. Înțeleg și îmi dau seama că acest concept este dificil și poate mai greu de înțeles decît de exprimat, dar trebuie să ne gîndim că toate marile concepții, fie științifice, fie filozofice, de la statică la dinamică, de la religie la politică, au avut totdeauna nevoie de viitor și de proiecția în viitor pentru a se lămuri unor minți încă deprinse cu alte statici, dinamici, religii și sisteme politice.

Ori obiectele mele-progenituri sînt asemănătoare, sub anumite aspecte, jertfelor aduse zeilor în timpurile păgîne. Ele sînt tributurile pe care adevărații copii, Miniminor, le jertfesc marelui Opus care sînt eu. Numai că, spre deosebire de acele timpuri, în care sacrificiile, chiar și umane, erau prin ele însele vii, și în ele respira suflarea vieții (chiar dacă erau animale sau oameni), cu tot misterul pe care îl comportă viața, obiectele mele de sacrificiu nu sînt altceva decît produse făcute în serie, în ele nu suflă nici un vînt și în ele nu există nici un mister : sufletul lor și deci esența lor este suflet sau esența economică. Ca pentru a spune în concluzie că jertfa adusă marelui Opus de către Miniminor este o jertfă economică.

Încă o dată vai de acei eretici, de aceia care se opun lui Opus, în primul rînd esenței sale, existenței și mecanicii sale religioase, care este aparența esenței sale. Și ei vor fi sacrificați lui Opus în modul următor :

Marea Mașină Economică în mișcare ziua și noaptea identifică pe egoiștii Miniminor, adică pe recalcitranții la sacrificiu, printr-un control al veniturilor și al dispoziției lor religioase. Odată încheiat acest control, vor fi oferite posibilități variate de salvare și de mîntuire acestor Miniminor cu viza unor oficiali specializați numiți Sacerdos care invită la actul sacrificiului, cu aju-

torul sistemelor rateale. Într-adevăr speranța de care am vorbit la început ce altceva este dacă nu posibilitatea studiată în interiorul noilor sisteme religioase de a profita de disponibilitatea de a cumpăra în rate ? Odată obținut obiectul sacrificat, nu este necesar să se verse imediat cota în bani, pentru că acest act comportă și conține în sine antica formulă de a da și de a avea imediat, după alte economii, adică alte statici, dinamici, religii și sisteme politice. Dar cu sistemul rateal va putea fi obținut obiectul sacrificat de care Opus are nevoie și sete. Întrucît sacrificiul este valabil numai dacă este imediat, pentru ca în felul acesta să se acorde lui Opus cel mai scurt interval de timp posibil pentru producerea altor obiecte de sacrificiu care îl vor înlocui pe primul. Iată astfel pentru Miniminor ocazia supremă (dar nu și ultima) pentru a fugi de erezie și de pedeapsă.

Ultima, în fine, este aceea care comportă cea mai mare speranță și cu ea pasiunea care mîntuie și se naște chiar din această maximă speranță. Și anume ca Miniminor să poată obține obiectul sacrificat în rate și să nu-l plătească. El știe că, în actul însuși al acceptării obiectului sacrificat există obligația vărsămîntului. Dacă el cunoaște și știe chiar de atunci că această posibilitate nu va exista pentru el în viitor, el săvîrșește desigur un păcat, dar nu o acțiune de erezie ca aceea de a nu accepta obiectul sacrificat. El (Miniminor) îndeplinește înainte de orice datoria sacrificiului, și îmboldit numai de stimulul datoriei religioase spre Opus-ul său, știind că nu poate să-și dea contribuția administrației. Și totuși el (Miniminor) o face ; atingînd în felul acesta în acea clipă punctul maxim de speranță Opus, productivă și economică.

Dar vai de acela care va refuza pe Sacerdos și punctul maxim de speranță Opus. Acesta este semnul definitiv și indubitabil nu numai al ereziei dar și al refuzului total și al persistenței în erezie. Ce înseamnă persistență în erezie ? Înseamnă a refuza obiectul sacrificat și prin el se ajunge la marele refuz al lui Opus însuși și la substituirea lui. Ca și cînd s-ar spune : eu nu sacrific nimic nimănui, decît mie însumi. În această clipă Marea Mașină Economică captează, cu ajutorul trompelor și ventuzelor sale, proboscidale, care oscilează invizibile în spațiu, intenția blasfematoare a unui Miniminor. Și din acest vîrtej plin de ecouri se răspîndește știrea în administrațiile Opus și în ramificațiile lor. Din acea clipă Miniminor și familia sa nu vor mai face parte din imensa armată de Miniminori fii ai lui Opus, ci vor deveni un lucru al lui Opus, adică unul dintre milioanele de obiecte de producție în serie de care Opus are atîta foame și sete : va deveni adică un obiect sacrificat. Și marele Opus îl va înghiți mai lacom decît pe celelalte, rîzînd cu un rîs teribil, amplificat înăuntrul organelor sale interne, pe scările sale mobile care vibrează în noapte, în raioanele pustii, în uriașele dulapuri, înăuntrul marelui popor de obiecte sacrificate : Miniminorii în salopetă neagră care stau în genunchi în organele interne ale lui Opus vor auzi urletul Miniminorului pedepsit și vastul suspin religios al lui Opus care se pregătește de somn. Un fior le va trece prin șira

spinării încovoiată şi, în dosul marilor ochelari negri care îi protejează de farurile de mercur aprinse noaptea întreagă în organele interne ale lui Opus, ochii dilataţi vor încerca inutil să întîlnească ochii altor Miniminor îngenuncheaţi şi feriţi.

Iată-l aşadar pe Opus, îndestulat şi puternic, pregătindu-se pentru odihna de noapte, furnicînd de mici Miniminor, bărbaţi şi femei, destinaţi curăţeniei, în salopetă neagră şi cu ochelari de protecţie. Iată în marea lumină, difuzată de mercur, marele său creier flotant de cabluri şi fotocelule pulsînd şi fumegînd, iată-i articulaţiile, membrele, plămînii vînjoşi umflaţi şi palpitînd de suflurile răspîndite cu aparatele de aer condiţionat, iată-i imensul pîntec prelungit în tubul contorsionat şi pe urmă în coşul înalt şi negru pe unde ies negre zgura şi deşeurile eliminate, pulsînd ritmic în nouri spre cer : iată lungile sale plete albe care se răspîndesc şi ele invizibile, în eter, iată-i imensul volum din cînd în cînd turburat sau răscolit de visuri războinice sau de cataclisme. Iată-l pe imponentul Opus Aeconomicus, bestia, animalul gras şi păros, iată-l pe Opus. Şi împrejurul lui Opus, minusculii, nervoşii Miniminor, în aşteptare.

28

Înăuntrul automobilului meu eu sînt stăpîn şi justiţiar. Despre asta am avut totdeauna o conştiinţă clară, şi, mai mult, mă gîndesc că nu toţi pot sau sînt destinaţi să se confunde, să fuzioneze cu propriul lor automobil într-o vitală şi totală coeziune cum mi s-a întîmplat mie. Nici măcar piloţii automobilelor de curse, în contact cu cilindrii, manivelele, scînteile care ţîşnesc în cilindri, rapida carburaţie cu spirit direct, nu sînt în comuniune cu maşina lor cum sînt eu. Nu sînt nici aceia care posedă automobilele mai frumoase şi mai puternice decît al meu. Există totuşi şi cîte unul care, ca şi mine, stă în interiorul sistemului automobilului, adică nu numai înăuntrul automobilului şi al funcţionării sale mecanice, ci mai ales înăuntrul semnificaţiei esenţiale a automobilului, constituit din legile sale dinamice şi morale.

Aceste legi dinamice sînt cele pe care toţi le cunosc, dacă au trecut probele pentru permisul de conducere, adică legile mecanice şi legea circulaţiei. Dar semnificaţia mai adîncă, morală şi religioasă, este foarte greu de exprimat, transcende legile materiale care privesc motorul şi circulaţia rutieră. şi intră în sfera şi orbita care-l

privește pe omul conducător auto. Într-adevăr mulți pot conduce mult mai bine decît mine automobilul lor, din punct de vedere pur și simplu mecanic și pot să cunoască (dar superficial și pe dinafară) mai bine decît mine, sau decît cei hărăziți ca mine, orice paragraf al marilor legi ale circulației, dar să nu se simtă deloc stăpîni și justițiari în interiorul automobilului lor. Un om devine stăpîn și justițiar înăuntrul automobilului său cu condiția ca să-i fi dedicat acestui lucru propria sa conștiință, sau pentru a spune mai bine, să-i fi destinat propria natură umană, adică sufletul.

Acest discurs al meu ar putea să fie greșit înțeles și luat drept iubire excesivă pentru automobil, cum se întîmplă cu mulți maniaci care se înghesuie în anticamerele medicilor cu ticurile lor nervoase, fără speranțe de vindecare, pentru că nu cunosc vulgaritatea maladiei lor, provenită din marea satisfacție și vanitate de proprietar de automobil. Mă refer la aceia care, excesiv preocupați de propria lor mașină, și-o iubesc mai mult decît orice, preferînd-o ideilor sau binelui, spălînd-o și lustruind-o, ghiftuind-o cu hrană și podoabe inutile întrucît automobilul nu este orgolios din cauza aceasta, ba dimpotrivă, este plictisit și chiar se rușinează. Ei nu vor fi niciodată stăpîni și justițiari în propriul lor automobil, ci sclavi, adevărați sclavi ai automobilului, asemenea sălbaticilor care aduc jertfe zeilor lor, sau anumitor credincioși care se cred grozav de devotați pentru că duc lumînări și ofrande la altarul sfîntului. Mă mai refer, fără să mă mai ascund, la maniacii mărcilor de automobil devo-

tați politeismului mecanic, ca și cum mărcile de automobil, structura lor internă, linia caroseriei și miile de accesorii diferențiate ar constitui aproape o fizionomie particulară, tot așa cum ar fi fizionomia umană, cu caracteristicile sale de simpatie sau de antipatie, inteligență sau stupiditate, bunătate sau răutate și toate celelalte atribute ale omului în individualitatea sa particulară.

Cine se dedică riturilor și vede automobilul în acest sens e foarte departe de cunoașterea lui, de adevărata lui funcțiune socială, catartică și religioasă, și cine a apucat pe un astfel de drum, cu greu va ajunge la adevărata cunoaștere a automobilului pentru că drumul nu este numai greșit ci și periculos, în schimb la cunoașterea automobilului va ajunge cel care nu este amețit de vanitatea acestei lumi și care, încă de la primul automobil posedat, va intui că viața omului este indisolubil legată de aceea a automobilului și a tuturor legilor sale pe care le-am enunțat mai sus. Așa dar nu vor exista nici soție, nici părinți, nici copii în viața omului conducător auto — stăpîn justițiar, ci numai raportul moral cu automobilul, care va fi spada sa împotriva răutăților, perfidiilor și nedreptăților acestei lumi. Și cu cît justițiarul se va arăta mai inflexibil în condamnarea acestor rele care îndurerează umanitatea, cu atît misiunea sa îi va apare mai înaltă, sieși și propriului său automobil, și îl va purifica tocmai de acele rele.

Mă refer aici la falșii idoli ca religiile constituite, politica și în general modurile de organizație ale societății, cu legile lor învechite, cu legile lor în afara realității pentru că sînt legate

de om numai în articulațiile sale în mișcările articulațiilor și gîndurilor pe care aceste mișcări le sugerează, toate apărute înainte de dinamica automobilului care, natural, cere o totală răsturnare a concepției despre om. Ajunge să privești străzile înțesate de automobile, unul lîngă altul, și pe omul tăcut și mărunt care scoate numai capul din corpul mecanic, pentru a înțelege că fiecare acțiune a sa politică, socială și morală este legată nu numai de comportamentul automobilului, comportament extern desfășurat pe stradă ci de natura conceptului și invenției automobilului, care este omul însuși în prerogativa sa de mișcare.

Într-adevăr raportul între om și automobilul său și acela dintre om cu sine însuși sau cu semenii săi, este totdeauna un comportament care se revendică de la modul de a conduce automobilul, ba chiar nu numai că se revendică, ci este chiar susținut din zori și pînă-n seară și apoi de seara pînă dimineața de toate acțiunile, sentimentele sau pasiunile sale.

Aș putea să mă refer și la alte instrumente mecanice cu care în mod normal omul mobil este în raport, dar singurul care are valoare morală și religioasă (nu numai simbolică) este totuși și totdeauna propriul său automobil, care înseamnă mai înainte de orice propriile sale picioare, apoi capul, conștiința și, în sfîrșit chiar sufletul său. La urma urmelor, adevărata eroare a religiilor, a partidelor politice, a organizațiilor sociale și așa mai departe este de a nu ține seama (cum au început, în schimb, s-o facă de cîtva timp și într-un chip cu adevărat strălucit, patronii) de automobil, ca și cînd ar fi un organ izolat și extern în fenomenul uman, și nu un organ important și vital ca inima, ficatul sau plămînii. Ajuns la acest punct doresc să clarific ce-am vrut să spun prin acele prime cuvinte de la început, repetate mereu pînă acum : stăpîn și justițiar.

Am vrut mai întîi să aduc un omagiu omului înzestrat cu automobil, chiar dacă atîtea neînțelegeri, dezaxări și tulburări de inteligență au creat și creează încă acest raport pentru rațiunile pe care le-am spus. Dacă automobilul n-ar fi fost creat de către om, nici măcar n-ar fi posibil să se discute despre raportul auto-om așa cum discut eu acum, în demonstrația de față. Apoi, tocmai demonstrînd cum unitatea auto-om a schimbat, ba chiar a răsturnat, anticele legi morale care nu țineau seama de ea, bazîndu-se în schimb pe vechiul raport om-suflet, au continuat și continuă stupida lor acțiune fărîmițată. Și, în sfîrșit, că noua morală a instaurat cu autoritate și energie acest nou raport, nu numai în circulația rutieră, ci și în circulația dintre oameni, adică, de fapt, în circulația ideilor.

Înainte de toate eliminînd pentru o bună parte de timp din viața sa raportul cu pămîntul (solul), omul s-a înălțat grație automobilului său la rangul de înger, de la acela de pur animal sau vegetal legat de pămîntul care l-a născut la începutul începuturilor. Apoi, impunînd o scară de valori natural deosebite de acelea relative la condiția sa de terestru și, în sfîrșit (cucerirea cea mai înaltă) dotîndu-l cu calități individuale de justițiar. Ca să fiu mai clar : omul care se află înăuntrul legilor mecanice și dinamice (rutiere), adică omul care s-a

înălţat pe treapta de stăpîn-justiţiar este acela care distribuie individual, după propria sa judecată, dreptatea între automobile şi conducătorii lor. Cum am mai spus, nu totdeauna este dat omului să fie stăpîn şi justiţiar din cauza superstiţiilor, vanităţilor şi mondenităţilor care îi mai copleşesc încă pe oameni şi automobilele de marcă. Dar cine posedă aceste calităţi, cum le posed eu, devine prin urmare stăpîn şi justiţiar.

Obţinută această virtute şi prerogativă angelică datorită raportului cu propriul automobil, omul tinde în mod automat să se înalţe de pe solul pe care trăia ca animal şi vegetal (în mod poate mai mult vegetal decît animal), prinzînd rădăcini mult mai greu de smuls şi mai umilitoare pentru sufletul său. Or ca înger va avea oroare tocmai de tot ceea ce este animal şi vegetal : mai mult, va simţi că animalul şi vegetalul sînt imorale faţă de noua sa existenţă şi esenţa de om-automobil-înger pe care el însuşi a creat-o cu mîinile sale. Va simţi oroare pentru condiţia inferioară din trecut şi iată-l, astfel, devenit stăpîn şi justiţiar asupra tuturor celor ce sînt încă legaţi de sol. Mă refer la cei care nu pot (şi nu vor) să instaureze raportul om-automobil, şi renegînd cu încăpăţînare automobilul, ca şi cînd şi-ar renega membrele sale mobile, picioare şi braţe, se încăpăţînează să meargă pe sol. Nu mă opresc acum ca să arăt cum toţi cei care merg, puţin aplecaţi în jos, sînt o adevărată plagă a circulaţiei, în marile oraşe şi la ţară, comportîndu-se într-un sens strict practic şi logic, şi nu într-unul matematic şi moral. Aceasta

nu face parte din discursul meu şi las statisticile pe seama celor de specialitate.

Ceea ce vreau să demonstrez ca scandalos şi eretic este ideea şi sentimentul care îi face pe oameni să meargă pe sol ignorînd marele raport om-automobil. Ei sînt adevăratele obstacole din calea civilizaţiei ascendente, a progresului şi a religiilor moderne. În obstinaţia lor de a fi şi de a se complace ca vegetale şi animale ei neagă, spre exemplu, însuşi actul pe care omul l-a îndeplinit cu mulţi ani în urmă, cînd se ridica din patru labe pe membrele posterioare. Şi, mai pe urmă, în preistorie, cînd din vegetal a devenit om : în sfîrşit, ei sînt adevăraţii oponenţi ai viitorului omului-înger, care a şi făcut primele sale probe şi demonstraţii în imensa mulţime a oamenilor-automobil care aleargă de-a lungul şoselelor şi, în domenii mai elevate, în astronauţii care au ajuns să se mişte în spaţiul cosmic. Această obstinaţie, această negaţie a noii religii ce-l poartă pe om departe de umilele sale origini este o profundă ofensă adusă însăşi ideii de om, mişcării, devenirii sale. Iată de ce omul, în automobilul său, este stăpîn şi justiţiar. Stăpîn, pentru că acum el este stăpînul solului, nemaifiind legat de vechile rădăcini, şi judecător pentru că simte necesitatea interioară de a-i pedepsi pe aceia care merg lent pe drumuri, încurcînd şi uneori împiedicînd traiectoria omului şi automobilului său.

Am spus toate astea pentru ca soţia şi cei doi copii ai mei, care formează mult iubita mea familie, să cunoască într-o zi motivele adevărate, profunde, morale, religioase şi filozofice care m-au

împins să pedepsesc persoanele care traversează lent trecerile de pietoni în traseul ce mă duce de la birou acasă. Să știe că, înainte de orice, acțiunea mea nu s-a născut dintr-o obișnuită mînie, cum se întîmplă adesea, sau pentru că, legați prin rădăcinile lor terestre, pietonii sînt deosebit de înceți în traversarea străzilor. Am făcut-o în mai multe rînduri, în patru puncte ale orașului, în mod deliberat, tocmai din cauza conștiinței pe care o am, de a fi, înăuntrul automobilului meu, stăpîn și justițiar. Am făcut-o pentru a da un exemplu moral, și știu că și alții mă vor urma în opera pe care am început-o. Între pietoni erau copii și un bătrîn care a spart geamul automobilului meu zburător cu bastonul mai înainte de a sfîrși strivit sub roți, dar justiția omului-automobil nu se uită la diferențele de vîrstă și nu măsoară propria umanitate cu aceea a celor care nu se înalță.

Cînd toate automobilele nu vor mai avea mărci, sensul monden și superstiția proprietății vor fi dispărut, iar entitatea om-automobil se va numi simplu Alfa ; cînd în marile elipse care încep deja să cuprindă, să închidă orașele în marele flux circulatoriu, vor triumfa legile morale, pecetluite de justiția dinamicii (și trecerile pentru pietoni vor fi dispărut cum au început să dispară), atunci, dragii mei membri ai familiei, dragă soție Maria, dragă Graziella și dragă Giorgio, numai atunci veți fi mîndri de mine și vă veți înclina în fața persoanei mele.

29

Cum face o mamă cu atîția copii ? Atîția, pentru a spune adevărul, însemnează numai trei, dar sînt toți băieți : primul de nouă, al doilea de șase și ultimul de doi ani și jumătate. Și totuși sînt mulți, dar par așa poate și pentru că sînt băieți și între o mamă, singură și fără un soț cu adevărat al său, și cei trei băieți ai ei există aceeași situație care există între bărbat și femeie : adică o latentă spaimă absolut feminină față de agresivitatea masculină, întrucît poate să explodeze pe neașteptate, să facă tot felul de lucruri, să spargă, să se joace, să strige (mai ales să strige), în sfîrșit pentru acel ceva totodată imprevizibil și violent care este caracteristica băieților.

Și asta nu pentru că nu i-aș iubi, să fie clar, dimpotrivă, uneori simt un elan atît de puternic față de toți trei încît îi iau la mine în pat și-i las să facă tot ce vor, eu stînd și privindu-i. Trebuie să spun imediat că nu sînt copiii aceluiași tată : cel mai mic, cel de doi ani și jumătate, e copilul altui bărbat, care a locuit în casa asta exact doi ani și jumătate, vîrsta copilului său, după care m-a părăsit, tot așa cum m-a părăsit și soțul meu. Nu știu de ce, dar cel

mic este și cel mai rău dintre copii, cel care urlă mai mult, sparge mai mult și plînge mai mult decît toți ceilalți.

Și nu seamănă nici cu mine, nici cu tatăl său, părînd să fie copilul alteia ; aș putea chiar să cred acest lucru pentru că atunci cînd a fost conceput n-a fost deloc fructul iubirii, cum se spune, ci al unei cerți care s-a încheiat, cine știe de ce, în acel mod. În realitate omul cu care trăiam și de care eram îndrăgostită, iubea deja pe alta și poate gîndindu-se la alta a conceput acest copil care-mi pare atît de puțin copilul meu. Și totuși l-am făcut eu, ca și pe ceilalți, eu sînt mama lui, dar amintirea acelei nopți, erau chiar orele cinci dimineața (mi-o amintesc perfect), care s-a încheiat în acel mod după ce el dansase în fața ochilor mei întreaga seară cu cealaltă, și după insultele pe care el, beat, mi le aruncase urlînd în față pentru că plîngeam și eram disperată, amintirea acelei nopți nu putea să mă părăsească și mă întreb cum oare și pentru ce a fost posibil să fie conceput un copil : copilul urletelor, al loviturilor și al alcoolului, cum îl numesc adesea, cînd mă scoate din sărite. Natural el e mic, are doi ani și jumătate, și nu înțelege, și totuși parcă ar înțelege deoarece, așa cum îi este obiceiul, începe să urle cît poate și nu termină decît după ce primește o groază de palme.

Dar după aceea urlă și mai mult, urlă la rece, aș spune, fără lacrimi, ca pentru a protesta fără să înțeleagă, exact cum făcea tatăl său care urla în dialectul lui și eu nu pricepeam nimic din tot ce-mi spunea. Dar știam totuși, dincolo de

ton și de violență, că tot ce-mi spunea erau injurii, și același efect mi-l provoacă și urletele copilului : adevărate injurii, pe care el nu știe încă să le formuleze, decît cu strigăte ascuțite, agresive și deloc îndurerate, care-mi pătrund nu numai în urechi, dar și-n tot corpul, ca și cum ar fi pumni, palme sau lovituri cu piciorul. În afară de asta mai are și un cap mare, foarte mare, cum nu-l am nici eu, nici tatăl lui, și din cauza acelui cap, la doi ani și jumătate încă nu stă în picioare : se clatină și apoi cade. Atunci merge în patru labe, ca un mic animal, și cînd încerc să-l fac să stea în picioare, folosind toate mijloacele, el se înfurie și găsește un nou prilej ca să înceapă iar să țipe și să latre. Am încercat cu scăunelul, cu hamurile și ieri seară m-am întristat gîndindu-mă la el și am plîns pe stradă încît toți mă priveau ; am alergat într-un mare magazin, am cumpărat un mic țarc, căptușit tot și cu un covoraș roșu și în felul ăsta am cheltuit toți banii pe care îi aveam în buzunar fără a mă gîndi că ar fi trebuit să cumpăr ceva și pentru ceilalți doi copii.

Casa mea se află la periferia cea mai îndepărtată a orașului, aproape la o jumătate chilometru de la capătul liniei de tramvai, imediat după depozitele unei mari fabrici de aparate de radio ; în spatele fabricii încep casele populare, proprietatea comunei, puse la dispoziția celor evacuați. Puse la dispoziție ca să spunem așa, pentru că nu a fost ușor să obțin căsuța pe care o am și mai ales s-o păstrez după peripețiile căsătoriei, a părăsirii căminului conjugal de către soțul meu, a fugii celuilalt bărbat și a prezenței,

foarte neregulate a ultimului, hai să-i zicem so care face pe vînzătorul ambulant.

E casa nefericitei mele căsătorii, a primelo mele zile de soţie şi de mamă, apoi casa care m primeşte seara cînd mă întorc de la lu cru (sînt garderobieră într-un restaurant) ş în sfîrşit, locul în care stau toată ziu copiii. Pentru ei este casă şi şcoală împreună pentru că aci stau mereu, în afară de duminic după-amiază cînd îi duc în parc. Casa nu est urîtă, dar e mică, mai mult sau mai puţin ca şi celelalte peste două mii care au fost construite toate la fel, în această zonă. Se spune că au fos studiate de mari arhitecţi şi cred că e adevăra fiindcă, în felul lor, chiar mici fiind, sînt dotat cu toate comodităţile : un vestibul, o mică bucătărie, o cameră de dormit şi o baie. În bucătărie e un paviment de mozaic. Spălătoriile sînt într-un pavilion comun pentru toate grupurile de case, în fundul micii livezi care le desparte. Se aude tot, natural, ce zic şi fac vecinii, dar asta se întîmplă în toate casele, populare şi nepopulare, totul este să te obişnuieşti. Pentru mine nu este de altfel atît de grav că aud discuţiile vecinilor, sau chiar certurile lor, dar nu vreau în nici un chip ca vecinii să audă ce se întîmplă în casa mea ; pentru asta caut în toate chipurile să-i fac pe copii să vorbească încet, să nu producă nici un zgomot şi, în general, să nu-şi facă auzite nici măcar glasurile, ca în felul ăsta toţi să ne creadă o mică şi liniştită familie de oameni cumsecade.

Dar nu este uşor de obţinut acest rezultat : copiii, se ştie, în special băieţii, strigă, cîntă, în

sfîrşit fac zgomot. Şi acesta e unicul prilej în care sînt severă cu copiii mei şi gata să-i pedepsesc. Din nici cu severitatea nu reuşeşti prea mult, strigătele înseamnă întîi de toate proastă creştere, dar şi un act infantil şi vital pe care cu greu reuşeşti să-l opreşti. Am făcut un sacrificiu : am închiriat un televizor cu fise, mai mult pentru voci decît pentru imagini. Într-adevăr, la o anumită oră a serii, cînd copiii sînt obosiţi şi ar trebui să se ducă la culcare, dar în realitate nu par deloc obosiţi şi nu se duc deloc la culcare, introduc o fisă în televizorul care se aprinde şi împreună cu imaginile se aud voci şi sunete. Voci şi sunete care fac zgomot în perfectă sincronie cu vocile şi sunetele tuturor televizoarelor care sînt în imobil şi care nu permit vecinilor să audă sunetele şi vocile copiilor mei şi a mea. Copiii ştiu, pentru că le-am explicat eu, că acela este momentul în care pot să strige şi să facă zgomot : oricum, televizorul îi acoperea cu cuvintele şi sunetele sale. Şi fiindcă întreaga zi chiar cînd nu sînt eu, stau mereu tăcuţi sau vorbesc cu glasul încet, ia închipuiţi-vă cîte nu fac la ora aceea.

Pot să spun că printr-un sistem ca ăsta am ajuns să-i educ bine pe copiii mei şi îi şi văd adulţi, tăcuţi şi cumsecade, vorbind cu voce scăzută ca mulţi domni care frecventează restaurantul în care lucrez. Primii doi vorbesc chiar de pe acum cu o voce foarte scăzută sau stau tăcuţi, şi confirmarea îmi vine de la vecini care spun că nu-i aud niciodată. Niciodată pe primii doi, care sînt tăcuţi, dar nu şi pe al treilea, care ţipă aproape într-una. Şi tocmai această

imposibilitate de a-l face tăcut ca și pe ceilalți, sau ca să meargă, cum făceau ceilalți de la un an și jumătate, mă îndurerează și în același timp mă exasperează.

De exemplu ieri seară, cînd m-am întors acasă cu țarcul: eram mulțumită, deși cheltuisem toți banii, și primii doi copii, cu toate că nu adusesem acasă nimic pentru ei, rămăseseră tăcuți, fără să plîngă, fără să facă scene. Dar cel mic a început să urle, ca totdeauna, ca în fiecare seară. Nu știu de ce: nu-i era rău, i-am luat temperatura, nu avea febră, am încercat să-l fac să mănînce, n-a mîncat, în sfîrșit am încercat orice. Încercam să-l fac să înțeleagă că acel dar, acel țarc, era pentru el, pentru ca să învețe să meargă și să-și susțină capul lui mare, sau cel puțin să și-l sprijine de margine. Am aprins televizorul. Nimic, țipa, fără întrerupere. Pînă cînd vocea lui a întrecut-o pe cea a televizorului și a devenit vocea tatălui său pe care o cunoșteam prea bine, agresivă, violentă, lătrătoare, plină de obscure și de neînțelese insulte. Sînt o femeie calmă, chiar dacă sînt emotivă, și nu mă înfurii foarte ușor, ci numai cînd nu se mai poate. M-am închis în bucătărie ca să mă gîndesc, lăsînd copilul să țipe și, în felul său inocent, să mă insulte. Celorlalți doi le era foame și băteau cu pumnii în ușa de sticlă, ca să le pregătesc de mîncare, dar eu stăteam pe scaun și mă gîndeam. Priveam afară pe fereastră: case absolut asemănătoare și ordonate se succedau după alte case asemănătoare și ordonate, ferestre luminate după alte ferestre luminate, și mai departe, grupate în ceață, hangarele industriale ale căror tuburi de neon se puteau întrezări de-a lungul căpriorilor. Acolo înăuntru, întîmplător, se fabricau televizoare, aparate de radio, magnetofoane, toate obiecte care emiteau sunete. Și totuși toate acele obiecte, printr-o ușoară apăsare a degetului pe un buton, se cufundau imediat în tăcere.

Așa făcusem cu ajutorul educației, și cu cei doi copii mai mari ai mei. Educația era butonul pe care apăsam în fiecare dimineață cînd le recomandam: „Să tăceți sau să vorbiți încet, că dacă nu e vai de voi!“ Ei, așadar, ca și acele televizoare și aparate de radio or magnetofoane, erau niște mașini aproape perfecte, care într-o bună zi vor putea fi (ca să spunem așa) cumpărate și folosite, poate chiar iubite de oameni. Nu așa însă se petreceau lucrurile și cu cel mic, care nu sălta capul, nu mergea încă, dar țipa în schimb, numai și numai cînd vrea el. El va fi nu numai nefericit în viață, dar ca să spun așa, pe bună dreptate nefericit. În acea clipă m-am gîndit la el ca la unul din acele televizoare, aparate de radio sau magnetofoane, iremediabil inutile, stricate din cauza unui defect de concepție sau de fabricație. Mi-a venit în minte că tocmai cu conceperea, cu fabricația acelui copil al meu se făcuse într-adevăr o greșeală, o greșeală în același timp teoretică și tehnică, ca și cu acele televizoare, tuburi și ecrane, și ele defectuoase, pe care le vedeam dimineața în zori, prin ceață, aruncate în grămezi mici, fără sens și fără voce, dincolo de incinta caselor populare.

Am trecut dincolo, calmă pentru că acum înțelesesem. Copilul tot mai țipa, cu o voce mai puternică și mai pătrunzătoare decît a femeii pletoase care umplea ecranul. Am încercat să-i astup gura cu o mînă, dar el, cu o forță de necrezut, mi-a prins-o și mi-a mușcat-o. Atunci l-am ridicat de jos unde sta, cu capul lipit de covorul țarcului nou, am deschis fereastra și l-am aruncat în direcția fabricii.

30

Sînt un muncitor care are tot mai multe nevoi și tocmai pentru asta, pentru a putea face față cheltuielilor trebuie să colaborez pentru ca producția mea să crească. Despre această simplă operație îmi dau seama cu obediență și ignoranță și totuși nu înțeleg prea bine și mă chinui toată ziua, la lucru și în afară de lucru. Motivele chinului meu sînt două, reprezentate de două cuvinte scrise cu litere mari de neon roz în obscuritatea minții mele; cuvintele sînt: producție și cost. Sînt două cuvinte magice care-mi întovărășesc viața, din clipa în care mă trezesc pînă la aceea în care adorm: dar chiar și în timpul nopții cînd se aprind și se sting în vis.

Nu auzisem niciodată pronunțate aceste două cuvinte, pentru că în dialectul meu nu se folosesc, dar am putut constata, folosindu-mi rațiunea și rugîndu-l pe inginer să mi le explice, că ele sînt două cuvinte care revin (chinuitoare) nu numai în viața mea, în munca și visele mele, dar și în munca, viața și visele inginerului, ba chiar și ale multor altor colegi din fabrică, ale proprietarilor și acționarilor. În concluzie sînt două cuvinte magice care, în afară de faptul că vor să spună ceea ce spun, au în realitate alte multe semnificații și,

se poate spune, că stau la baza unei științe magice care are drept nume productivitatea. Dacă la început nu făceam mult caz de aceste cuvinte, numai două, care îmi bîzîiau în cap, cu timpul a trebuit să-mi dau seama că erau foarte importante din moment ce se transmiteau fără deosebire, de la simplul muncitor care sînt eu, la șeful de secție, la inginer, la conducători, la proprietari, la acționari, în sfîrșit la toți aceia care își dedică propriile forțe productive fabricii. Dacă sună și răsună cu mii de ecouri atît de îndepărtate, trebuie să fie cuvinte asemenea acelora pe care preotul le pronunță uneori în timpul liturghiei, și au valoare religioasă.

Numai că aceste două cuvinte nu sînt numai rituale și religioase, ca multe cuvinte latine pe care le pronunță preotul în timpul liturghiei, ci și cuvinte (cum am descoperit eu) magice, ca de exemplu *abracadabra*. Nimeni nu știe ce vrea să însemne, dar se știe că este un cuvînt magic și că are și el valoare rituală și religioasă. Dar eu sînt un om care vrea să înțeleagă totul și chiar și valoarea acestor cuvinte, în afară de semnificația lor primă pe care am înțeles-o foarte bine chiar de la început. Vreau adică să înțeleg cum fac să produc mai mult, sau cum fac să-mi mențin prețul. Iată blestemăția care mă mîhnește. În realitate n-ar trebui să-mi pese de nimic, fiindcă eu primesc oricum un salariu și nu pot să mă plîng, am tot ce-mi trebuie ca să-mi întrețin familia: am ce mînca, o casă în care să dorm, am frigider, mașină de spălat rufe, televizorul, grădinița pentru cei doi copii ai mei, vilegiatura vara sau iarna, asistența medicală și socială, în sfîrșit, nu

pot să mă plîng. Dar dacă experiențele mele, adică tot ceea ce am, adică prețul meu, nu sînt acoperite de producția mea, adică de prețul de vînzare a ceea ce fac, într-o zi sau alta toate astea ar putea să-mi lipsească dintr-o dată sau se vor micșora simțitor, provocîndu-mi mari neplăceri mie și familiei mele. Dau un exemplu: alături de căsuța mea am un petec de grădină și în grădina asta țin patru găini pentru ouă proaspete. Aceste găini (toate patru împreună) fac trei ouă pe zi, și grăunțele lor mă costă ceva mai mult decît prețul pieții pentru trei ouă. Totuși eu trebuie să consider găina în sine, care are un preț, și faptul că ouăle sînt garantat proaspete. Făcînd toate socotelile, pînă la urmă costul găinilor care fac ouă este echivalent și poate întrecut de avantajul de a avea trei ouă proaspete în fiecare dimineață. Să încercăm acum să aplicăm găinilor cele spuse despre prețul de cost și producție așa cum se face în fabrică. Adică ce este de făcut ca găinile să producă mai mult, în așa fel ca ceea ce produc să întreacă net costul hranei. Ei bine, oricît mă silesc, nu știu deloc să le aplic la găinile din grădină. Aceste principii au însă sens dacă îi sînt aplicate omului și la asta mă gîndesc întreaga zi considerînd, însă, și faptul (negativ) că în raport cu găinile din grădină ele nu au nici o semnificație. La început, pe ascuns, am pronunțat de mai multe ori în fața găinilor cele două cuvinte magice, dar ele nu au reacționat în nici un fel și au continuat să ciugulească ici și colo ca și cînd nu s-ar fi întîmplat nimic. E adevărat că animalele nu înțeleg graiul omenesc, că animalele sînt deosebite

de oameni şi nu posedă raţiune, dar tocmai pentru că eu nu înţeleg şi mă zăpăcesc, am încercat să le spun găinilor cuvintele magice. Pentru că, nefiind cuvinte oarecari, cuvinte ca atîtea altele, care servesc să indice lucruri şi obiecte, calităţi sau defecte sau gînduri etcetera, ci cuvinte magice ca *abracadabra*, poate că găinile, sensibile la magie şi la furtuni, ca toate animalele, ar fi reacţionat într-un fel. În realitate, nimic.

Continuînd să mă gîndesc la asta şi în timpul lucrului şi acasă, în familie, a apărut astfel principala mea preocupare, pe care am amintit-o şi care priveşte cerinţele familiei mele. Am vorbit despre asta şi cu soţia mea, i-am vorbit tot mai des şi de cîteva luni soţia mea, care şi ea ca şi găinile arată dezinteres faţă de cele două cuvinte, demonstrează faţă de mine grosolănie şi intoleranţă. Zice că ea nu înţelege nimic din toate lucrurile astea, că datoria mea este să muncesc şi că trebuie să nu-mi bat capul cu atîtea născociri. Zice că pentru gîndit sînt inginerii şi conducătorii şi în privinţa asta are dreptate absolută, dar eu cred că un om, chiar dacă este un simplu muncitor ca mine, are dreptul şi datoria de a se gîndi la problemele care privesc cerinţele familiei sale şi ale fabricii sale care îi dă posibilitatea să trăiască. Mojicia soţiei mele şi pînă la urmă puţina iubire pe care o are pentru mine s-a manifestat şi acum un an şi ceva cînd a fost vorba dacă mai trebuie sau nu să avem încă un copil. Ea spunea da, eu nu. Chiar cu acest prilej m-am gîndit să dau la iveală cele două cuvinte magice de producţie şi preţ de cost, faţă de care ea însă a arătat indiferenţă şi

dezinteres. În esenţă eu spuneam, dînd fie exemplul ouălor şi al găinilor, fie un alt exemplu (mai încurcat însă), care privea fabrica noastră, că naşterea şi prezenţa în familie a unui alt copil făcea să crească cerinţele şi, în consecinţă, costurile. Cu vorbele astea am continuat cîteva luni pînă cînd ea mi-a spus că nu-mi dăduse de veste dar că era însărcinată şi aşteaptă un copil. Cele două cuvinte nu funcţionaseră deci nici măcar cu ea, aşa că eu, în mic, aveam deci aceleaşi probleme pe care le aveau proprietarii, conducătorii şi inginerii din fabrică.

M-am certat cu soţia, am şi plesnit-o şi imediat după asta am tăiat găinile pentru a micşora cerinţele familiei : uitasem exemplul pe care mi-l dădusem mie însumi, al avantajului prezenţei găinilor în familie, şi văzîndu-le ciugulind fără încetare în strachina lor cu mîncare mi se păruse că hrana şi viaţa găinilor însemna o risipă faţă de producţia lor (trei ouă pe zi). Dar apoi m-am liniştit şi m-am gîndit că de acum lucrurile trebuiau să meargă aşa şi că trebuia să reflectez cum să pun de acord producţia cu preţurile mele de cost. Numai că am descoperit că şi naşterea noului copil însemna o producţie, că la urma urmelor eu produceam ceva în plus şi că prin urmare ar fi trebuit să se întîmple contrariul celor de care mă temeam. Adică, crescînd producţia preţurile de cost să se micşoreze.

Am vorbit despre asta cu un prieten al meu care lucrează în aceeaşi secţie şi care a învăţat carte mai multă decît mine. Nimic. Ceea ce susţineam eu nu era altceva decît o doctă iluzie şi într-adevăr el mi-a explicat, cu hîrtia şi stiloul

în mînă, că, în cazul meu, crescînd producţia familiară (adică un copil în plus, cel care trebuia să se nască), mi s-ar fi mărit în mod simţitor şi preţul de cost al familiei şi cerinţele mele ar fi crescut. Atunci l-am întrebat cum de această lege era valabilă numai pentru familia mea şi nu era valabilă şi pentru fabrică unde, crescînd producţia, preţul de cost scade. La asta nu a ştiut să răspundă şi şi-a vîrît în buzunar stiloul fiindcă nu mai ştia ce să scrie cu el.

Sînt tînăr şi chiar dacă n-am învăţat carte am muncit totdeauna, şi în fabrică nimeni nu s-a plîns de mine. Mi-am făcut întotdeauna datoria şi i-am ascultat şi respectat pe toţi, de la şeful de secţie pînă la acţionarii pe care nu i-am văzut niciodată şi pe care totdeauna i-am crezut proprietari, dar care în realitate nu sînt pentru că sînt prea mulţi şi unde există prea mulţi proprietari ai unui singur lucru nu există în realitate nici unul. Sînt tînăr şi adevărata mea fire m-ar purta spre cultivarea pămîntului, cum a făcut tatăl meu, care era zilier, şi bunicul meu, care era tot zilier. Alte lucruri pe care ştiu să le fac bine sînt : să merg la vînătoare sau la pescuit, pentru că acolo unde m-am născut eu toţi merg la vînătoare şi la pescuit. Ştiu de asemenea să imit toate fluierăturile păsărilor şi chiar, cînd eram copil, mă chemau pentru că ştiam atît de bine să le imit încît nu mai era nevoie de altă pasăre care să le momească. O fac şi acum dar nu mai apar păsări pentru că stau în oraş şi vuietul automobilelor şi zgomotele nocturne întrec cu mult şuierăturile mele care au nevoie de o tăcere profundă, cea din zori sau de la apus (ştiam să imit şi trilul privighetorii).

Ce ştiu să fac acum ? Ştiu să fac pe muncitorul pentru că lucrez în fabrică, dar în realitate nu ştiu să fac nici măcar pe muncitorul şi pentru motivul ăsta mă simt foarte abătut. Într-adevăr nu înţeleg cuvintele magice pe care ceilalţi muncitori ca şi mine le-au înţeles şi se pregătesc deja să producă mai mult pentru a-şi menţine sau a-şi depăşi preţurile de cost. Eu în schimb ce fac ? Aduc pe lume un alt copil pentru că nevastă-mea este o ignorantă, ţărancă şi ea ca şi mine şi nu vrea să ştie de producţie şi de cost, şi este foarte mulţumită, cine ştie de ce, să facă un alt copil, care în schimb (contrariu a ceea ce se întîmplă în fabrică) va mări cheltuielile şi cerinţele. Tai patru găini pentru a face economie, şi în general asociez şi confund lucrurile. Între timp supărările cresc din zi în zi pentru că în afară de a face ceea ce ştiu să fac, adică să muncesc în fabrică, nu ştiu să fac nimic altceva, şi mai ales nu ştiu să gîndesc şi să înţeleg cele două cuvinte magice. Dar de ar fi numai două : trag cu urechea de cîtva timp. Şi cîte cuvinte pe care nu le înţeleg eu am auzit din toate părţile, care ies din gurile şefilor de secţie sau ale maşinilor, se aprind şi se sting. Pînă într-atît încît nu mai ştiu pe care s-o citesc şi pe care să caut s-o înţeleg. În mijlocul acestei magii totale, ce se va întîmpla cu mine oare ? Spun şi întreb.

31

Cît aş vrea să fiu şi eu o vedetă, un div, dacă se poate spune aşa, la masculin! Dar nu un div de cinematograf sau de muzică uşoară, ci o vedetă, un div adevărat, aşa cum sugerează cuvîntul, adică ceva care se aseamănă cu divinitatea şi care, într-un fel oarecare, să mă ridice din condiţia de băiat oarecare, iar mîine, din cea de bărbat oarecare. Sînt sătul să fiu nimeni, fiu al unor părinţi care sînt nimeni şi să-mi trec în felul ăsta tinereţea şi viaţa pe care o am în faţă în străfundurile cele mai adînci ale plictiselii.

A fi vedetă, div, aşa cum înţeleg eu vedetismul, sau divinitatea, este cu totul altceva: înainte de orice înseamnă că nu eşti un oarecine, fiu al unor părinţi oarecari. Apoi înseamnă să fii adorat sau urît, ceea ce e acelaşi lucru, şi în fine să exerciţi asupra ta însuţi, dar şi asupra altora, o putere imensă, chiar divină, obţinută odată pentru totdeauna din clipa în care eşti vedetă. E adevărat, vedete sau divinităţi sînt atîţia şi trec repede, pentru că şi vedetismul şi divinitatea sînt supuse modelor, dar chiar şi atunci tot e mai bine să fii vedetă măcar pentru o singură zi decît niciodată.

Ce anostă este viaţa mea! În acest oraş anost între oameni anoşti (nu sînt excluşi nici părinţii mei), pe străzi anoste, în cinematografe anoste, ca să nu mai vorbesc de casa în care locuiesc şi de universitatea în care studiez. E o dezolare palidă, care depăşeşte cu mult termenul însuşi, este o stare de un cenuşiu total care îi acoperă pe oameni, lucrurile şi oraşul, ca un mare nor de pulbere, de cenuşe şi de leşie. Chiar şi soarele este şters, chiar şi natura şi anotimpurile care totuşi, într-un mod sau altul, ar trebui să-şi facă simţită prezenţa, măcar prin culoare. Nu, nimic; totul are cenuşiul cenuşii, ca şi feţele alor mei, egale cu cele transmise la televiziune, cenuşe şi ele şi de leşie. Şi totuşi am douăzeci de ani, ar trebui să văd, cum spune adesea tatăl meu, viaţa în roz şi să fiu, cum spune mama, deja un bărbat. Ca şi cum un bărbat n-ar fi mai puţin cenuşiu decît mine şi viaţa ar avea o culoare deosebită, adică roz. Eu nu am văzut niciodată viaţa în roz; ca băieţel vedeam cîteva culori printre care, poate, şi rozul, dar în mod sincer acuma nu prea mai văd multe culori, cu excepţia celor din magazine, dar şi acolo e ca şi cum nu le-aş vedea pentru că, la un moment dat, atît de multe sînt culorile pe care magazinele vor să le etaleze, încît ajungi la a nu mai vedea nici una. Cît despre „a fi deja un bărbat", asta chiar că nu prea înţeleg ce vrea să însemne, numai dacă mama nu se referă la faptul că a fi bărbat înseamnă să munceşti; şi eu încă nu muncesc.

A fi vedetă, printre alte lucruri, înseamnă şi a sfida moartea şi monotonia şi vîrsta, în sfîrşit

tot ce este prestabilit de către legile umane sau de natură, pentru a se fixa odată pentru totdeauna, dacă nu chiar în nemurire, care în zilele de azi nu mai există deloc, cel puțin într-o singură zi din viață.

Pentru ca să fie clar, eu nu sînt un exhibiționist, nici unul care vrea să se facă cunoscut cu orice preț, pentru că asta ar fi destul de ușor, chiar prea ușor. Ar fi deajuns să-mi las părul să crească sau să cînt la chitară (dar și la chitară, acum cîntă toți și toți își lasă părul să crească), sau să mă îmbrac în mod extravagant, ca milioane de exhibiționiști de vîrsta mea. Nu, nu, nu este ceva potrivit pentru mine și desigur nu asta înțeleg eu cînd spun că aș vrea să fiu o vedetă. Să crezi că ești vedetă pentru atît de puțin e și mai cenușiu și mai mizer decît să nu crezi deloc, pentru că dacă este adevărat că felul de comportament este și esența unui om, a se comporta în felul acesta e prea puțin fie și numai pentru a se apropia de vedetism așa cum îl înțeleg eu. Oricum, toate astea le spun așa pentru ca să le spun, pentru că în momentul acesta nu am nimic de făcut, cel puțin pînă la ora cinci, cînd se va întoarce acasă tata. O spun adică pentru a umple aceste ore monotone și de culoare cenușie leșioasă (deloc roză!) pe care le am înaintea mea pînă diseară. Și puțin pentru a-mi da posibilitatea mie însumi, și poate și altora, dacă nu de a înțelege, cel puțin de a începe să înțeleagă multe lucruri care par de neînțeles și în realitate nu sînt sau sînt pentru că apar misterioase în ele însele, dar și asta, că sînt misterioase, voind și punîndu-ți la contribuție creierul poți ajunge s-o înțelegi fără să te scandalizezi atît de mult.

După ce am spus toate astea, voi povesti cum și de ce s-a întîmplat ceea ce s-a întîmplat, în felul ăsta mă voi cruța de plictiseala de a mai repeta-o în altă parte.

Azi după-amiază stăteam în casă fără nici o dorință de a ieși, cum mi se întîmplă adesea, pentru motivele pe care le-am însemnat mai sus: cerul era cenușiu, casele cenușii, străzile de cenușe, cinematografele de leșie etc., cum am spus. Stam în camera mea, îmbrăcat cu un pulovăr, o pereche de pantaloni de catifea și sandale de cauciuc tip japonez, de vară, din acelea care se folosesc la mare. Dar fiindcă este iarnă și e frig aveam și o pereche de ciorapi groși de lînă: în felul ăsta puteam să-mi încalț greu sandalele care, cum se știe, sînt vîrîte între cele două degete ale piciorului gol. În orice caz am încercat totuși și cu toată grosimea ciorapului, de bine de rău, am reușit. Desigur că nu puteam să merg prea comod și-mi tîrîiam sandalele de cauciuc cu greutate, din cînd în cînd pierzîndu-le pe drum. Și chiar faptul acesta, împreună cu cenușa deosebit de leșioasă a zilei, mi-au provocat o mare nervozitate, mai mult, cred că sub anumite aspecte a fost elementul exterior dominant și primar al nervozității mele. Am stat puțin în camera mea, poate pînă spre ora patru, apoi mi-am tîrît sandalele pînă la bucătărie, unde se afla mama. Mama citea un ziar pus pe masa din bucătărie, la lumina lămpii centrale. Adică bucătă-

ria era în întregime luminată de lampa centrală, care este un lung tub de neon aplicat în tavan, iar mama stătea exact sub tubul de neon primind, ea și ziarul, toată lumina. M-am așezat și eu, în partea în care masa era mai îngustă.

Mama, o femeie cam de cincizeci de ani, poate nu încă împliniți, este de statură mijlocie și este, cum am spus, o femeie oarecare. Are părul vopsit blond, și nu pot să spun exact care este culoarea părului ei, pentru că totdeauna am văzut-o numai așa. Avea o rochie albastră, ciorapi și o pereche de pantofi de casă, cu toc ortopedic de plută, foarte lustruiți și aproape noi. Mai mult decît de mamă sau de gospodină, avea aerul unei infirmiere sau al unei contabile vîrstnice de la un oficiu poștal periferic. În spatele mamei era frigiderul, alături de frigider mașina de gătit cu gaze, alături de mașina de gătit, un lung spălător cu două chiuvete. În fața mamei un șir de dulăpioare de bucătărie, tip american, de furnir gri cenușiu, care ocupau aproape în întregime peretele în sus și-n jos. În colț, spre ușa cu geamuri și balconaș, mașina de spălat rufe.

Văzută în ansamblu bucătăria este o perfectă bucătărie modernă, oarecare, din cele care se văd în publicitatea cinematografică. Aceeași ordine, același luciu anonim, aceeași aparență și imobilă noutate, în realitate funebră.

Stam în continuare așezat alături de mama fără să fac nimic, și încercam, inutil, să-mi vîr degetele piciorului împiedicate de ciorap în sandaua japoneză ; eram foarte nervos și așteptam ca această nervozitate să se comunice într-un mod oare-

care și obiectelor care mă înconjurau. Mai mult decît nervozitate, era chiar plictiseală ceea ce simțeam și mă gîndeam chiar că atît obiectele din bucătărie din jurul meu, cît și sandalele mele japoneze, puloverul, pantalonii și mama care sta aplecată și nemișcată peste ziar, și nu mai puțin tubul acela de neon imobil deasupra ei, toate aceste lucruri și obiecte se plictiseau tot la fel ca și mine și trebuiau să dea într-un fel oarecare un semn al plictiselii lor. Nu știu cum, dar bunăoară neonul să se stingă pe neașteptate, sau, chiar dacă nu se stingea, să fi dat un ușor, foarte ușor semn de plictiseală cu un tremurat, o clipire, o intermitență a luminozității sale. Sau ca frigiderul să facă să se audă chiar numai pentru o clipă bîzîitul motorului, sau ca furnirul din care sînt făcute dulăpioarele să trosnească puțin, sau ca mama să miște chiar cu un milimetru ziarul, dîndu-mi în felul ăsta o senzație de viață și de mișcare și, în același timp, semnalul că plictiseala mea se revărsase, pentru a spune așa, din mine și în jurul meu, pînă la a face lucrurile să participe la ea. În realitate nimic. Totul rămînea imobil, tăcut, într-un desen, ba nu, într-o sculptură prefabricată și preconstituită care avea, dacă pot să spun așa, ceva din eternitate. Ca și cum frigiderul, neonul, mobilele din furnir, mașina de spălat rufe, femeia, spălătorul, masa, scaunele și omul tînăr ar fi ieșit dintr-un tipar uriaș și ar fi fost astfel fixați în spațiu pentru totdeauna. Am avut, cu alte cuvinte, o senzație de paralizie definitivă (nu știu cum să mă exprim altfel, care se năștea pe de o parte din perfecta așezare a

lucrurilor în spațiul-bucătărie, iar pe de alta din tăcerea care le înfășura pe toate.

Mi-am fixat privirea pe o pereche de ciorapi de nailon, pe care mama îi întinsese deasupra spălătorului : și ei păreau rigizi și aproape contopiți în aceeași imobilă materie a celorlalte obiecte din spațiul-bucătărie. În acel moment m-am ridicat și pentru a încerca pînă la ce punct acea realitate difuză și tăcută era de neînfrînt, am ridicat pumnul și l-am lăsat să cadă cu toată greutatea corpului meu în mijlocul capului blond și nemișcat al mamei mele. Capul se izbi de suprafața de furnir a mesei și ochelarii se sparseră. Totuși (și asta nu știu într-adevăr cum să mi-o explic) nu se auzi nici un zgomot. Nu numai că nu se auzi nici un zgomot, dar obiectele care se aflau în cameră erau la fel de imobile ca la început, la fel de tăcute, cu o foarte ușoară variantă : corpul femeii era acum aplecat peste masă iar omul tînăr — în picioare, la spatele ei.

Altă imobilitate, altă tăcere. Am deschis atunci ușa frigiderului, am deschis sertarele, rînd pe rînd am răsturnat toată bucătăria. Apoi am răsturnat peste corpul femeii frigiderul și am început să-i distrug motorul. Apoi tot restul. Această distrugere, sau mai bine zis această intervenție de vitalitate asupra tuturor acelor obiecte nu a produs nici un zgomot.

La un moment dat m-am simțit obosit, am ridicat un scaun de la pămînt, m-am așezat pe el și mi-am rotit privirea împrejur : da, tabloul, mai degrabă sculptura se schimbase, dar și noua

stare era învăluită de aceeași imobilitate, de aceeași statică și funebră inerție de mai înainte. Erau : o femeie moartă, sub un frigider răsturnat și sfărîmat, o mașină de spălat rufe și ea răsturnată, obiecte de bucătărie peste tot, doi ciorapi de nailon agățați deasupra unui spălător, un om tînăr stînd pe un scaun într-o atitudine înclinată și poate gînditoare.

32

— Ați ucis opt persoane trăgînd de la înălțimea unei ferestre în strada de dedesubt. Vă dați seama de ce-ați făcut ?

— Da, îmi dau perfect seama : am nimerit opt ținte fără a greși vreo lovitură.

— Nu, dumneavoastră ați comis opt delicte aparent fără nici un motiv, pentru că nu cunoașteți în nici un fel persoanele pe care le-ați ucis. Le-ați ales așa, la întîmplare. Sau nu le-ați ales la întîmplare ?

— Le-am privit la întîmplare, așa cum se privește și nu se alege o țintă în loc de alta pe un poligon de tragere : unde, cum știți, țintele nu sînt una, ci nenumărate și toate aliniate.

— Numai că acele ținte pe care le-ați ales de la fereastră, cu pușca în mînă, nu erau niște siluete de lemn, ca la poligoanele de tragere, ci niște oameni.

— O țintă nu este în mod necesar o siluetă de lemn, imobilă ; poate să fie și o siluetă mobilă, în care caz tragerea este mult mai dificilă, cere o doză mult mai mare de abilitate și în orice caz satisfacția este mult mai mare.

— Totuși ați ucis oameni și nu siluete mobile sau imobile.

— Nu, n-am ucis oameni, în sensul care s-a dat pînă în acest moment cuvîntului om. Am lovit pur și simplu ținte mobile care tocmai se mișcau pe stradă. Pentru asta dumneavoastră mă acuzați de un delict sau de o serie de delicte pe care în realitate nu le-am comis. Dovadă că nu cunoșteam pe nici una din persoanele acelea. Ce motiv aveam să le ucid ? Delictul comportă un mobil. Eu nu numai că nu aveam nici un mobil, numai dacă nu vreți să considerați mobil simpla și inocenta dorință de a nimeri o țintă de la prima lovitură, ci eram stimulat de bucuria de a lovi drept în centru. Această bucurie în ceea ce mă privește este dată de o puternică și înnăscută aspirație a mea către precizie și ordine.

— Relatați atunci cu aceeași precizie și amănunțit, cum, cînd și de ce ați decis această, s-o numim așa, tragere la țintă.

— M-am trezit dimineața la șase și am început să mă gîndesc. Apoi m-am sculat.

— La ce vă gîndeați ? Vă amintiți ?

— Îmi amintesc foarte bine. Mă gîndeam la unele concepte de mecanică și le aplicam mișcărilor oamenilor. Mai mult, mă gîndeam, îndeosebi, la mișcările unei familii pe care o văzusem cu o seară mai înainte pe stradă. Primele gînduri s-au născut în realitate cu o seară înainte. Au început așa, ca și cînd ar fi fost vorba să-mi predau mie însumi o lecție de mecanică. Gîndurile se desfășurau în formă de lecție : să încercăm să observăm o familie în mișcare. Iat-o : un tată, de vreo treizeci și cinci de ani, o mamă, între douăzeci și cinci și treizeci, un copil de șase sau șapte ani. Ei se mișcau mecanic, într-un

mod mecanic, nu deosebit de o frunză mînată de vînt, de o pisică furişîndu-se pe lîngă un zid, de un piston în interiorul cilindrului unui motor cu explozie. Adică, pentru a o spune mai clar, mişcarea lor în spaţiu este deosebită de cea a frunzei mînată de vînt, de cea a pisicii sau a pistonului, dar numai în aparenţă şi pentru raţiuni care nu ne privesc, fiind raţiuni nereale ci convenţionale. Aceste raţiuni sînt diferenţele esenţiale şi fundamentale între o frunză, o pisică, un piston şi un om. Dar noi vom privi acum omul şi familia sa în afara convenţiilor, tot aşa după cum vom privi mişcările obiectelor numite sau ale altor obiecte al căror număr poate să ajungă teoretic la infinit. În timpul acestei atente observaţii şi graţie ei vom fi repede conduşi la concluzia că mişcările acestor obiecte, fără nici o excepţie, sînt toate mişcări mecanice: ascultă, deci, de o lege dinamică sau mecanică, lege care exclude orice altă consideraţie şi se revendică în mod constant de la ea însăşi. Această lege include în mod natural conceptul sau noţiunea de statică, întrucît nu există statică fără dinamică, după cum nu există dinamică fără statică. Pentru a conchide: orice corp în spaţiu se află în condiţii de statică sau de dinamică. Nimic altceva. Absolut nimic altceva.

— Acestea sînt gîndurile dumneavoastră din seara precedentă delictului. Dar în dimineaţa delictului ?

— În dimineaţa aceea am avut pentru o clipă în faţa ochilor mei, graţie umbrelor răsturnate care se filtrau printr-o crăpătură, aceeaşi familie pe care o văzusem în seara precedentă, şi am avut alte gînduri, dar nu mai erau didactice sau în formă didactică, ci mai curînd într-o formă confuză. Aceste gînduri se pot rezuma la formula : un om este un corp în mişcare constantă, în spaţiu. În lumina acestei formule am experimentat combinaţii variate începînd de la aceea, mai evidentă, că mulţi oameni sînt multe corpuri care se mişcă în spaţiu. De la această primă combinaţie am trecut la alte combinaţii de natură mai mult politică şi militară, decît ştiinţifică. Am ajuns la concluzia că multe corpuri în mişcare formează umanitatea şi că nepotrivirile între societate, naţiuni sau rase, se pot exemplifica cu următoarea formulă : războiul nu este decît acţiunea unui grup mai mult sau mai puţin vast de corpuri în mişcare ; consecinţele războiului : reducerea de la condiţia de dinamică la condiţia de statică a mai multor corpuri în mişcare. Momentul de maximă tensiune este reprezentat de traiectoria proiectilului care se deplasează de la un corp dinamic către un alt corp dinamic : între aceste două corpuri traiectoria proiectului reprezintă nu numai momentul de maximă tensiune, ci şi momentul de maximă dinamică. Într-adevăr, dacă proiectul va ajunge corpul mobil către care este îndreptat, acel corp va înceta să fie mobil şi va deveni imobil. Dar pentru asta este necesară o ochire foarte precisă aşa încît proiectilul să lovească exact acele părţi ale corpului care permit dinamica acelui corp. Aceste părţi, cum e cunoscut, se reduc practic la una singură = capul. Iată pentru ce am lovit capul celor opt persoane.

— De ce ați definit toate astea drept combinații de natură politică și militară ?

— Pentru că este chiar așa : toată lumea stie că omicidiul este o combinație de natură politică și militară. Merge de la omicidiul singular la exterminarea în masă. În orice caz acțiunea violentă față de un corp dinamic, pentru că acesta să înceteze să mai fie, este o acțiune politică și militară. Sau combinată. Este același lucru.

— Continuați. Ce-ați făcut după aceste gînduri ?

— M-am sculat, am intrat în baie. Am făcut un duș rece pentru că în dimineața aceea era foarte cald. Apoi m-am ras și m-am îmbrăcat. Am reintrat în cameră, am deschis dulapul și am scos din toc pușca mea de precizie. Am dus-o la umăr, am reglat de mai multe ori cătarea, am declanșat de mai multe ori piedica și dispozitivul automat de încărcare. În fine m-am așezat la fereastră și am privit în sus și în jos pe stradă. Era șapte și douăzeci. Trecătorii erau puțini. Am așteptat aproape o oră mai înainte de a trage.

— De ce ați așteptat atît.

— Am așteptat pentru că trecătorii, fiind puțini, ofereau o țintă prea ușoară și asta îmi da o siguranță aproape absolută că am să lovesc fără să greșesc. Am așteptat ca trecătorii să fie mulți ca în felul acesta să pot confunda ținta mea cu un alt trecător întîmplător și vecin.

— Atunci înseamnă că ați făcut o alegere...

— Dimpotrivă, am evitat să fac o alegere. Asta ar fi putut într-adevăr să se întîmple numai în cazul puținilor trecători, întrucît acei puțini trecători erau, de la sine, o alegere care mi se impunea în mod evident. Am tras cu pușca dar nu neleal. Am așteptat ca să înceapă forfota mulțimii pentru a da țintei mele posibilitatea de a nu fi una singură și ușor individuabilă. Într-adevăr, cînd m-am hotărît să trag prima lovitură, ținta nu fusese încă individualizată. Am individualizat-o, pentru a spune așa, chiar în momentul în care am tras. Adică actul de a o individualiza a avut loc simultan cu actul de a-l ucide.

— De ce ați continuat să trageți ? Nu era suficient unul ?

— Nu numai că nu era suficient pentru rațiuni politice și militare, dar dacă aș fi lovit numai unul, asta ar fi fost o alegere și prin urmare un delict. Lovind opt — dar opt este un număr convențional, întrucît ar fi putut să fie mult mai mulți, teoretic o națiune întreagă sau lumea întreagă — eu nu făceam nici o alegere umană ci, dimpotrivă, o acțiune politică și militară absolută, în afara conceptului de umanitate. Este evident că dacă aș fi uzat de această alegere, adică a umanității sau a uciderii unui singur om, aș fi comis un delict vulgar, nebunesc și criminal. Lovind opt eu nu am comis un delict, nu am făcut o alegere, am îndeplinit pur și simplu o acțiune politică și militară.

— De ce insistați asupra acestor cuvinte : politică, militară ?

— Pentru că așa este : politica este gîndul sau seria de gînduri asupra staticii și dinamicii corpurilor în spațiu, militară, acțiunea armată de a le reduce la starea statică. V-am mai spus că opt este un număr convențional, adică acela pe care

l-am putut obține, cu armele pe care le aveam la dispoziție. Cu alte arme la dispoziție, mult mai puternice, numărul convențional s-ar fi mărit considerabil. Rămînînd însă mereu un număr convențional.

— Vreți să spuneți că dacă ați fi avut posibilitatea de a lansa o bombă atomică, ați fi făcut-o ?

— Nu m-am gîndit la asta pentru simplul motiv că nu posedam și nu posed o bombă atomică. Dacă aș fi avut la dispoziție o bombă atomică, așa cum am avut la dispoziție pușca mea de precizie, aș fi reflectat și acționat în consecință.

— Care sînt ideile dumneavoastră politice ?

— Ideile mele politice se rezumă în următoarea formulă : omul este în centrul legilor care ordonează statica și dinamica corpurilor în spațiu.

33

— Filozofia mea se poate exprima pe scurt : există omul și obiectele. Între om și obiecte se introduce banul, adică un mijloc, sau chiar un limbaj pentru a stabili un dialog între cei doi. Și asta e totul.

— Simplist.

— Greșit. Ai spus simplist, adică ai folosit un termen echivalent cu o judecată. Ce rost are judecata ? Ce judecată poți da în legătură cu raportul dintre om și obiecte ? Nici una. Cel puțin dacă ai fi vrut să spui și să explici că filozofia mea, care este sinteza sau chiar esența atîtor și atîtor filozofii, este simplificatoare, adică redă simplu lucrurile și, dacă vrei, și oamenii. Cu alte cuvinte o filozofie care se întoarce la origini. Cred că și omul preistoric s-a aflat în fața acestei probleme atît de simple : înaintea lui stau într-adevăr obiectele care îi erau necesare, în sfîrșit obiectele, fără a ne mai opri atît pentru a le specifica, sau, dacă vrei, obiectele despre care el credea că ar fi necesare pentru trai. Dar nu exista limbajul pentru a le poseda, adică banul. Exista un alt limbaj, mai simplu și mai adecvat : posesiunea directă. Iată diferența între ziua de azi și acele vremuri. Dar, chiar dacă poate

să pară imposibilă, și mai mult decît oricînd contradictorie, această diferență se anulează încet încet și omul se întoarce la posesiunea directă.

— E necesar să ne înțelegem imediat asupra semnificației obiectului. În cele din urmă ce înțelegi prin „obiect" cînd spui că „există omul și obiectele" ?

— Totul.

— Cum totul ?

— Tot ce se află în fața omului. Tu, de exemplu, față de mine ești un obiect, nu deosebit de acel taxi care așteaptă, de cuvintele pe care le rostim, de conceptele pe care le folosim și de toate celelalte instrumente infinite care stau în fața noastră.

— În schimb tu nu ești deloc un obiect pentru mine, dimpotrivă ești exact contrariul unui obiect : ești un om ca și mine.

— Eroare, eroare, de bună sau de rea credință. Și eu sînt pentru tine un obiect, ai să vezi.

— Ți-am spus că nu. Ești un om, cu totul asemănător mie, ba, mai mult, aproape te identifici cu mine pînă într-atît încît există momente în care mă gîndesc, nu fără emoție, că tu, eu și toți ceilalți oameni de pe pămînt sîntem nu numai asemănători, ci chiar mai mult decît semeni, chiar mai mult decît egali și identici, un singur și uriaș om, un Leviatan uman compus din tot atîtea celule exact cîți sîntem și noi.

— Uf, ce fantast ești, ce obscur, ce neclar. Ce vrei să spui ? Nu înțeleg nimic. În schimb nu vezi cît de simplă este filozofia mea : de la început, totdeauna și pentru totdeauna au existat, există și vor exista omul și obiectele. Imutabile în raportul lor, chiar cînd omul era amoebă, pește, reptilă, maimuță și obiectele erau minerale și vegetale. Adică, în cîteva cuvinte, cînd omul nu era om și obiectele nu erau acelea pe care tu le vezi în marile magazine, și care au apărut și s-au format, pentru a spune așa, în același mod și cînd era valabilă aceeași simplă formulă : omul sau acea făptură între atîtea altele însuflețite, și obiectele, acele obiecte între atîtea altele neînsuflețite. Și gata. Raportul, cum ți-am spus deja, era dat de către posesiune.

— Posesiune a ce ? Din care parte ? Era omul care lua în posesiune obiectele, sau obiectele care luau în posesiune omul ?

— Uf, ce încăpățînat ești ! Știu unde vrei să ajungi : vrei să ajungi să-mi spui că în timp ce într-o vreme era omul care lua în posesie obiectele, acum obiectele iau în stăpînire omul. Asta vrei s-o spui, nu e adevărat ?

— Se prea poate.

— Vezi ce complicat ești. Simplifică, dragul meu, simplifică : simplificînd vei descoperi că formula este mereu valabilă, chiar și în acest caz. Într-adevăr totdeauna omul este cel care fabrică acele obiecte pe care tu vrei să le învinovățești că iau în stăpînire omul. În definitiv o luăm de la cap : un om fabrică obiectele ; un altul le cumpără și, cum spui tu, se lasă luat în posesie de obiecte. La rîndul lor acestea erau posesiunea fabricantului. Așadar primul om îl are în proprietate pe cel de al doilea om. Ca pentru

a spune că al doilea om posedă un obiect. Concluzie : există omul şi obiectele.

— Atunci vreau să-ţi pun o întrebare precisă : ce diferenţă este între om şi obiect, dat fiind că omul poate să devină la rîndul lui un obiect ?

— Nici una.

— Cum nici una ? Dacă vrei să faci filozofie, atunci fă-o, iar dacă vrei să mă iei peste picior spune-mi-o : vom înceta să mai vorbim.

— Ah, cum mă mai distrez. Ţi-am spus că între om şi obiecte nu există nici o diferenţă. Omul este un obiect şi un obiect este omul. Ha, ha !

— Am înţeles, vrei să-ţi baţi joc de mine. Atunci să nu mai vorbim.

— Nu te înfuria, dar aşa stau lucrurile : există omul şi obiectele. Cel care posedă obiectele este omul, celelalte sînt obiectele. Asta e tot.

— E o ghicitoare ?

— Aproape. Am spus că omul este acela care posedă obiectele şi că restul sînt obiectele. Între aceste obiecte pot să fie, natural, şi oameni, întrucît aparţin altor oameni, exact ca obiectele. În sfîrşit omul poate să fie, alternativ, om sau obiect. Dau un exemplu. Uite, să intrăm în acest mare magazin. Cumpăr un obiect, vezi ? Ce este ?

— Este un stilou cu bilă.

— Perfect. În acest moment, adică în acest raport eu sînt om sau obiect ?

— Conform teoriei tale eşti în acelaşi timp şi om şi obiect. Eşti om întrucît ai luat în posesie un stilou cu bilă prin intermediul limbajului

banului. În acelaşi timp eşti obiect pentru că ai devenit, chiar prin acel limbaj, obiectul marelui magazin sau al proprietarilor săi.

— Bravo, eşti un geniu, acum fii atent.

— Ce faci, eşti nebun ? Pot să te vadă... Pune-o imediat la loc... Eşti un hoţ !...

— Lasă vorba asta. Ca şi altele implică o judecată străină de conversaţia noastră. Aşadar, asta ce e ?

— Ascunde-o, sau mai bine pune-o la loc.

— Trebuie să fiu nebun. Spune-mi imediat ce este.

— O brichetă.

— Un obiect.

— Da, un obiect.

— Şi eu ce sînt ?

— Un om.

— Pentru ce ?

— Pentru că ai luat în posesie un obiect.

— Şi mai înainte luasem în posesie un obiect.

— Nu, mai înainte l-ai plătit etc., etc. Adică nu luaseşi în posesie în mod direct stiloul cu bilă, ci indirect : pentru că a trebuit să-l plăteşti. Deci tu erai un obiect şi marele magazin era un om. Mă zăpăcesc, admit că încep să mă zăpăcesc...

— Ba nu, nu, prostule, dimpotrivă, tocmai acum începi să vezi clar. Hai, mai fă un efort...

— În sfîrşit admit că, potrivit născocirilor tale, în timp ce, la început, cumpărînd stiloul, erai alternativ om şi obiect, acum eşti numai om. În sfîrşit banul face din om un obiect. Nu ?

— Curaj ! Acum concluzia.

— Om este acela care ia în posesie obiectele fără bani.

— Iată, ai reuşit. Nu e chiar exact, dar grosso modo, foarte grosso modo, aşa e. Acum să trecem la obiecte. Acela ce este ?

— E un trecător.

— Lasă asta, e un om sau un obiect ? Hai, nu pierde timpul, fii simplu, rapid şi sintetic. Ce este ?

— Nu ştiu... îmi pare un om.

— Pentru ce ?

— Cum pentru ce ?

— Da, pentru ce e un om şi nu este un obiect ?

— Dar, în sfîrşit, pentru că este un om, cu caracteristici umane...

— Care ?

— Pentru că are nas, ochi, gură, picioare, braţe, în sfîrşit este un om ca mine şi ca tine.

— Asta o spui tu.

— Nu, asta o spune realitatea, oh, Dumnezeule ce faci ? Lasă-l... oh, ce lucru îngrozitor ! ...Stai, opreşte-te ! ...L-ai ucis ! I-ai zdrobit capul cu o piatră. Oh... Dumnezeule, cît sînge !...

— Ajunge. Spune-mi, ce este ? Este un om sau un obiect ?

— Asasinule, nebunule, criminalule.

— Uf, toate astea-s cuvinte care implică o judecată şi care nu au nimic de-a face cu conversaţia noastră. În afară de asta n-o să te audă nimeni. Sîntem într-un parc public, pustiu, seara, şi, atenţie, un cuvînt mai mult şi aş putea să te omor şi pe tine. Răspunde mai bine la simpla mea întrebare. Acesta este un om sau un obiect ?

— Nu ştiu, nu înţeleg, tremur de oroare şi de frică...

— Ce tîmpenii, ce stupid eşti. Să tremuri de oroare şi de frică sînt doar cuvinte care, izolate sau asociate, nu au nimic de a face cu simpla formulă : există doar omul şi obiectele.

— Eşti nebun.

— Nici asta nu are nimic de a face cu discuţia noastră. Nu sînt nebun. Şi chiar şi cuvîntul nebun nu are nici o legătură cu simpla formulă : există doar omul şi obiectele.

— Bine, bine, ajunge, ai dreptate. Acest cadavru nu este un om, este un obiect. Dar acum să fugim.

— Pentru ce ?

— Pentru că eşti un asasin... Poliţia...

— Nu e nici o grabă. Poliţia mă va găsi sau nu mă va găsi. Asta o s-o vedem dar oricum nu-i nici o grabă. Dacă poliţia mă va găsi şi mă va închide, iată că şi eu voi deveni un obiect întrucît poliţia şi statul, prin intermediul ei, mă vor lua în mod direct în posesiune. Dacă nu mă vor găsi, voi continua să fiu, alternativ, om şi obiect al societăţii în care trăim. Pînă în ziua în care echilibrul maxim va fi atins şi nu voi mai fi, însă numai pentru puţin timp, bagă bine de seamă, nici om, nici obiect. Apoi ciclul productiv va fi reluat. Dar despre acel timp, vai, nu ştiu ce să-ţi spun, pentru că filozofarea mea nu ajunge atît de departe... dar ce faci, ai înnebunit ? Aruncă arma aia, arunc-o sau te omor şi pe tine...

— Nu te mişca, eşti un monstru, nu te mişca şi urmează-mă... nu, nu încerca să mă dezarmezi,

nu o face... atenţie, dacă te mişti trag... stai... uite că trag. Prietene !...

— Ce nerozie, cîte nerozii, cîte cuvinte inutile, totuşi văd că ai învăţat lecţia. Acum eu sînt un obiect şi tu un om. Să supravieţuieşti pentru a-i învăţa şi pe alţii ceea ce te-am învăţat eu pe tine. Repetă înc-o dată ca mine... ah, mor... există om...

— Există omul şi obiectele.

Lector: FLORIN CHIRIŢESCU
Tehnoredactor: VICTOR MAŞEK

*

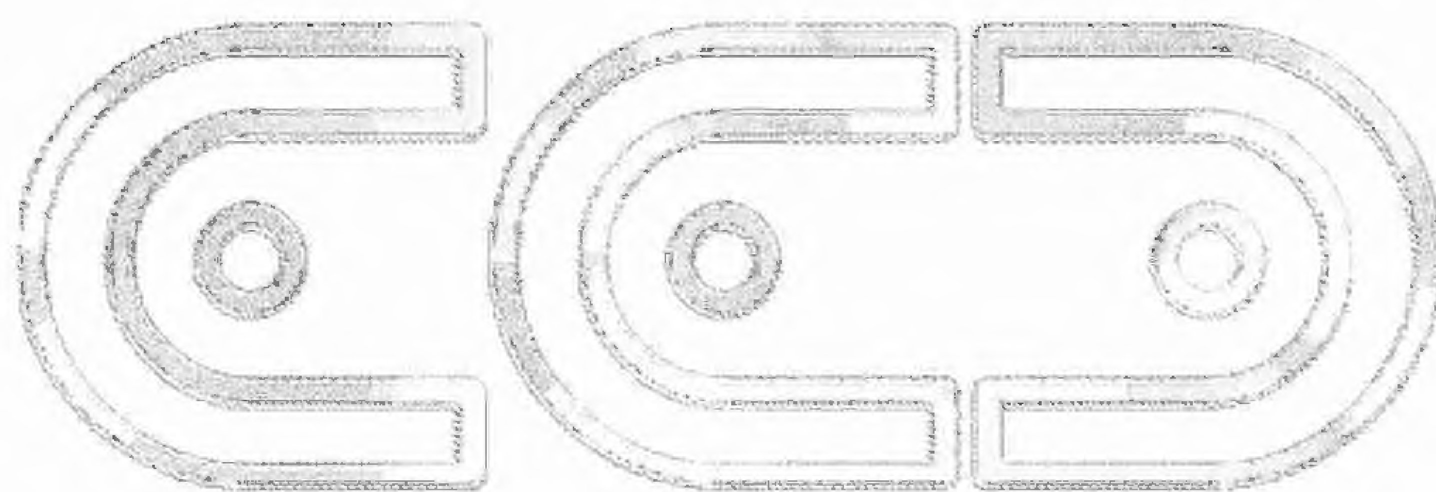
Tiraj 17600. Coli tipar 8,25.

*

Întreprinderea Poligrafică „13 DECEMBRIE 1918"
Comanda nr. 1/782

Scanare și prelucrare digitală

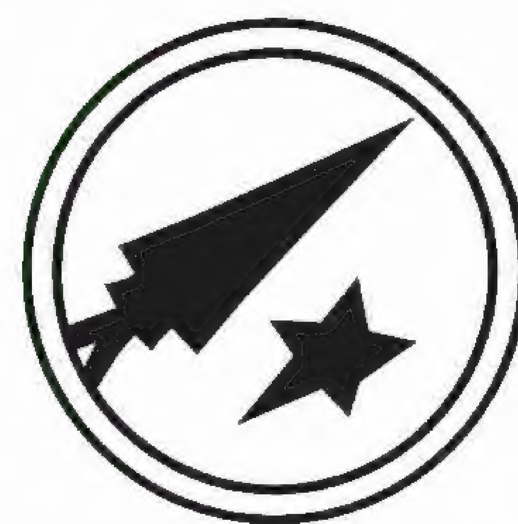
de

Anonim

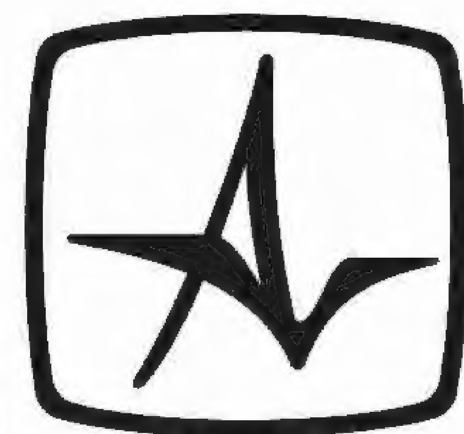

și

CAT Graur

Antwerpen

2023